# LUDUS

POZORIŠNE NOVINE ■ BROJ 179–180 ■ JANUAR – FEBRUAR 2011. ■ GODINA XIX ■ CENA 100 DINARA

(Foto: Aleksandar Jovanović)

**INTERVJU**

- **Ružica Sokić**
- **Anita Mančić**
- **Andraš Urban**
- **Milutin Milošević**
- **Nikola Zavišić**
- **Reprint Ludus: Jagoš Marković**
- **Političnost najnovijih srpskih drama**
- **Blagajna (ni)je alibi**
- **Totalitarizam demokratije**
- **Šekspir na srpski način**
- **Jubilej Dragana Vujića Vujketa**
- **Pozorišta u unutrašnjosti Srbije**
- **EX YU scena**

# POGLED NA PREMIJERE I FESTIVALE

Ana Tasić

Renovirana Scena „Raša Plaović" svečano je otvorena na dan Narodnog pozorišta 22. novembra premijerom *Zlih duha*, nastalih prema romanu Dostojevskog, u dramatizaciji i režiji Tanje Mandić Rigonat. Dramski tekst fragmentarne forme sastavljen je od trideset slika i koncentrisan na razvoj lika Stavrogina i njegovih odnosa prema osobama iz okruženja. Režija je poetska i stilizovana, karakteristična po postupcima koji nežno naglašavaju konflikte između stvaranja i uništenja, ljubavi i smrti, dobra i zla. Igra glumaca odgovara takvom reditelјskom pristupu, nalazi se na polju između psihološkog i stilizovanog realizma, u zavisnosti od funkcija likova. Dizajn scene je minimalistički i metaforički, takođe u saglasju sa reditelјskim pristupom poetske stilizacije (scenograf Aleksandar Denić, kostimograf Bojana Nikitović). Na istoj, ali sada udobnoj sceni, posle *Zlih duha* premijerno je izveden Kamijev *Nesporazum* u režiji Veljka Mićunovića, mračan komad koji jasno odgovara našem vremenu, tmurnoj stvarnosti iz koje akteri, po svaku cenu, žele da pobegnu na more. Da bi osvojile slobodu, majka (Ljiljana Blagojević) i ćerka (Marija Vicković) čine jezive zločine, ubijajući pri tome svaki trag svojih osećanja. Diskretno režirana, predstava postojano drži pažnju gledalaca.

Na velikoj sceni Ateljea 212 prva premijera u okviru novog ciklusa „Utopija", *Zbogom SFRJ* po tekstu i u režiji Kokana Mladenovića. Iako se ne može reći da ova predstava ima bitnijih umetničkih vrednosti prevashodno jer značajne teme jugoslovenskog nasleđa i popularnog fenomena jugonostalgije nisu ozbiljnije istražene, publika će je rado gledati. Razlozi za to su aktuelnost teme jugonostalgije, zatim zavodljivo realizovane, brojne komičke scene u predstavi (igra Marinka Madžgalja i Ivana Jevtovića, na primer), sporadični lepi poetični prizori, kao i, pre svega, efektne marketinške strategije Ateljea 212.

Posle *Stranca* na samom početku sezone, na Večernjoj sceni Pozorišta „Boško Buha", premijerno su, u novembru, izvedene još dve predstave: *Škola rokenrola* u režiji Bobana Skerlića, nastala po motivima filma *Škola roka* Ričarda Linklejtera, i politička, satirička komedija *Svojta* Nebojše Romčevića u režiji Nikole Zavišića. Obe predstave, na različite načine, kritički se konfrontiraju našoj društvenoj stvarnosti, mukama sa tranzicijom. Na Novoj sceni Beogradskog dramskog pozorišta premijera *Dnevne zapovesti*, ostvarene na osnovu drame Vladimira Đurđevića, autora tekstova *Ne igraj na Engleze* i *Balada o Pišonji i Žugi* (u viđenju Slađane Kilibarde pod imenom *Zbogom, žohari* na sceni zrenjaninskog pozorišta). U Bitef teatru je održana praizvedba eksperimentalnog mjuzikla *Radnici umiru pevajući* po tekstu Olge Dimitrijević, koji je pobedio na konkursu Hartefakt fondacije (režija Anđelka Nikolić). Koncept reditelјke je vrlo hrabar, neobičan, formalno provokativan. Ceo tekst predstave, kao da je radio-dramski, snimljen je unapred, a glumci na sceni otelovljuju glasove koji se mehanički reprodukuju preko zvučnika, govore i pevaju na plejbek.

A UK „Vuk Karadžić" postaje sve značajniji producent ili koproducent pozorišnih predstava i treba pohvaliti i podržati napore uprave ove institucije u oživljavanju njenog reperotara. Ovaj period su obeležile dve vrlo zanimljive premijere. Na velikoj sceni *Jelisavetine ljubavne jade zbog molera* Milana Jelića režirala je Dara de Luka. Ovu komediju, koja je prvi put izvedena i sa uspehom igrana početkom 70-ih godina na sceni Ateljea 212, reditelјka Dara de Luka je dala u izrazito stilizovanoj, poetskoj, retro idiličnoj, skoro kemp predstavi. Zanimljivo je to što i druga premijera, *Bunar* Radmile Smiljanić u režiji Egona Savina, na sceni Kult, iako stilski i žanrovski potpuno drugačija, ima zajednički motiv sa predstavom *Jelisavetini ljubavni jadi zbog molera*. Zajedničko im je brutalno društveno odbacivanje žene zbog nemanja dece, što dovodi do stradanje njihovih brakova. Radnja *Bunara* dešava se u ruralnoj sredini, u bosanskoj zabiti. U priču o uvođenju vodovoda na mesto dotadašneg bunara koja simbolizuje neminovnost društvenih promena, utkani su i porodični i politički problemi, čineći ovu predstavu uzbudljivom na više nivoa.

Na sceni Narodnog pozorišta u Somboru premijera dugo očekivane nove komedije Svetislava Basare *Sestre Karamazove* u režiji Radoslava Milenkovića, čije su akterke tri sestre usedelice koje daju sve od sebe da se udaju, ali im to ipak ne polazi za rukom. Nažalost, u procesu scenskog tumačenja predstave, nije pronađen najadekvatniji ključ čitanja teksta, krenulo se putem glumačkog preterivanja, naglašavanja i potcrtavanja groteske što je uspešno ubilo Basarin humor. Na sceni Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu premijerno su prikazane *Seobe* Vide Ognjenović, nastale prema drugoj knjizi romana Miloša Crnjanskog. Protagonista drame je Pavle Isakovič, odlučni vođa istorijskih seoba Srba u Rusiju (radnja se dešava sredinom 18. veka), a kroz detaljno slikanje okolnosti njihovog putovanja, pokreće se niz političkih, istorijskih, filozofskih pitanja, kritički postavljenih iz različitih uglova. Paraleleno sa ovim društveno-političkim planom radnje, razvija se i lična, melodramska linija – detaljno je prikazan i Pavlov emotivan život, zaglavljen u njegovim sećanjima na prebrzo okončani brak. Režija Vide Ognjenović je uobičajeno epska, radnja se vrlo vešto i strpljivo pripoveda, glumci igraju odmereno i čvrsto, uspevajući da održe pažnju gledalaca, što nije nimalo jednostavan zadatak, imajući u vidu da predstava traje više od četiri sata i da u njoj učestvuje preko šezdeset izvođača!

U Novosadskom pozorištu premijera *Čongora i Tinde*, predstave nastale prema poetskoj drami Mihalja Verešmartija, priznatog mađarskog pesnika iz prve polovine 19. veka (mada kod nas nedovoljno poznatog). Glavni akter komada inspirisanog narodnom bajkom iz 17. veka je mladić Čongor (Tamaš Hajdu) koji strpljivo traga za svojom ljubavlju Tinde (Gabriela Crnković), nailazeći na tom putu na brojna otkrića. Iako glavnu narativnu nit formira romantični ljubavni tok, bitno su sa tom linijom isprepletane i teme politike i moći, pohlepe za novcem, seksualnosti, odnosa između duhovnog i materijalnog, ovog i onog sveta. Reditelj predstave Đerđ Hernjak je izuzetno zanimljivo rešio scenski prostor, u funkciji teme – puta, potrage za smislom. Radnja se odvija na više prostora – ispred male sale Novosadskog pozorišta, u maloj sali, u adaptiranoj maloj sobi sa ogledalima, u holu ispred Velike scene, na Velikoj sceni itd. Publika je, kao i glumci, neprestano u pokretu, što ovu predstavu čini nekonvencionalnom, eksperimentalnom u smislu istraživanja scenskog prostora, kao i odnosa prema gledaocima. Predstava je stilski vrlo raznolika, što je često njena mana jer su pojedine scene nevešto realizovane, glumački prenaglašeno, previše očigledno – to su, na primer, scene u kojima se mešaju racionalno i iracionalno, život ljudi i život vila. Ipak ova slabija rešenja su u manjini, mnogo su brojnije scene koje su vrlo atraktivno rešene – na primer, deo radnje koji se odvija u hodniku, između Vladara, Trgovca i Mudraca. Oni provokativno diskutuju o različitim vrednostima postojanja, pri čemu su ove scene i interaktivne – glumci direktnije komuniciraju sa gledaocima, obraćaju se pojedincima, dodiruju ih... Ukupno gledano, predstava *Čongor i Tinde* Đerđa Hernjaka je vrlo neobična i zato zanimljiva po svojoj formi i stilu, ali i u pogledu svevremene aktuelnosti sadržaja koje uključuje: ona se uverljivo bavi univerzalnom pokretačkom snagom ljubavi, ali i inspiriše razmišljanja o destruktivnoj, osujećujućoj snazi vlasti. Putem simultanog predstavljanja postojanja života u materijalnom i duhovnom svetu, jasno se ukazuje na relativnost naših života na zemlji, odnosno na zablude i zaslepljenost onih koji se vezuju za svoju materijalnu (ne)moć.

*Seobe* u Srpskom narodnom pozorištu (Foto: Miomir Polzović)

U Subotici su u ovom periodu izvedene čak dve nove izvedbe reditelja Andraša Urbana. Na sceni pozorišta Deže Kostolanji premijera predstave *Dogs and Drugs*, neobična po načinu nastajanja: tri reditelja, Jelena Bogavac, Ferenc Peter i Zoltan Puškaš, prvo su radili sa glumcima, svako posebno, na teme nasilja, narkomanije i seksualnosti, da bi Urban zatim ove segmente međusobno povezao i uobličio u koherentnu celinu. *Dogs and Drugs* označava Urbanov povratak na polje ogoljene, eksplicitne telesnosti, napete senzualnosti i direktne političke provokativnosti, u blizinu predstava *Urbi et Orbi* i *Turbo Paradiso*, posle njegovih estetskih izleta u multimedijalne, nadrealističke, poetske eksperimente u predstavama *Sardinija*, *The Beach* i *Kišinjevska ruža*. A na sceni Narodnog pozorišta u Subotici premijerno je izveden Šekspirov *Julije Cezar*, takođe u Urbanovom scenskom tumačenju. Tekst je primetno skraćen i fokusiran na pitanja koja su u našem sadašnjem društveno-političkom životu itekako prepoznatljiva: otimanje vlasti po svaku cenu, odsustvo čvrstine uverenja, prelazak s jedne strane (stranke) u drugu, motivisano isključivo ličnim interesima, bahatost i bezobzirnost onih koji imaju moć, iluzornost o svemoći koja će im doći glave. Ne treba čvršćeg dokaza o Šekspirovim vanvremenskim značenjima, odnosno o cirkularnosti istorije i zaslepljenosti ljudi koji tu cirkularnost ne vide jer su zakopani u zabludama o svojoj svemoći.

U Beogradu je u ovom zimskom periodu održano dva festivala savremenih izvođačkih umetnosti koja podržavaju ofscenu, to jest istraživačke izvođačke prakse. Krajem novembra Dom omladine je bio orgnizator prvog, trodnevnog festivala „Limit – live art" u okviru koga su predstavljeni scenski umetnici mlađe generacije – njihove predstave, performansi, instalacije, video-projekcije. A početkom decembra je realizovan i festival angažovanog teatra „Off frame", u prostorijama Reksa, Dah teatra, UK „Vuk Karadžić", Malom pozorištu „Duško Radović". Predstavljeno je deset pozorišnih predstava, pretežno nezavisne produkcije, iz Srbije, Slovenije, Makedonije i Mađarske, koje se bave temama prava osoba sa invaliditetom, ratnih veterana i drugih marginalizovanih grupa. A u Subotici je uspešno završen treći internacionalni festival Dezire – subotičkoj publici i brojnim gostima su predstavljena dela iz Kanade, Japana, Mađarske, Češke, Rusije, Hrvatske, Srbije, autora Mina Tanake, Jožefa Nađa, Bele Pintera, Viktora Bodoa, Dina Mustafića, Bacača sjenki, Andraša Urbana i drugih.

Pomenimo da su januar obeležile i dve premijere na sceni nacionalnog pozorišta u Beogradu *Važno je zvati se Ernest* Oskara Vajlda u režiji Nikole Zavišića i *Život je san* Kalderona de la Barke u viđenju Slobodana Unkovskog, zatim dve premijere u Ateljeu 212 – *Pošto pašteta?* Tanje Šljivar u postavci Snežane Trišić i *Play Popović*, po delima Ace Popovića u režiji Ivane Vujić.

*Jelisavetini ljubavni jadi zbog Molera* u UK „Vuk Karadžić"

# NOV SAJT UDRUŽENJA

Redovna godišnja Skupština Udruženja dramskih umetnika Srbije održana je 1. decembra 2011. u Ateljeu 212. U skladu sa novim Zakonom o udruženjima, skupštine se održavaju jednom godišnje, pa će tako naredno redovno okupljanje biti krajem 2012. godine.

Najvišem skupu dramskih umetnika prisustvovalo je 63 člana, a razmatrani su i usvojeni Izveštaj o radu Udruženja, Finansijski izveštaj, Izveštaj Nadzornog odbora, Plan rada i Finansijski plan za 2012. godinu. Usvojen je i predlog Predsedništva za izmene i dopune Statuta UDUS-a. Najvažnija izmena Statuta odnosi se na trajanje mandata Predsednika i Predsedništva Udruženja, koji je produžen sa dve na tri godine. Skupština je, nakon obrazloženje predsednice Udruženja Ljiljane Đurić da takav predlog proističe iz potrebe Predsedništva i Predsednika da završe započeti posao oko povraćaja imovine Udruženja i podzakonskih akata Zakona o kulturi, sa jednim uzdržanim glasom, prihvatila produžetak trajanja mandata. Izmene Statuta odnose se i na trajanje mandata članova Nadzornog odbora i Suda časti, kao i stalnih komisija Udruženja, kako bi ovi organi i radna tela bili usklađeni kako u pogledu trajanja mandata, tako i u pogledu preduzimanja određenih aktivnosti iz svoje nadležnosti. Izvršena je i dopuna sastava ovih organa, te je Skupština za zamenika člana Nadzornog odbora izabrala Zoricu Simović, dramaturga. Članovi Udruženja zatražili su od Predsedništva da se obrati upravama profesionalnih pozorišta u Beogradu i zamoli ih da kolegama omoguće ulazak na predstave uz člansku kartu UDUS-a, bez plaćanja ulaznice (za penzionisane članove), odnosno uz plaćanje 50% od cene karte (za aktivne članove). Predlog UDUS-a za sada su prihvatili Jugoslovensko dramsko pozorište i Pozorište lutaka „Pinokio", a o konačnim rezultatima inicijative članovi će biti obavešteni preko sajta Udruženja, na adresi www.udus.org.rs.

Udruženje dramskih umetnika Srbije se obratilo Ministarstvu kulture, informisanja i informacionog društva za što hitnije pokretanje postupka za izmene i dopune seta zakona iz oblasti kulture. Naši zahtevi odnose se na pojedine članove Zakona o izmenama i dopunama Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje koji se odnose na uplate doprinosa za samostalne umetnike, na pojedine članove Zakona o kulturi koji svojom nepreciznošću stvaraju zabune u tumačenju ili ne obuhvataju sve oblasti kulturne delatnosti, kao i na Zakon o autorskom i srodnim pravima.

UDUS se, takođe, obratio Ministarstvu kulture sa molbom da pomogne rekonstrukciju Kraljevačkog pozorišta koje je teško stradalo u zemljotresu 2010. godine i od tada ne radi na svojoj matičnoj sceni.

Poznato je i ime dvadeset sedmog laureata glumačke Nagrade „Dobričin prsten" za životno delo. Jednoglasnom odlukom žirija u sastavu Slavko Milanović, Đurđa Tešić, Ksenija Jovanović, Jelisaveta Seka Sablić, Nebojša Dugalić, Tihomir Stanić i Gorica Popović, predsednik, ovo najviše glumačko priznanje pripalo je Ružici Sokić. Nagrada je dobitnici uručena 1. februara 2012, na Velikoj sceni Ateljea 212.

U okviru serije tribina Ludusa koje su realizovane tokom protekle godine, 28.12.2011. u Muzeju Narodnog pozorišta održana je Tribina Ludusa: Teatar i društevna klima. O pitanjima da li je komercijalizacija u glavnoj ulozi u pozorištu i da li je društvena odgovornost umetnika put kojim se ređe ide ili (ne)-moguća misija razgovarali su to veče prisutni umetnici, novinari i publika.

UDUS je, od sredstava Sekretarijata za kulturu Grada Beograda uplaćenih na ime doprinosa za obavezno socijalno osiguranje samostalnih umetnika za četvrti kvartal 2011, uplatio po 11.600,00 dinara za penzijsko-invalidsko i po 6.500,00 dinara za zdravstevno osiguranje za svakog od 147 samostalnih dramskih umetnika. Ova sredstva uplaćena su 4. januara ove godine, a trebalo je da ih Grad uplati do 15. decembra 2011 (kada je bio rok za uplatu doprinosa), pa će i ovoga puta Poreska uprava za kašnjenje obračunati kamatu pomerskim obveznicima, odn. samostalnim umetnicima.

Koordinacioni odbor umetničkih udruženja Srbije /KOO/ je Ministarstvu kulture predložio imena predstavnika umetničkih udruženja za učešće u radu Komisija za izbor projekata u kulturi koji se sufinansiraju i finansiraju iz budžeta Republike Srbije u 2012. g.

Od 10. novembra 2011. do 20.1.2012, u Udruženje je primljeno osam članova. To su glumci Zorica Damjanović, Miloš Jelisavac, Uroš Jovčić, Nevena Nedić i Mirjana Štetić, dramaturzi Mina Sablić i Danka Sekulović i producent Jovana Bardoux Popović.

Krajem prošle godine postavljen je nov sajt Udruženja. Posetioci se mogu upoznati sa radom Udruženja, njegovim istorijatom, ciljevima i zadacima, načinom organizovanja i upravljanja, uslovima i procedurom za prijem u članstvo i sticanje statusa samostalnog dramskog umetnika, pročitati Statut, Kodeks profesionalne etike članova i druga akta Udruženja. Predstavljene su udruženjske aktivnosti – nagrade (propozicije, spisak dosadašnjih dobitnika, aktuelni konkursi), izdavačka delatnost (monografije o dobitnicima „Dobričinog prstena" i druga izdanja), Ludus (izbor tekstova iz poslednjeg objavljenog broja, kao i arhiva brojeva koje posetioci mogu čitati), vesti, itd. Svi članovi Udruženja predstavljeni su u okviru Baze podataka, koja je koncipirana tako da članovi sami unose podatke o svom obrazovanju, stručnom usavršavanju, profesionalnoj biografiji, postavljaju fotografije i sl. Osim ovih informacija namenjenih svim posetiocima, sajt odnedavno ima i stranice namenjene isključivo članovima. Na Forumu će članovi moći da razmenjuju mišljenja, iskustva, predloge... u vezi sa temama koje sami budu postavljali. Pristup ovim stranama biće moguć jedino uz korisničko ime i lozinku, za šta je potrebno da se članovi lično obrate Udruženju.

## KONKURS za II SIMPOZIJUM Politički performans

**Performansi za radikalnu promenu sveta ili za šminkanje leša**

**24–27.3.2012. Beograd, Srbija**

**Drugi simpozijum Politički performans je posvećen teoriji i praksi izvođenja političkog performansa u umetnosti i umetničkog performansa u politici u svetu i kod nas.**

**Teme II simpozijuma Politički performans:**
**- Performansi za radikalnu promenu sveta ili za šminkanje leša**
**- Performansi u doba „smišljene smutnje"**
**- „Levo, desno, nigde lada nema"**
**- „Novac u rukama ljudi bez milosti"**

**Na konkursu mogu učestvovati svi građani, udruženja građana i organizacije iz Srbije koji se bave političkim performansom. Prijave sa opisom performansa (do 250 reči) ili apstraktom teksta o političkom performansu (do 250 reči), biografijom (ili opisom delatnosti za udruženja/organizacije) i dokumentacijom o prethodnom radu u oblasti političkog performansa, slati na mejl: politicalperformance@yahoo.com najkasnije do 15. februara 2012.**

## SKICE KOSTIMA IZ PREDSTAVE *VAŽNO JE ZVATI SE ERNEST*

**Polovinom januara u Narodnom pozorištu Beograd premijerno je izvedena predstava *Važno je zvati se Ernest* Oskara Vajlda u režiji Nikole Zavišića. Kostimi koje je naša čuvena kostimografkinja Bojana Nikitović radila za tu predstavu izazvali su nepodeljeno oduševljenje. Na stranicama ovog broja Ludusa date su skice za neke od njih.**

Autor skica: Bojana Nikitović

**Tema: Osvrt na 2011. (2)**

# PODVLAČENJE CRTE

## Šta je obeležilo 2011. u ovdašnjem pozorišnom životu?

U prošlom broju Ludusa, u prvom delu tekstu „Osvrt na 2011." u ovdašnjem teatarskom životu, podsetimo, među utiscima su bili otvaranje Scene „Raša Plaović", pojava novih, mladih pisaca i njihovih zanimljivih tekstova, vrlo problematična finansijska situacija u pozorištima...

**GORAN MARKOVIĆ, reditelj**

Veoma malo i sasvim sporadično sam pratio proteklu pozorišnu sezonu. Ipak na mene je najsnažniji utisak ostavio *Višnjik* A. P. Čehova u režiji Dejana Mijača. Nikad ranije nisam doživeo tako tačnu interpretaciju Čehova koja je u isto vreme bila sasvim lišena samoisticanja reditelja.

**LJUBOMIR BANDOVIĆ, glumac**

Sezonu je obeležilo mnogo toga. Ali ništa od toga nije vredno pomena. Ja ću ovu sezonu pamtiti po odlasku Petra Kralja na, verujem, neko bolje mesto. Koliko je On pružio za jedno veče na sceni, toliko birokratski miševi koji smrde po kancelarijama ne mogu za N sezona. Voleti. Bilo šta. Bilo koga. Voleti! Slava i hvala Petru Kralju.

**BOJANA NIKITOVIĆ, kostimograf**

Izdvojila bih *Figarovu ženidbu* koju sam radila sa Jagošem Markovićem u Narodnom pozorišu. *Glembajevi* su mi se svideli i mogu da kažem da mi se dopalo ovo čitanje, u ovim godinama bolje sam čula Krležine reči. Na ličnom planu dotakla me je drama Biljane Srbljanović *Nije smrt biciklo da ti ga ukradu*. Kao kostimograf nisam videla ništa novo, ali sigurno je i da ne mogu biti objektivna jer nisam bila toliko prisutna u zemlji i nisam odgledala mnogo predstava.

**MILOŠ RADOVIĆ, scenarista, dramski pisac**

U pozorište idem retko i nerado. Za pozorište pišem samo kad moram. U 2011:

Najbolji tekst – Biljana Srbljanović *Nije smrt biciklo*, JDP

Najbolja režija – Alisa Stojanović *Trst*, Atelje 212

Najbolja ženska uloga – Jelisaveta Seka Sablić *Trst*, Atelje 212, i Anita Mančić *Nije smrt biciklo*, JDP

Najgora predstava – *Iz junačkog života građanstva*, JDP

Najbolji naslov – *Malaksija*, Zvezdara teatar

Najgori naslov – *Gospoda Glembajevi*, Atelje 212

Velike nade, mali rezultat – *Malaksija*, Zvezdara teatar

Najbolje pozorište – Atelje 212

**TANJA PETROVIĆ, glumica**

Meni je zasigurno obeležila sezonu premijera predstave *Zbogom SFRJ*, ali bih isto tako mogla navesti da su najači utisak ostavile sve premijere odigrane u Beogradu. Prošla sezona je bila teška, kako za nezaposlene, tako i za kolege koje su u stalnim radnim odnosima. Nažalost, sve je manje predstava i ljudi koji dolaze u pozorište. Imam sreću da radim u Ateljeu 212 koje ima neverovatnu posećenost, a situacija nije svuda ista i upravo suprotno mi govore kolege – da se predstave igraju i sa oko 30 ljudi u sali. Godina jeste finansijski bila teška, ali su se dogodila veoma bitna i mnoga gostovanja u zemlji i inostranstvu. Ipak verujem da imamo mogućnosti da prevaziđemo krizu koja se oseća.

**ANĐELIKA SIMIĆ, glumica**

*Rođeni u YU*, *Elijahova stolica* i *Iz junačkog života građanstva* (JDP), *Otac na službenom putu* (Atelje 212), *Zli dusi* (Narodno pozorište) i *Bunar* (UK „Vuk Karadžić"). Bilo je još dobrih predstava, ali izdvajam ove jer vremenom ćemo uvideti da se njihov značaj ne meri jednom sezonom, već su to predstave koje će obeležiti pozorište u nas. Reklo bi se da je protekla sezona bila vrlo uspešna. Ovo su predstave koje daju nadu da se ipak održava snaga i bitnost teatra, da se na njihov uspeh nije odrazila materijalna i umetnička kriza. To je ohrabrujuće, da, ali ne sme da bude pravilo. Ne sme da se podrazumeva da bez negovanja i ulaganja u pozorište ono može da opstaje od vazduha. Kultura nije luksuz kako, pretpostavljam, smatraju našu gradski i državni oci, ona je nasušna potreba svakog pa i ovog naroda. Kao utisak protekle sezone izdvojila bih objektivnu brigu za očuvanje umetničkog digniteta teatra. Jer karijes lošeg ukusa u pozorištu se sve više širi. Kao „Poslednji Mohikanac" JDP odoleva svim lošim uticajima i uz velike rizike održava visok umetnički nivo svojih predstava. Posle teške prethodne predstoji još teža naredna sezona. Ne znam kako ćemo i pomoću koje gimnastike praviti nove predstave. Znam samo da moramo rizikovati i biti hrabriji u stvaranju pozorišnog izraza. Ne smemo se saviti pred pritiskom komercijalnog uspeha. Ne smemo izgubiti veru u umetnost.

**S. Šulović**

# POSTAĆEMO NACIJA DUHOVNIH INVALIDA

**„Političari se ovde samo bave svojom promocijom. Stvarno ne znam gde su ti ljudi odrasli i kako su vaspitavani, da li su čitali lektiru, je l' shvataju koliko su kultura i umetnost važni za zdravlje nacije?! Ako to ne znaju, odosmo svi dođavola...“**

Olivera Milošević

Anita Mančić, glumica za koju se godinama vezuju reči hvale, za aktulne uloge koje igra u nekoliko beogradskih pozorišta dobila je brojne nagrade; „Ardalion" na poslednjem Jugoslovenskom pozorišnom festivalu u Užicu za lik Nadežde u predstavi *Nije smrt biciklo, da ti ga ukradu*; Sterijinu nagradu za *Rođeni u YU* i *Tako je moralo biti*; Nagradu za glavnu žensku ulogu i za najbolje glumačko ostvarenje na „Borinim danima" u Vranju; Nagradu „Ljubinka Bobić" za Dorinu u *Tartifu*; „Zoranov brk" za lik Darinke Šančinke u *Pazarnom danu*. Anitu prati glas da je vrsna glumica upečatljivog umetničkog rukopisa i energična, pravdoljubiva, jednostavna žena. Mogle bismo da pričamo o svim tim običnim i neobičnim ženama koje tumači, ali kaže da trenutno najviše razmišlja o tome šta se dešava u našim pozorištima.

**Kuda ide naše pozorište?**

Trenutno ne ide nigde. Stoji i potrebne su mu suštinske promene. I dalje tavorimo na ostacima nekog samoupravljanja koje očigledno ne funkcioniše. Ništa se ne menja, a i ono što se promeni ne može da se primeni. Tako da mi trenutno deluje kao da nema izlaza iz ove loše situacije i da u našoj branši ne postoje ljudi koji bi mogli da nađu rešenje za izlazak iz svega u čemu smo se našli. O onima koji su na vlasti da i ne govorimo. Oni ni ne žele da pronađu rešenje. Mi ih jednostavno ne zanimamo. Vidim da i ne dolaze u pozorište i bojim se da i ne znaju da u Beogradu i Srbiji uopšte postoje pozorišta. Jednostavno smatraju da je zabava isto što i umetnost, pa ih možemo videti na koncertima raznih estradnih zvezda i zvezdica. Umetnost i kultura očigledno nije to što oni veruju da jeste i zato smo došli do ove situacije u kojoj smo. Ovako nikada nije bilo u pozorištu, od kako sam ja u njemu. Tu više nema prostora za kreativnost, samo za brigu da li ćemno opstati.

**Ako sam dobro razumela, trenutno je najveći problem novac. Vidim da je u Jugoslovenskom dramskom repertoar proređen, ne igra se svako veče i ne rade se nove predstave?**

Ništa mi više nije jasno. Znam da nema novca, ali znam i da pozorište i dobra predstava mogu da se prave i sa malo novca, što ne sme da postane pravilo. Nespremna sam za odgovor na ovo pitanje. Ne znam da li da to shvatim kao deo ove sveukupne krize na koju se svi pozivaju, pa da onda kažem u redu, radićemo neko vreme ako treba i bez para, jer volimo svoj posao, želimo da radimo i publika to od nas očekuje. Da nekako prebrodimo tu krizu. Ili je ovo neki put bez povratka, u smislu, ako možete bez para, onda vam one i ne trebaju nikada. Kao glumica, kao neko ko ne upravlja, nego samo radi i ima kontakt sa publikom, imam pravo da kritikujem i upravu i vlast. Zato se pitam šta je cilj svega ovoga? Upravnici bi trebalo da postave to pitanje i da nam daju odgovore. Da pitaju odgovorne u Skupštini grada šta hoće, da zatvore beogradska pozorišta ili je sve ovo deo krize? Ali iskrenost se negde izgubila. Što ne znači da ne treba postavljati pitanja. Skoro da i nemam informaciju o tome šta se stvarno dešava, a vidim i osećam da se nešto događa. Morala bih da izigravam detektiva kako bih saznala šta. Znam da nema novca, ali nemam pojma ni koliko ima novca, ni to koliko i na šta se taj novac troši. Svi se stalno kriju iza nekih kriza. Koliki je novac nama potreban i za šta? Pojma nemamo šta se dešava, a direktno nas se tiče. Gluma i pozorište nama nisu hobi. Mi od ovoga živimo. Pa neka nam neko kaže da li treba možda da promenimo posao. Nije problem, otići ću da prodajem pljeskavice, ako me neko tamo primi, i da recitujem ako treba dok nudim punjenu leskovačku. Pa, stvarno na šta to liči?

**Mnogo manje novca su dobila sva beogradska pozorišta, upravnici kažu dovoljno tek za plate, ali ne i za produkciju i da je za to odgovor *Snađite se!* Uz sugestiju da se ukinu honorarci i vanredni troškovi itd. Upućeni kažu da je to posledica sistemskih promena koje se nisu desile u društvu, pa ni u pozorištima?**

Nije to tako jednostavno. Šta znači *snađite se*!? Ima tu mnogo problema koje nije jednostavno rešiti. Ne mogu se praviti predstave samo sa zaposlenim glumcima. Prosto tu je zaposleno mnogo ljudi. Ajde da ne ulazimo u to ko je koliko kvalitetan, već da gledamo kako recimo treba angažovati glumce koji su u penziji za neke uloge za koje nemaš ljude u ansamblu zaposlenih. Takođe su rekli da više niko ne može da se zaposli, pa u ansamblima nema mladih glumaca, a postoji potreba za mladim ljudima. Ne mogu ja sa 40 godina da glumim devojčice... Kako to izvesti? Da ne pričam o kvalitetu. Pa, ne može svako od nas sve da igra. To znači zatvaranje u krug bez izlaza. Ljudi koji postave pozorište pred jedan takav ultimatum, da rade samo sa zaposlenim glumcima, ne znaju šta je pozorište. Govore još i kako mi glumci nećemo da radimo, što je van svake pameti! Ako se neko iole razume u pozorište sramota je da tako nešto kaže. Pa svi mi jedva čekamo da radimo svoj posao.

**Priča se i o tome kako ne treba da bude stalno zaposlenih, kako svi treba da budu pod ugovorima. Kako o tome razmišljaš?**

Volela bih da sve bude mnogo jasnije. Da mi, recimo, u mom pozorištu, Ateljeu 212, kažu da li me i za koje projekte planiraju u narednih godinu dana. Pa da mi kažu ko će tu da režira u narednih godinu dana, pa koji će se tekstovi raditi... Sad svi treba da dobijemo otkaze i da budemo na ugovorima, a u pozorištima i bez tih ugovora ne mogu da smisle šta treba raditi i ko ti je sve potreban da se to dobro uradi. Sve je od danas do sutra. Mi se sada suočavamo sa ogromnim problemima. I od strane vlasti koja nema razumevanja za nas, ali i u samim pozorištima, od strane uprava u odnosima koje nismo regulisli. Zakon prave neki ljudi koji se takođe nisu udubljivali. Pitanje je da li taj zakon valja po svim stavkama. Ima tu mnogo problematičnih stavki. Kako da ja kao glumica ispunim 40 sati nedeljno radnog vremena? Šta da radim u pozorištu 40 sati? Hoću da radim, ali to zavisi od repertoara. I gde da provedem 40 sati, šta da radim? Pa i da mi kažu peri svoj kostim i to hoću da radim, ali gde? Postoji hiljadu nelogičnosti, a mi tako blentavo sledimo sve gluposti i kao hrlimo ka Evropi i usklađujemo zakone. Treba da budemo deo Unije, slažem se, ali treba i da imamo sluha za nešto što su naši problemi i da to rešavamo u hodu, ako treba. A ne da nam kažu *snađite se*! Na šta to liči? Tako ću i ja sutra kad budu izbori. Mogu da kažem, pa, to vam je to, snađite se! Ako svi u ovoj zemlji treba da se snađu, ne samo mi iz kulture, čime se onda oni bave? Oni predstavljaju nas, izabrani su da rešavaju probleme, a ne da ih stvaraju. Znam da mi u ovoj profesiji nismo najugroženiji, ali žao mi je, osećam se ugroženom i moram da se borim za sebe i svoju branšu.

**Jedna od tema Ludusa tokom protekle sezone bila je društvena apatija, to da se više ne bunimo kad nešto ne ide dobro u društvu...**

Mislim da se javno često oglašavamo. Ali niko ovde više ne čita novine. I kad neko od nas bude glasniji i direktniji, onda se među nama nađe neko da se pobuni pa kaže *ko je on da to govori, ko ga je ovlastio?* Pa, pusti sada to! Ako je rekao tačno i direktno i tiče se tebe, šta te briga šta je i kako rekao, ima pravo. Ljudi malo čitaju novine. Evo i ovo u Ludusu će čitati samo ljudi iz pozorišta. Da dam intervju za Politiku, recimo, možda će taj intervju da pročita gospodin Đilas i pitaće se ko je bre ovo, ja i ne znam ko je ona! Još će da se pita šta ona hoće kad prima platu? Malo će možda da se iznervira, možda se i naljuti pa će reći ukinuću vam i ovo malo što sam vam dao... Nije to stvar apatije, ljudi pričaju. Ali mi u ovoj zemlji više nemamo kome da se obratimo. Da ne pričam koja smo sve pisma iz Ateljea 212 poslali na adresu gradonačelnika. Rečju nije uzvraćeno. Čovek vodi svoju politiku i svoju karijeru. Gradi mostove. Ne zbog mene, nego zbog sebe. I neću da me neko ubeđuje kako nam misle dobro, jer vidim da sve ovo što se dešava uopšte ne valja! Ako je stvarno do krize, godinu dana možemo da se stisnemo i igramo to što već postoji na repertoaru i da pravimo neke predstave koje mogu da budu lepe bez obzira na novac. Ali bojim se da nije tako, ako na to pristanemo, doguraćemo do toga da radimo bez struje, pod svećama. Oni smatraju da naš „proizvod" nije važan. Za deset godina ko zna gde će oni biti, ali ako se ovako nastavi, ulicama će šetati duhovni invalidi. Pa zar je to naša budućnost?

**Kultura i umetnost su u nekadašnjoj domovini bili važan društveni i politički koncept. Zašto to danas nije slučaj?**

Moja generacija ne pamti tu dobrobit i užitak iz nekadašnje domovine. Ovim poslom sam počela da se bavim iz osećanja da je to nešto važno, lepo, dobro i značajno za društvo. Ali onog trenutka kad sam završila fakultet, krenuo je sav taj haos, ratovi, nemaština, nebriga... Znam priče da je, recimo, ovde u Jugoslovenskom dramskom bio taj Zeleni salon kao institucija kulture. Da je tu i predsednik voleo da dođe. Ovde danas kultura nije važna, a hoćemo u Evropu. Pa neka malo prošetaju Evropom, videće da je tamo kultura veoma važna i negovana. Neka kažu i ovo pozorište je užasno dosadna stvar, i ne razumem o čemu se to radi, neka odremaju u sali, ali neka sednu u salu makar zato što to rade u Evropi! Političari se ovde samo bave svojom promocijom. Stvarno ne znam gde su ti ljudi odrasli i kako su vaspitavani, da li su čitali lektiru, je l' shvataju koliko su kultura i umetnost važni za zdravlje nacije?! Ako to ne znaju, odosmo svi dođavola.

**Da li su i pozorišne uprave uspavane i ne brinu o publici, ne neguju je? U ljubljanskoj Drami sam bila na predstavi koju su igrali u 11 pre podne za gimnazijalce i ta publika je bila bolja od one u osam uveče.**

Ovde nema strategije. Strategija je to što smo čuli – *snađite se!* Nikoga to ne zanima. Ovde se političari bude uz muziku Severine i nije ih sramota da to javno govore. Pa, i ako slušaš Severinu, ćuti i laži da slušaš Baha! Imaj svest o odgovornosti za svaku rečenicu koju izgovoriš. I vodi računa o tom gde ćeš se pojaviti. Pa dođi u pozorište! Crkavaj od dosade, ali dođi, daj primer nekom, budi odgovoran! Ovo namerno govorim zbog mladih kolega koji su pogubljeni. Oni ne znaju da li postoji neko ko hoće da ih štiti. Postojimo samo mi, njihove starije kolege. Razumem ih i hoću da im kažem da imaju istomišljenike i da ne treba da se predaju. Ako ja ne uspem da se izborim za vas, nastavite vi da se biorite za neke druge mlade. Znam da postoje mladi ljudi koji će možda pročitati ovaj intervju u kom želim da im dam nadu da neko želi nešto da uradi za njih. Ako ne mogu ništa da uradim, bar da znaju da imaju sa kim da podele svoju muku. Na njihovoj sam strani. Vidim da su izgubljeni u ovom poslu i da im se ne vidi budućnost. Takođe vidim i koliko su daroviti, a ne znaju kako da dođu na mesto gde treba da rade i kako da uopšte počnu da rade i pokažu koliko su daroviti. Ako ti gradska vlast kaže snađite se, pa se jadni upravnici zatvaraju i pokušavaju da se snađu i ne snalaze se, onda ovi mladi mogu samo da lupaju glavom.

**Da li neko i ko zastupa interese glumaca?**

Udruženje dramskih to ne radi, sindikati ne postoje. Ne čujem da se iko oglašava, osim pojedinaca, ovako u intervjuima. Moramo da se osvestimo i nešto iznutra da pokrenemo. To je pitanje našeg života. Mi stariji, sada već mislim i

Anita Mančić, *Nije smrt biciklo, da ti ga ukradu*, JDP (Foto: Marko Sovilj)

## STRATEGIJA MANIPULACIJE

**Stručnjaci upućuju da nam se deca vaspitavaju na, nazovimo to, čudan način?**

Na čemu da se vaspitaju? Na televizijskom programu koji je dostupan svima. To što mi gledamo na televiziji je dno dna. Katastrofa! Deca se vaspitavaju na užasima svake vrste. Ne znam odakle da krenem da pričam na tu temu. Prolaze *Bele lađe* i slične serije u kojima svaki glumac može da stavi praziluk u dupe i da igra. Ne mogu dalje da pominjem naslove, povrediću svoje kolege, znam da mnogi pristaju da igraju svašta kako bi preživeli. Ali ko dozvoljava da se to snima i zašto mi to moramo da radimo, to je pitanje?

Sve više uviđam koliko je tačno i aktuelno ono što je Noam Čomski rekao u knjizi *Deset strategija manipulacije stanovništvom*. U osmoj on kaže kako „Javnost treba podsticati u prihvatanju prosečnosti. Potrebno je ubediti ljude da je (in, u modi) poželjno biti glup, vulgaran i neuk. Istovremeno treba izazivati otpor prema kulturi i nauci..."

Anita Mančić

na moju generaciju, moramo da budemo odgovorni prema onima koji dolaze posle nas. Moramo da se probudimo, da probamo nešto da uradimo. Ne mogu da svoj život i opstanak svoje branše prepustim rukama pojedinaca, niti da čekam da nešto odluči gradska vlast ili upravnici. Treba da se organizujemo. Volela bih kad neko ovo pročita, da okrene moj telefon. Ili ću ja da okrećem brojeve, da zovem i govorim im čekajte, u pitanju je naša branša! Moramo da se organizujemo, da budemo konstruktivni i da probleme rešavamo kako je najbolje moguće. Da se napravi jezgro ozbiljnih i odgovornih ljudi sa autoritetom, ljudskim i umetničkim, koji će na konstruktivan način učestvovati u kreiranju budućnosti svih nas koji se bavimo ovim poslom.

**Kako razmišljaš o političkom angažmanu svojih kolega? Pretpostvaljam da je to i zato da bi uradili nešto i za svoju profesiju?**

Ne primećujem da im je pošlo za rukom da urade nešto za našu profesiju. Pa neka se onda vrate sebi, zašto ostaju u politici? Svi znamo, politika je kurva. Ona je vlast i moć. Znam samo da političarima ne treba podilaziti, treba im samo reći da ovako više ne može! Ogorčena sam, zato ovako govorim, ali ne mogu da pristanem na sve to.

**Govori se i da će produkcija stati, da ovo što je do sada izašlo od premijera izašlo je...**

Verovatno će tako biti. Šta god da se planira, neizvesno je. Nije mi jasno ni kako rade oni koji rade, kao što mi nije jasno ni zašto ne rade oni koji ne rade. Ima odličnih starih predstava koje publika traži i koje mogu da se igraju, a nisu na repertoaru. Da li i te dobre stare predstave treba skinuti. Ne treba pozorišta da stanu. Treba da se borimo, ne destruktivno, niti da dajemo loše primere. Treba da budemo kreativni, sa pametnom strategijom kako da opstanemo mi i kultura uopšte i da damo do znanja da ne mogu sa nama tek tako. Mislim da ipak imamo neku moć, bar medijsku, ako ne neku drugu. Reč velikog umetnika ima mnogo veću težinu u javnosti nego reč bilo kog političara.

**Da li su samo umetnici svesni koliko je kultura važna za društvo kakvo je naše?**

I publika koja dolazi. Putujem dosta i po unutrašnjosti i vidim koliko su ljudi željni ovoga što mi radimo. Nažalost, mnogim ljudima u Srbiji to nije dostupno. I u najvećoj zabiti kad se nađemo, u nekom selu, ljudi znaju ko smo i veoma nas poštuju. Oni vrlo dobro znaju ko je ko. Ima mnogo više konzumenata kulture u Srbiji od zvaničnih dva do tri posto, ali ljudi nemaju priliku da vide to što žele. Truju ih turskim i ko zna čijim sve serijama. Niti jedna televizija više ne proizvodi kvalitetne drame i serije. Jeftinije im je da kupe te gluposti, a glumci ovde čekaju na biroima i snalaze se kako znaju i umeju! Je l' to pitanje strategije? Kao da neko želi da budemo glupi i primitivni. I mi smo delom zaslužni za to jer smo se uspavali. I sad kad je došlo pet do 12 polako se budimo. Mnogo smo se zatvorili i postali samozadovoljni. A ovo je pitanje na kom treba svi da se udružimo, mada mislim da sam usamljena u tom mišljenju.

**Vaš, odnosno glumački posao je...?**

Uz sve ove probleme o našem poslu mogu da pričam kao o velikom zadovoljstvu. Uvek kažem kako me je bog pogledao što mogu da se bavim ovim divnim poslom. Zahvalna sam ne znam čemu, svojim roditeljima što su me napravili, pa mogu da se bavim ovim poslom. I tako treba da se gleda – ovo je privilegija nas nekoliko, zato što nas je stvarno malo koji se bavimo ovim poslom, koji smo u prilici da izađemo pred ljude, kažemo im to što imamo da im kažemo, na način na koji umemo i da im se na kraju poklonimo i napravimo interakciju sa njima. Zato treba da se borimo i zbog ljudi koji dolaze da nas gledaju. Meni je isto praznik kad odem u pozorište da gledam svoje kolege. To kad se zatvore ta vrata i ugase se svetla i krene neki drugi život, za mene je to praznik! Isto i kada sam na sceni i kada sam u publici. To nije samo naša umetnost, svaka umetnost je takva i to treba poštovati. Umetnici su čudaci, ali su umetnici i oni koji razumeju umetnost i koji to vole. Ali ako se ovako nastavi, bojim se da će kao što nam je na dupetu zakržljao rep, zakržljati i duša u grudima.

Što se mene tiče maštam o tome da radim neke lepe i humane stvari, imam planove na tu temu i ja ću se, bez obzira na situaciju koja nas bude zadesila, truditi da budem umetnik, da budem kreativna i da činim neke lepe stvari za druge ljude kojima je to potrebno. Sigurno ću se baviti svojim poslom, ostaću dosledna sebi i nastaviću da se borim.

# BLAGAJNA (NI)JE ALIBI

## O komercijalizaciji pozorišta iz ugla publike

Mikojan Bezbradica

Tokom prošle sezone, kao i ove – aktuelne, Ludus je, u saradnji sa Fondom za otvoreno društvo, u više navrata, u okviru samog lista i na raznim tribinama, polemisao o aktuelnoj temi komercijalizacije pozorišta i podilaženja lošem ukusu publike. U ovom broju, umesto stručne javnosti, glumaca i ostalih pozorišnih delatnika, svoja mišljenja iznose upravo oni zbog kojih pozorišta i postoje – gledaoci.

„Mislim da većina naših pozorišta usled ekonomske krize polako ali sigurno napušta osnovnu smisao svog postojanja. Svoju repertoarsku politiku podredili su zabavljanju publike, a kao svrhu i smisao svog postojanja istakli su profit. Komercijalizacija uništava pozorište u duhovnom smislu. Nipodaštava umetničku vrednost i teatar pretvara u nekakvu fabriku zabave", ocenjuje nastavnica istorije Anđelka Popović.

Diplomirani filolog Jelena Ranković i inženjer mašinstva Nenad Nikolić smatraju da komercijalizacija još nije u glavnoj ulozi u pozorištu, ali i primećuju „da nikako nije ni epizodna". „U vreme krize, i materijalne i moralne, u društvu gde se većina bori za puku egzistenciju, naravno da se i pozorišta bore za svoje parče kolača. Na sreću, mislimo da naša pozorišta nisu zagazila u kič i šund da bi privukla publiku. Pojedina nude popuste za određene kategorije publike, a npr. Atelje 212 ima i akcije nalik onima koje nalazimo u marketima i buticima. Kod mlađih reditelja primećujemo tendenciju za senzacionalističkim elementima u predstavama, čiji je jedini cilj skretanje pažnje na predstavu u medijima, a preko njih i kod publike", ističe Jelena, a Nenad dodaje: „Beogradska pozorišna publika je specifična, a sasvim je sigurno da upravnici i reditelji ponekad podilaze ukusu svoje publike kad odlučuju koje komade će postaviti na scenu. Ali ne treba brkati stvari – jedno je podilaženje ukusu, a sasvim drugo nastojanje da predstava bude gledana i da komunicira sa publikom. Naravno, i danas, kao i pre deset ili dvadeset godina, šire narodne mase, tj. ljude koji nemaju običaj da odlaze u pozorište, privlače predstave koje se bave aktuelnim temama, bogate sirovim i lascivnim humorom."

„Komercijalizacija nije uhvatila maha u beogradskim pozorištima, ali su ih zato, naročito poslednjih godina 'okupirale' predstave koje govore o životima nekih ljudi sa društvene margine kao što su homoseksualaci, pedofili...", tvrdi bankarski činovnik Nikola Gordić i pojašnjava da nema ništa protiv tih grupa i takvih tema, ali napominje da one nikako ne bi smele da postanu dominantne. „Nama nedostaje pozorište u onom najklasičnijem smislu. Dakle, pozorište koje neguje emociju, jak karakter, identifikacioni momenat i empatiju publike spram onoga što se dešava. Nažalost, nekim našim pozorištima poslednjih godina ne vlada komercijalizacija, nego deemocionalizacija", upozorava Gordić.

„Komedije se obično vežu za pojam komercijalizacije i mislim da je to negde, u suštini, i tačno. Međutim, to nikako ne može da se generalizuje. Recimo, u Zvezdara teatru nekad ste imali *Smešnu stranu muzike*, a danas imate *Nesvrstanu stranu muzike* i, recimo, *Dobro došli u Srbiju*", priča nam penzionisani inženjer mašinstva Miloje Marinković i objašnjava da se po žanru sve tri mogu uvrstiti u komedije i da, s druge strane, kao jednog od glavnih kreatora imaju Gagija Jovanovića.

„Ali te predstave su nebo i zemlja. Dok je prva imala potpuno zdrav, neusiljen humor, interesantnu priču, muziku, ove dve imaju sve suprotno. Za moj ukus, to su banalne, glupe fore, na nivou *Kursadžija* i to je tipičan primer komercijalnih predstava. Na moje zgražavanje, postoji publika koja to gleda, a kao dokaz toj tvrdnji je i činjenica da su te dve predstave, čini mi se, već nekih pet ili šest sezona na repertoaru. Po svojim estetskim vrednostima, one bi više priličile Pozorištu 'Slavija' koje je bulevarskog tipa, nego Zvezdara teatru koje je baštinilo ili bašti jednog Dušana Kovačevića, Miroslava Krležu, Aleksandra Popovića, Sinišu Kovačevića... Međutim, taj repertoarski potez je očito bio neophodan kako bi se napunila kasa, jer vremena su teška i ne može da se živi od 'velike' umetnosti. Mislim da naše pozorište, generalno gledano, i dalje dobro odoleva komercijalizaciji, ali ako se krizna vremena oduže, plašim se da će, zarad opstanka, morati da promene repertoarsku politiku i da se okrenu nekim jeftinim sadržajima. Današnje vreme je turobno, tako da velika većina ljudi kad odluči da izađe u pozorište, radije izabere nešto 'lakše' kako bi se bar u ta dva ili tri sata koliko traje predstava, razonodili i opustili. Nažalost, svoj duh neće oplemeniti, ali će napuniti pozorišnu kasu. Znači, publika, neko zbog koga se i pravi predstava, u ovom slučaju je na velikom gubitku", smatra Marinković.

Istoričar umetnosti Tijana Stojanović ocenjuje da se pitanje komercijalizacije u umetničkom stvaralaštvu nikako ne sme prihvatati jednostrano. „Moderna umetnost je prevashodno za svoj cilj imala da postane prijemčivija široj ciljnoj grupi, široj javnosti, tj. publici kako bi izašla iz okova koji su umetnički izraz vezivali isključivo za elitističke krugove. Umetnost je uvek bila produkt datog vremena i trenutka u kome nastaje, stoga je ona uvek angažovana. Industrijalizacija 19. veka, futurizam, ekspanzija tehnike, tehnologije i 'mass' medija, koje nam donosi 20. i 21. vek, imaju svoj odraz u estetici, vizuelizaciji, ali to ne znači da su se, na primer, dubina i snaga jednog Geteovog *Fausta* u teatru izgubile ili oslabile. U pozorištu fabula ostaje ista po svojoj moćnoj poruci koju književnost reflektuje putem teatra. Poruka ostaje snažna, ma kakva percepcija bila", naglašava Stojanovićeva.

„Ne mislim da su naša pozorišta podlegla komercijalizaciji. Ima onih koja publici nude uprošćeniju popularnu kulturu, kao što je na primer Slavija, ali to i jesu teatri u kojima i ne možete da očekujete jednog Šekspira, Dostojevskog, Euripida... Drago mi je da pozorišta poput Narodnog, Atelja 212 i Beogradskog dramskog pozorišta još imaju zdrave produkcije i da čuvaju svoju repertoarsku politiku od naslova koji nemaju ama baš nikakvu umetničku vrednost", kaže zubni tehničar Dušanka Gligorin.

Smanjeni budžeti za kulturu, pa i pozorište, prema mišljenju defektologa u penziji Branke Tomić, naterali su teatre da se snalaze kako znaju i umeju, a blagajna je postala „neoboriv" alibi za svaki naslov na sceni.

„Sponzori se pojavljuju u glavnoj ulozi, oni postaju najvažnija premijerna publika, a njihov ukus sigurno ne može (i ne sme) biti merodavan ni za izbor, ni za uspeh predstave. Jedno vreme sam živela u Švedskoj i znam da, na primer, Kraljevsko pozorište ne može da finansira svaki sponzor: kao što Dramaten treba da imponuje svakom platežnom mentoru, tako i 'platežni mentor' mora da bude dovoljno ugledan da bi finansirao Dramaten. Bilo kako bilo, često se zaboravlja da pozorište mora da ima i edukativnu funkciju. Da nije tu samo da nas zabavi, nasmeje već i podseti na veliku literaturu, a glumcima i reditelima da priliku za istinski veliku kreaciju", kaže gospođa Tomić.

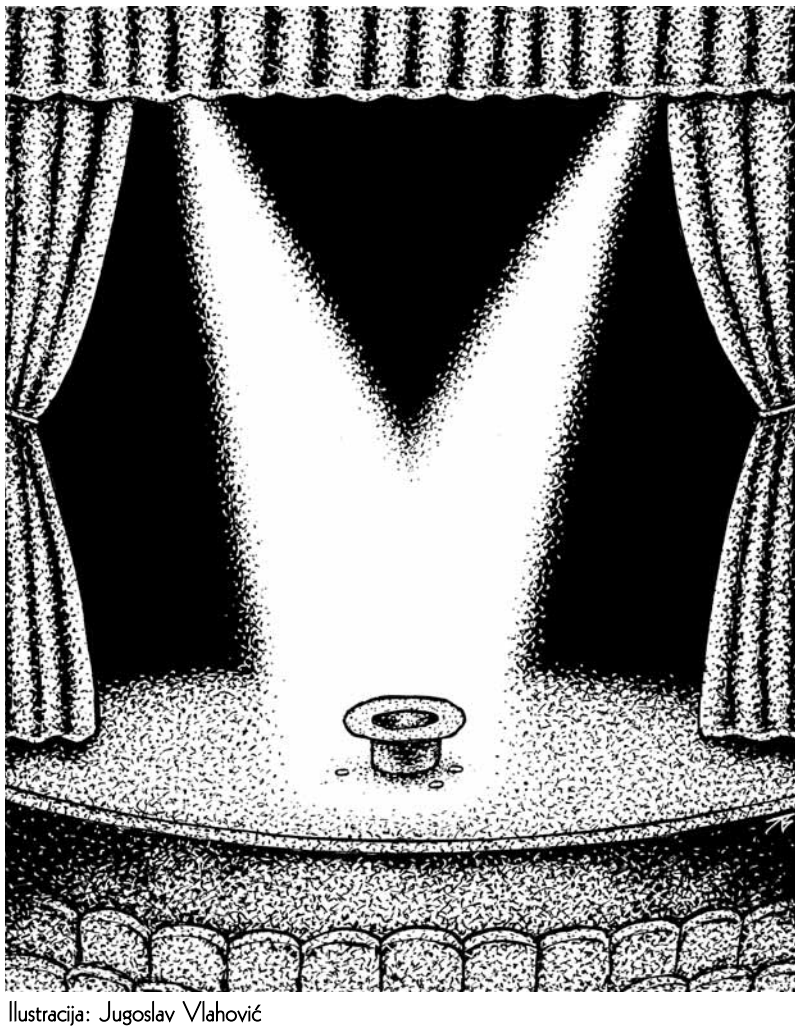

Ilustracija: Jugoslav Vlahović

# POLITIČNOST NAJNOVIJIH SRPSKIH DRAMA

***Radnici umiru pevajući, Dnevna zapovest, Žica, Iza rešetaka, Sestre Karamazove, Svojta, Kelerabe su zdrave, Zbogom SFRJ, Škola rokenrola* – iako žanrovski međusobno dosta različiti ovi tekstovi su obeleženi kritičkim stavovima prema savremenom životu u Srbiji**

Ana Tasić

U prošlom Ludusu istraživano je društveno-političko značenje dokumentarnog pozorišta koje je buknulo u prethodnoj sezoni u srpskim teatrima, a u ovom tekstu će biti reči o društveno-političkim aspektima najnovijih (izvedenih) srpskih dramskih tekstova. Početak sezone 2011/2012. vidljivo je obeležen nizom praizvedbi savremenih srpskih komada: *Radnici umiru pevajući, Dnevna zapovest, Žica, Iza rešetaka, Sestre Karamazove, Svojta, Kelerabe su zdrave, Zbogom SFRJ* (prema filmu *Zbogom, Lenjine), Škola rokenrola* (prema filmu *Škola roka*). Iako žanrovski međusobno dosta različiti, ovi tekstovi su, u većoj ili manjoj meri, obeleženi kritičkim stavovima prema savremenom životu u Srbiji, njegovim različitim segmentima: ekonomskim, psihološkim, političkim, ličnim/porodičnim.

**Drame *Dnevna zapovest, Žica, Iza rešetaka, Radnici umiru pevajući***

Na Novoj sceni Beogradskog dramskog pozorišta premijerno je izvedena *Dnevna zapovest* Vladimira Đurdjevića, autora tekstova *Ne igraj na Engleze* i *Balada o Pišonji i Žugi*, u režiji Marka Manojlovića. *Dnevna zapovest* je porodična drama koja po svojoj formi, stilu i tematici referira na *in-yer-face* dramu i pozorište. Ona predstavlja odnose u jednoj disfunkcionalnoj porodici u kojoj su odnosi bitno određeni psihofizičkim nasiljem, kao i eksplicitnom seksualnom tenzijom. Dva sina tinejdžera, Ognjen (Petar Benčina) i Miloš (Vladan Milić), žive sa strogim, autoritativnim ocem Petrom (Branislav Lečić), oficirom u penziji. Majka ih je odavno napustila zbog nepodnošljivo teškog odnosa sa mužem i otišla da živi u Australiju, sa Bosancem sa kojim je radila u nekakvoj profitabilnoj ćevabdžinici. Ognjen je socijalno adaptiraniji, prihvaćeniji, samopouzdaniji, dok je Miloš povučen, nesiguran, pomalo i autističan, što je rezultat pucanja braka njegovih roditelja. Prividno stabilni odnosi između ova tri muškarca narušavaju se kada u njihove živote upadne Katarina (Danijela Štajnfeld), Ognjenova atraktivna i nestašno koketna devojka koja počinje da flertuje i sa Ognjenovim ocem, dovodeći do negativnog usijanja u njihovim odnosima. Reditelj Marko Manojlović je ovu dramu vrlo precizno i uzbudljivo postavio na scenu, naglašavajući momente trilerskog, mračne, enigmatične seksualnosti, kao i potisnuto iracionalno koje se u momentima izliva na površinu, stvarajući vrlo napete situacije. U kulminaciji tenzije koju donosi otkrivanje Petrove prošlosti, tekst/predstava *Dnevna zapovest* postavlja i društveno-politički značajno pitanje krivice pojedinaca i društva u ratnim sukobima na teritoriji bivše Jugoslavije, to jest odnosa između ličnog i društvenog nasilja, motivacije činjenja ratnih užasa. Na taj način se ovaj tekst/predstava smeštaju i na polje društveno osvešćenog teatra, odnosno teatra koji, u naznakama, reflektuje društveno-političke probleme.

Na sceni Jugoslovenskog dramskog pozorišta premijerno je igrana *Žica* nastala na osnovu (praizvedbe) teksta Milene Marković i u režiji Gorana Šušljika, produkcija Narodnog pozorišta Priština sa sedištem u Kosovskoj Mitrovici (gde je predstava premijerno izvedena 1. avgusta). Tekst *Žice* se može odrediti kao tragična groteska fragmentarne forme, nastala prema motivima romana *Nečista krv* Bore Stankovića (1910), a takođe je vrlo bliska dramaturgiji krvi i sperme, po svojoj formi, stilu, tematici. *Žica* prikazuje život u jednoj izolovanoj porodici u kojoj su odnosi definisani različitim vidovima nasilja. Egzistencija likova je svedena na fizičku, za njih skoro da postoji samo jezik telesne grubosti. To sve je rezultat njihove strašne društvene marginalizacije (koja nenametljivo referira na položaj Srba na Kosovu). U predstavi se efektno koriste songovi kao koheziono sredstvo – dok pevaju, likovi su ujedinjeni, međusbno čvrsto povezani, pa i bliski, tada funkcionišu kao grupa sa zajedničkim interesima. Van toga, ovi likovi su u stalnom konfliktu, puni mržnje koju isijavaju i spolja i unutra. Značajan kvalitet ove predstave je u tome što se ni u jednom trenutku ne govori direktno o situaciji Srba na Kosovu, iako se radnja (neminovno) odnosi i na taj kontekst. To je čini umetnički vrednijom – kroz bavljenje univerzalnom tragičnošću, prepoznaje se i konkretne tragične dimenzije društveno-političke situacije Srba na Kosovu. A na sceni Beogradskog dramskog pozorišta je bila prestonička premijera predstave *Iza rešetaka* Kruševačkog pozorišta koja je na matičnoj sceni prvi put igrana početkom oktobra (tekst Branislava ilić, reditelj Kokan Mladenović). Predstava se bavi bizarnim i apsurdno krupnim uticajem rijaliti šoua na našu svakodnevicu. Akteri su zatvorenici koji za sobom imaju teška krivična dela, uglavnom monstruozna ubistva. Njihov život u zatvoru postaje predmet živog televizijskog prenosa, adaptiranog za potrebe komercijalizovanog programa. Užasi koje oni svakodnevno doživljavaju, najrazličitiji oblici nasilja i ponižavanja, direktno se prenose, začinjeni reklamama koje postaju odvratni, vulgarni intermeco. I ovaj tekst/predstava imaju bitne kritičke implikacije, u tragikomičnoj formi prikazuju sveprisutan uticaj televizijskog programa na društveni život u Srbiji, reflektuju bedu javnog diskursa koji ima i eskapistički, anestetički smisao, odnosno skriveni politički smisao – individualne muke se prevazilaze kroz identifikaciju sa tuđim mukama, gledaoci rijaliti emisija bulje u nevolje zatvorenika i tako zaboravljaju na svoje.

Na sceni Bitef teatra premijerno je izveden tekst Olge Dimitrijević *Radnici umiru pevajući*, pobednik konkursa Hartefakt fonda za najbolji savremeni društveno-angažovani tekst u 2010. godini. Ovaj tekst je specifična vrsta dramskog predloška za angažovani mjuzikl u čijem je tematskom centru sudbina uništene radničke klase i on je u najvećoj meri, u ovoj grupi prvi put izvedenih komada, najdirektnije i najaktivnije uključen u tumačenje problema sa kojima se suočava naše društvo u tranziciji. Radnja se dešava u Srbiji 2010. godine, u okolnostima tragičnih privatizacija koje su u sprezi sa političkim dilovima. Akteri su bivši radnici koje je država izdala, gurnula na marginu postojanja i osudila na štrajkove, a onda i radikalnije, autodestruktivne postupke jer su štrajkovi ostali bez rezultata. Pri tome su likovi i radnja bitno obojeni (auto)ironijom, Dimitrijevićeva tako ruši stereotipe dramske tradicije, kao i nasleđe popularne, narodne kulture. Njeni komentari u didaskalijama teksta još eksplicitnije podvlače tu ironiju, ali i dalje zaoštravaju odnos prema društvenim pitanjima, grublje i nemilosrdnije nego u dijalozima između likova. Koncept reditelјke predstave *Radnici umiru pevajući* Anđelke Nikolić je čvrst i vrlo hrabar, izrazito subverzivan prema dramskim konvencijama, skoro da je antiteatarski, što dalje i dublje naglašava politička značenja predstave. Ceo tekst, kao da je radio-dramski, snimljen je unapred, a glumci na sceni otelovljuju glasove koji se mehanički reprodukuju, preko zvučnika. Oni skoro sve vreme otvaraju usta, simuliraju govorenje i pevanje u formi plejbeka. Scena je gola, iluzija je ukinuta, igra glumaca je hladna, bezizražajna i svedena. Izbor forme predstave jasno izražava nameru da se bude angažovan, odgovoran prema društvu. U intervjuu povodom premijere predstave Olga Dimitrijević je rekla da autori kroz pozorište treba da govore o ključnim pitanjima za naše živote: „Oni moraju da izraze politički stav kroz to što rade. Ne bi trebalo da se skrivaju iza rečenica tipa 'Ja sam apolitičan', jer i to je politički stav. Što se mene tiče, ako već imam priliku da radim u pozorištu, onda hoću vrlo glasno da kažem ono što mislim o ovom društvu i vrlo glasno hoću da kritikujem patrijarhat i nacionalizam, kao i divljački kapitalizam. Jer zaista mislim da su to tri stvari koje najviše utiču na to što nama jednostavno nije dobro ovih dana." (Iz intervjua objavljenog u Blicu 13. decembra.)

**Komedije: Basarine *Sestre Karamazove* i Romčevićeva *Svojta***

Na sceni Narodnog pozorišta u Somboru premijerno je izvedena nova komedija Svetislava Basare *Sestre Karamazove* u režiji Radoslava Milenkovića. Glavne akterke ove apsurdne komedije su tri sestre Karamazove, 48-godišnja, puritanski nastrojena Lili (Biljana Keskenović), prikriveno liberalna 38-godišnja Beti (Ivana V. Jovanović) i sasvim raspuštena 28-godišnja Meri (Tijana Marković). One žive u Londonu, usedelice su kojima nikako da pođe za rukom da se

**LUDUS**

**Sekretarijat za kulturu Skupštine grada Beograda usrdno dariva svoje jedine pozorišne novine. „Ludus" uzvraća s blagodarnošću.**

*Svojta* na Večernjoj sceni Pozorišta „Boško Buha"

*Žica* u Jugoslovenskom dramskom pozorištu

*Dnevna zapovest* na Novoj sceni Beogradskog dramskog pozorišta

udaju, a to je jedino o čemu razmišljaju. Tekst ima mnogo komičkih elemenata, baziranih na crnom, apsurdnom humoru koji je rezultat nerealnih, preteranih, apsurdno smešnih situacija; na primer, likovi muškaraca – ljubavnika najmlađe sestre, izlaze iz ormara posle nedelju dana spavanja tamo, gde su se hranili džemperima i drugom kvalitetnom garderobom sestara. U drugom planu, ali ne manje važno, prisutna je kritika palanačkog mentaliteta, srpske mitomanije, nacionalizma, društvene konfuzije, što su teme istraživane i u prethodnim, nedavno izvedenim Basarinim tekstovima, *Nova stradija* i *Hipertenzija.* A apsurdan, pomahnitao, predimenzionirani humor je adekvatan izraz našeg društvenog ludila. On je još prisutniji i izraženiji u drugoj premijerno izvedenoj srpskoj savremenoj komediji u ovom periodu – *Svojta* na Večernjoj sceni Pozorišta „Boško Buha" (tekst Nebojše Romčevića, režija Nikola Zavišić). U intervjuu za Politiku, Nebojša Romčević je, povodom izbora žanra *Svojte* rekao: „Ne mogu da zamislim kojim žanrom osim komedije bi se moglo govoriti o našoj društvenoj stvarnosti. Morate sve više da stilizujete komediju ne bi li ona bila komična u odnosu na već komičnu stvarnost" (Nebojša Romčević, Politika, 4. novembar 2011).

*Svojta* je crna komedija koja predstavlja kritičko ogledalo naše nesrećne društvene stvarnosti, ključno definisane različitim vidovima prevara i brutalnih manipulacija, kao i bolnom dominacijom materijalnih interesa pojedinaca, u javnosti predstavljanih kao opšte političko dobro. Osnovu radnje stvara zaplet oko polulažnog venčanja koje se bazično sklapa zbog individualnih političkih/materijalnih interesa, između Saše, po profesiji lažnog doktora (Goran Jevtić), i istrošene radodajke Ane (Katarina Marković). Ova situacija stvara komički plodno tlo za niz zavrzlama čiji su akteri, između ostalih, mladin otac Mlađa, beskrupulozni prevarant i privremeni lažni homoseksualac (Andrija Milošević), pop pevač Gaga (Milorad Mandić Manda), zaboravljen i zaglavljen u nekom drugom vremenu i prostoru, zatim njegovo priviđenje Džoni Keš (Miloš Vlalukin), par glumaca koji su angažovani da izigravaju mladoženjine roditelje kako bi se mladi predstavilo da je on gradskog a ne ruralnog porekla – Maki (Nemanja Oliverić) i Ranka (Andrijana Tasić), mladoženjeni pravi roditelji, naivni seoski tipovi, tužne žrtve sinovljeve slepe želje za uspehom, Ika (Viktor Savić) i Draga (Boba Latinović) itd. *Svojta* je oblik zdravog pučkog pozorišta koje je kritički utemeljeno u našoj stvarnosti, zabavljačko je, ali ne i banalno. Povodom ove premijere, Romčević je u medijima ovako govorio o političkim značenjima savremenog pozorišta: „Ako čovek ne može da promeni svet, u stanju je da umiri svoju savest... *Svojta* je zapravo metafora na lokalnom nivou onoga što se događa na globalnom. To kod mene ima vid komedije, koja ima nekakvu funkciju protesta. Nisam naivan da mislim da pozorišni tekstovi imaju velike domašaje, ali su ipak neka satisfakcija ljudima koji slično misle. Da dođu, vide predstavu i shvate da nisu usamljeni. Da nisu prolupali privatno, nego da smo prolupali kolektivno. I ja sa njima. To je obično zatišje pred burom. A ja se buri nadam!" (Izjava Nebojše Romčevića objavljena je u Glasu javnosti 20. novembra i Politici 4. novembra.)

Svi ovi novi srpski komadi, na različite načine, iniciraju nelagodna pitanja sa kojima naše društvo treba da se suoči da bi se koliko-toliko uspešno izvuklo iz mučnog perioda tranzicije. Oni eksplicitno ili implicitno kritikuju negativne društvene pojave koje su u direktnoj vezi sa pitanjima raspodele političke moći. Tokom dugačke istorije pozorišta aspekat njegove društvene angažovanosti ili političnosti bio je jedan od značajnijih u teatrološkim proučavanjima. Pojam političkog pozorišta se u teoriji menjao, u skladu sa promenama društvenih okolnosti. Razmišljanja o političnosti teatra u teorijama savremenih izvođačkih umetnosti, kod Hans-Tisa Lemana, Baza Keršoa, Filipa Auslandera i drugih teoretičara, dosta su danas odmakla, pri čemu se oni bazično slažu da institucionalno pozorište nema više politička značenja u tradicionalnom smislu jer je ono nerazdvojivi deo centara moći; postmodernizam je pregazio brojna ranija uverenja, otvorio nepregledne prostore za sumnju prema svim ideologijama i velikim narativima. Pozorište je, na primer za Lemana, političko ukoliko je i njegova forma autorefleksivna, antitradicionalna, postdramska, ukoliko ona stvara osnovu za preispitivanje tradicionalnih teatarskih premisa, ne samo ako se ono bavi političkim temama.

No ove savremene teorije o političnosti današnjeg pozorišta su nastale u drugačijim, razvijenijim kontekstima u odnosu na srpski i zato nisu sasvim primenjive u istraživanjima srpskog pozorišta. Drugim rečima, o političnosti srpskog pozorišta moguće je govoriti u simplifikovanijem, rudimentarnijem smislu. Ketrin Hjuz, na primer, kada analizira opus dramskih pisaca šezdesetih i sedamdesetih godina 20. veka, piše da je političko pozorište ono koje izaziva ljude da misle: „Tek onda kada oni misle, promene postaju moguće." Ova teza je posebno primenjiva u Srbiji koja se nalazi u periodu tranzicije i koja se još uvek nije na pravi, otvoreni, samokritički način suočila sa recentnom istorijom raspada Jugoslavije i okolnostima u kojima se to dešavalo, niti je izašla iz procesa transformacije društevnog sistema vrednosti. U takvim specifičnim okolnostima, kritičko mišljenje u širem društvenom diskursu još ima status izrazito manjinske prakse. Zato, kada se u srpskim institucionalnim pozorištima progovori o pitanjima koja se tiču društvenih preispitivanja, kritike i samoanalize, čak i u vrlo tradicionalnoj formi, čak i kada to ima vid pučkog teatra, to ima (lokalni) politički značaj, odnosno tu se može govoriti o političkom teatru uprkos sumnjama savremenih teatrologa o mogućnosti političnosti institucionalnog i tradicionalnog pozorišta.

FOND ZA OTVORENO DRUŠTVO - SRBIJA
FUND FOR AN OPEN SOCIETY - SERBIA

# CRNO PIVO I PLAVA KRV

**O putovanju do Erlangena, prijateljstvu sa Hartmutom, prefiksu „fon", slikama iz života „kod nas" i „kod njih"...**

Branko fon Dimitrijević

Hajnrih fon Klajst

Nedavno je najavljeno da će jedno naše pozorište u narednom delu sezone izvesti dramu *Priče iz bečke šume* Edena fon Horvata, a drugo *Razbijeni krčag* Hajnriha fon Klajsta. Ne sećam se sada više da li smo i na njih dvojicu mislili, ali se sećam da smo prilikom davnog putovanja autobusom do Erlangena, gde smo učestvovali na festivalu studentskih pozorišta, moji saputnici i ja prekraćivali vreme šalama na račun tog „fon". Te Johan Volfgang FON Gete, te Fridrih FON Šiler, te FON ovaj, te FON onaj. Na kraju smo i jedni druge zvali FON i tako smo u tom raspoloženju stigli u Erlangen, gde je pred autobus došao jedan simpatični momak i predstavio se: ja sam lokalni glumac, biću vam na usluzi za sve informacije, zovem se Hartmut FON Matuška!

Nesretni Hartmut je svoju ulogu domaćina shvatao izuzetno ozbiljno a mi mu nismo život činili nimalo lakšim. Kako je svaka trupa trebalo da spremi i hepening na otvorenom, to je tada bilo moderno, pitali su nas šta nam treba. Reditelj koga neću imenovati, danas je on pozorišni kritičar za radio, nešto je naređao u smislu praktikabala i zvučnika a ja sam na kraju dodao „i kamion piva". Svi su se nasmejali i završili smo sastanak. Na dan hepeninga prilazi Hartmut meni i upravniku pozorišta i pita kad treba da dovezu taj kamion piva. On to zapisao i oni naručili. Ja sam bio za odmah, ali je upravnik kumio da to otkažu jer se plašio šta će reći Univerzitetska konferencija ako se sazna, a saznaće se sigurno, da je pozorište sa našeg univerziteta u Nemačkoj tražilo kamion piva.

Ostadosmo Hartmut i ja prijatelji i posećivali smo se uzajamno. Jednom sam mu došao u goste upravo kad je bio krenuo u Hajdelberg na neke studentske proteste. I to je tada bilo moderno. Krenem i ja sa njima. U Hajdelbergu univerzitet blokiran policijskim snagama. Uđemo nekako i sedimo u dvorištu rektorata, drže se govori, pevaju se revolucionarne pesme, flertuje se, već sve po propisu, kad mi prilazi Hartmut i kaže da će uskoro da stigne kamion sa pivom. Bio sam ubeđen da me loži zbog onog davnog kamiona iz Erlangena, pa sam pitao da li će možda biti crno pivo koje ja volim. Neeee, kaže on, većina voli belo, a tu vlada demokratija. Samo što je završio rečenicu, u dvorište ulazi ogroman kamion sa prikolicom, vlasništvo lokalne pivare, natovaren pivom. Sve nam to lepo isporuče i meni objasne da je studentska organizacija štrajka naručila pivo i dobila ga na revers, a da će ga sigurno platiti kad protesti prođu! A panduri ne smeju da ometaju biznis, jer to nije dobro za ekonomiju! I, kao vrhunac, nisu imali dovoljno svetlog piva, pa su nadopunili crnim! Pa me posle pitajte zašto cenim Nemačku i pored svega što su nam za naše dobro tokom istorije činili!

Inače je Hartmut potomak osiromašenog plemstva iz istočnog dela Nemačke. Kasnije je ono fon odbacio i sada živi u Berlinu i zove se samo Matijas. Ali i dalje je imao prefiks kad je doprineo mom duševnom razvoju. Sedeli smo u jednoj kafeteriji i nešto jeli i pili i onda je trebalo da krenemo. On je uzeo svoju tacnu i poneo je prema pultu gde se to odlagalo. Ja sam video da u kafeteriji rade dve devojke kojima je sakupljanje tacni bio posao, pa sam pitao Hartmuta zašto on nosi tacnu kad su tu one. I on je tu rekao ključnu rečenicu. Rekao je: „Zašto da im ne pomognemo?"

Ja sam i tada sebe smatrao osobom finom, tolerantnom, kulturnom, umivenom.... Ali sam ipak dolazio iz jedne sredine u kojoj je vladala stalna epidemija bolesti koju je jedan naš pisac nazvao „bolimekurcizam", odnosno stigao sam iz sredine gde se skoro svi trude da skoro svima život učine težim bez neke potrebe nego eto tako, jedna lančana reakcija otežavanja. Tokom decenija su se stvari donekle izmenile, ali ta bolest daleko od toga da je iskorenjena.

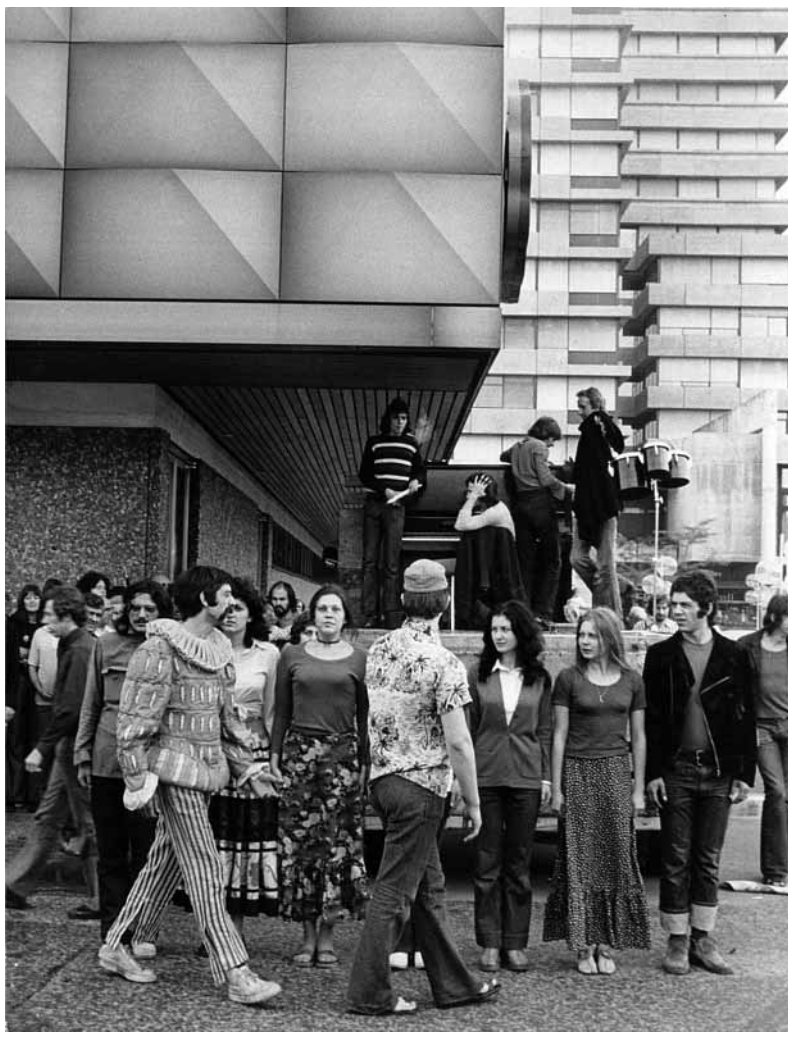
Erlangen 1973. godine

Toga sam se setio u jednoj drugoj zemlji, izuzetno razvijenoj, ali gde su stvari postavljene na nešto drugačijoj osnovi. Kad objašnjava razliku između Nemačke i Skandinavije na jednoj i Engleske i Amerike na drugoj strani, Leonard Peikof u predgovoru svoje biografije Ein Rend, čuvene spisateljice vrlo omiljene od pristalica najsurovijeg kapitalizma, kaže da su se Nemačka i skandinavske zemlje razvile pod uticajem istočne filozofije, preko Kanta i Hegela, gde se smatra da je društvo jedan organizam, pa kad se razboli jedan deo, onda pati i celina, tako da se ta društva stalno trude da održavaju zdravlje nacije i da podižu opšti nivo svesti i obrazovanja jer tako bar postepeno ipak dolazi do stalnog poboljšanja. U Engleskoj i Americi je preovlađujuća filozofija društveni darvinizam, koji umesto kooperacije propagira kompeticiju, vlada individualizam umesto kolektivne svesti, društvo nije organizam nego skup individua, kultura je za elitu, nema podizanja opšte svesti, obrazovanje za mase je najosnovnije, a za elitu nešto sasvim drugo i tako nema opšteg napredovanja, nego se sve više pravi jaz između jednih i drugih.

A kod onih u Evropi, u smislu opšteg podizanja svesti, važnu ulogu ima kultura sa onim čuvenim velikim K. Pa je u tom smislu i pozorište imalo važnu ulogu, kao deo te Kulture, te se u njega i ulagalo.

Tako je to bilo nekad. Sada je globalizacija dovela do toga da ni Nemačka nije onako nastrojena kao što je nekad bila.

A Fon Horvat je živeo u prvom delu dvadesetog stoleća. Rodio se u Rijeci, tada u Austrougarskoj, pa se školovao u Bratislavi, Beču i Minhenu, živeo onda u Berlinu, pa u Salcburgu, Beču, Parizu... I onda ironija sudbine, on, koji se plašio groma, nastradao je za vreme oluje sa grmljavinom, ali ne od groma, nego od grane što je pala sa drveta na Jelisejskim poljima. Bilo mu je trideset i sedam godina. A kad mu je bila 31 godina, dobio je Klajstovu nagradu.

Klajstova nagrada je bila najvažnija književna nagrada u Vajmarskoj republici. Dodeljivana je od 1912. do 1933, i ponovo je uspostavljena 1985, ali kao bijenalna. Ustanovljena je na stogodišnjicu smrti Hajnriha fon Klajsta. Fon Klajst je rođen još davne 1777, borio se u ratu, a onda studirao prava i filozofiju. Malo je živeo u Parizu i Švajcarskoj, onda je posetio „fon" Getea i „fon" Šilera, pa išao u Berlin, ponovo u Pariz, Drezden i Prag, da bi se skrasio u Berlinu. Tu je sklopio pakt sa neizlečivo bolesnom Henrijetom Fogel da će zajedno napustiti ovaj svet. Tako su i učinili, prvo je on pucao u nju, a zatim u sebe. Smrt u skladu sa životom i sa načelima najpoznatijeg nemačkog dramskog pisca među romantičarima.

# ONO ŠTO ZOVEMO POETSKIM SAMO JE DRUGA STVARNOST

**„Strah i predrasuda su oni momenti zbog kojih se obračunavamo međusobno; zbog čega je nasilje dozvoljeno, zbog čega ponekad moramo prihvatiti da je crno – belo...", napominje Andraš Urban**

Snežana Miletić

Za neke je on u ovom trenutku među vodećim srpskim rediteljima, a drugi bi se usudili da kažu da je, uz Olivera Frljića, to i u regionu... Međutim, kako sud o pozorištu i pozorišnom činu nije matematika, nego zbir utisaka koji zavise od obrazovanja, interesovanja, radoznalosti, informisanosti i još koječega, ovo je tek jedan od njih – utisaka a jedan od njih stvoriće i ovaj razgovor. Izvesno je pak da Andraš Urban ima neki posebni pozorišni DNK. Dokaz za to je njegov opus u matičnom Deže Kostolanji pozorištu, ali i predstave koje je uradio u NP Subotica, Drami na srpskom jeziku... Ludus ga zatiče na probama u Novosadskom pozorištu/Ujvideki sinhaz gde režira *Marat Sad* Petera Vajsa (premijera 9. februara), nedugo nakon što su mu u Subotici izašle premijere *Dogs & Drugs* i *Julije Cezar*...

***Dogs and Drugs***

*Dogs and Drugs* je predstava u kojoj sam hteo stvarno da se bavim nekim, takoreći fensi problemima koji se na kraju krajeva ne uzimaju za ozbiljno, ali u stvari puno stvari se vrti oko njih. To su problemi koji dotiču život, naš ili naših bližnjih. Nasilje, bilo kakve vrste (gde je onaj momenat kada neko agresivnim aktom mora da rešava svoje duhovne ili mentalne brige, kada se rađa trenutak agresivnog ponašanja), zavisnost i odnos prema tome, tj. odnos zavisnika (droge, alkohola, ka svetu, društvu...). I različitost, seksualna i celokupno prihvatanje/neprihvatanje različitosti, odnos, taj lažni i licemerni. D&D o životu govori jednostavno, pokušavajući da bude život. Mada, realizam je privid u ovom slučaju, samo sredstvo, iz šale bih rekao da je stilska figura. Mislim da su i naše dosadašnje predstave bile iskrene i provokativne, no više su to nekako bile na nekom poetskom planu. Da, čovek traži mogućnost komunikacije, razvija ga... Bitno je da razumeš ono što se dešava. Dosta je bilo metafora i pravljenje nečega za lepe duše. Mene je iskreno interesovao rad sa izabranim pozorišnim kolegama (Milena Bogavac, Zoltan Puškaš i Ferenc Peter, prim. aut.). Plan mi je prvenstveno bio da oni, koristeći jezik pozorišta, tj. kao reditelji, govore o određenim problemima, ali takođe da budu subjekti naših i glumačkih istraživanja. Potom sam ja taj rezultat u nekom trenutku uzimao kao osnovni materijal i od toga nezavisno počeo da stvaram predstavu. Oni su, vezujući se za zadate teme, učestvovali sa ozbiljnom predanošću i iskrenošću. Proces je bio težak, ali je predstava oslobađajuća. Svi smo žestoko utonuli u te teme, ne favorizujući nijednu stranu... Mada, žrtva je žrtva, i uvek zaslužuje pažnju i saosećanje. A glupo je odreći se aktuelnog problema, praviti se da ga nema. To nam se dešava i na drugim nivoima: preuzimamo određene mehanizme, no nismo dorasli tome. Govorimo o rešavanju problema, a zapravo ni ne želimo da ga rešimo, a kamoli da ga prihvatimo. Usvojimo zakon, način, ali ništa drugo: ni ljudstvo, ni svest, ni sredstva – nisu sazreli za to. A međusobno razgovaramo kao da smo imbecili... A Kinga Mezei, koja je došla kod nas ove sezone, svojim prvim nastupom kao član ansambla pokazala je da je odlična, prava glumica, bez obzira što prolazi komplikovan period svog života (povratak u staru sredinu), uspela je da maksimalno učestvuje u novom radu, po drugim metodama, i doprinela je predstavi. Brzo i inteligentno se uklopila u ansambl, kreativna je, i baš mi je drago da u pozorištu Kostolanji imamo dve izvanredne glumice koji su sposobne da dotaknu ljude i da govore iskreno i tačno....

**Odlasci i dolasci**

Te promene, tj. Andrejin odlazak (Andrea Erdelj) svakako je bio bolan na neki način. Kad se jedna mala zajednica, ansambl, oprašta od jednog člana, i to bitnog, svakako je problem. No dolazak novog člana svakako je izazov, a ja volim promene. Naročito one dobre. Sve u svemu, posle izvesnog vremena i nije loše da dođe do toga, mada sad baš i nije taj slučaj. Morali smo to prihvatiti i ići dalje. Sada sa Kingom pravimo planove i to je prirodno. Naša i moja estetika se uvek menja, prilično dobro znam i izbegavam probleme ustaljenog jezika u umetnosti. Čini mi se da smo do sada uspevali da budemo uvek novi i drugačiji, različitiji. A drugo, to i nije cilj. Estetika ili to što grupa nameće, u stvari ne postoji. Niko ne nameće ništa. To se rodi na neki način. Mi smo slični sebi samo u odnosu na druge, od kojih se razlikujemo, ali ako pogledaš – baš se vidi određeni put, razvitak, kontinuitet, ali na sreću ponekad na vidljivoj razini, baš i diskontinuitet.

**Predrasude i strah**

Strah i predrasude su ponekad stvarno samo sredstvo, predrasuda je zid koja trpi ili ne trpi, ali prima udarce. A čovek se i nada da nekako, rušeći ili provocirajući te pojmove, koristeći ih, govori nešto posebno o čoveku i čini svet boljim, ma kako to zvučalo... Poneka se predstava rađa baš i u nekom sukobu. To je i bit pozorišnog postojanja. Momenat kada si dodirnut... Inače, nemam opsesije, samo ispitujem svet oko sebe. Čak ni ne govorim jasne stavove, ne znam koji su, i divim se ljudima koji mogu priuštiti sebi da sude o stvarima i kažu kako stoje stvari, šta je dobro a šta nije. Mada, rušenjem i obračunavanjem dolazimo i do nekih istina valjda. Ono što ponekad (i kod mene) zovemo poetskim, uglavnom je samo ona druga stvarnost koja se stvara na nivou neke podsvesti, tj. postoji u nekoj suštini čovekovoj. Valjda je jedna od vrednosti umetnosti i istina... A strah i predrasuda su oni momenti zbog kojih se obračunavamo međusobno, zbog čega je nasilje dozvoljeno, zbog čega ponekad moramo prihvatiti da je crno – belo...

**Frljić i Urban – otkrovenja**

Lepo što to kažeš, mada se ne osećam tako. Kao otkrovenje. Mene uvek otkrivaju, pa mi prilaze ljudi koji su tek sad shvatili da ja već odavno radim ono što su nedavno otkrili kao otkrovenje kod nekog drugog otkrovljenog reditelja, kao fensi i ultra stvar... Šta da kažem, čovek jednostavno radi svoje. Puno radim, o sebi samo mislim kada dajem neki intervju ili pišem. Kad me pitaju šta mislim o sebi, shvatim da ja o sebi ne mislim ništa. Ne bavim se time, ni sopstvenom pozicijom. Inače, Frljića baš cenim. Veoma. Mada nismo isti slučaj... Etikete postoje, ponekad i prijaju čoveku. No jedino dok ne škode. Bitno je da čovek ne poveruje u to što mu drugi nameću.

U stvari, tu je više reč o društvu u kom se nalazimo, nego o pozorištu. Dobro nam (vam, njima) dođu neki reditelji fanatici sa provokativnom *ars poeticom.* Pozivajući ih na razne festivale, organizatori, koji celu deceniju ili godinu rade kao konvencionalni, nacionalni, konzervativni (kako god), za vreme svojih priredbi mogu se predstavljati kao progresivni i bukvalno se oprati od onoga što jesu... A ti poslovi su svakodnevni, ne menjamo svet samo kad nam je prijatno to raditi, odnosno ne samo od toliko do toliko. Jasno da i ta ex-yu priča mora izaći na videlo, ako ništa drugo, bar zajednički ili sličan jezik koji stvara taj jedinstveni kulturni prostor je i tržište za kulturu pošto su sopstveni prostori sa državnim granicama premali, preuski za postojanja ozbiljne i dugotrajne, čak i nacionalne umetnosti. Meni je pomalo i krivo i smešno kada sam sa nekim prijateljima ustanovio da više ne preterujemo sa tom ex-yu pričom, da pustimo to već jednom jer nikog se ne tiče, a neki su tek onda počeli da otkrivaju, odnosno to istražuju kao mogućnost. Kad smo prvi Desire festival organizovali i imali predstave skoro iz cele bivše Jugoslavije, to nije bila nikakva nostalgična namera, nego suprotno. Da vidimo ko je šta, ko je gde, kako je od raspada ponovo artikulisana umetnost i pripadnost. Čime se bave ti ljudi koji više nisu *yu,* ni *ex-yu,* nego stvaraju i žive u ovim novim i drugim uslovima. Ne volim foliranje, teško da se dobra umetnost rađa iz neadekvatnog delovanja ili kao rezultat reditelja foliranta... Da se ne pravimo ludi, jednom nacionalisti ili bliski sa njima, jednom ex-yu borci...Vezujem se za taj prostor, ponekad sam se osećao kao neko sa strane, odnoseći se prema kulturnom prostoru koji sam, ako ništa drugo, bar delimično, osećao svojim....

Andraš Urban

**Radioničarenje**

Radioničarski rad je izmišljen da bi se dangubilo dok čoveku ne sine nešto pametno... Šalim se. To je princip. Eto, ja volim da dođem do nekih rešenja u nekom prećutnom konsenzusu. Ne volim da teram ljude da rade nešto što neće. Ne volim ni da neke stvari rešavam sedeći za stolom, nego zajedno sa saradnicima, tj. glumcima. Nije nebitan i taj njihov odnos, senzibilitet ka svetu. Više me zanima ta veza sa stvarnošću iz njihovog iskustva, odnosno da preko njega i njegove fantazije saznam nešto o istinitosti i istini. A i njihov sukob sa stvarnošću i mišljenje o svetu zanimljivi su, čine određeno tkivo onog materijala od kojeg nastane predstava. To je ponekad samo traganje, pokušaj aktuelizacije a u nekim slučajevima i koncept koji na kraju postane estetski momenat. Recimo, *Dogs and Drugs* je konceptualno predviđena stvar u smislu dolaženja do materijala, to je samo određeni način koji će prouzrokovati određena obeležja. Sada, međutim, uz pomoc IPA projekta radimo novu predstavu *Passport*. Dve ekipe će istraživati život i mišljenje ljudi, jedna na ovoj strani granice, druga na mađarskoj o tome kako žive, kako misle – u odnosu na geografski i drugi položaj, šta misle o ljudima koji žive na onoj drugoj strani itd. Od toga će nastati dve manje produkcije a na kraju jedna zajednička koja će sabrati sva ta iskustva. Glumci prave intervjue, izvode predstavice, jedan glumac jedan gledalac, razgovaraju, isprobavaju kako se reaguje tu i tamo na određene akcije itd... Nije neophodno utvrđivanje tih metoda, bitni su osnovni idejni principi. Recept ne postoji a izrada koncepta je specifična stvar za svaku priliku. Nikad, ili možda jako retko, radim isto...

**Desire festival**

Značaj Desire festivala tek će doći do svesti, kasnije će se to proceniti, nadam se, još značajnijim, samo se povremeno plašim da nas tad već neće biti... Ništa nije lako i ne postoji samo od sebe. Bar meni nije lako. Lako je govoriti i praviti se važnim. Teško je raditi bez dovoljnih sredstava, a ako radiš ozbiljno nije ni sa parama lako. Festival nije samo kupovina projekata i prikaz – platili ste, gledajte. Naravno sa parama je lakše biti reprezentativan. Mora da postoji i pravi razlog za određeno dešavanje, on ni ne treba da se izgovori jer mora da bude svima jasan ako je pravi. Kurvanje sa politikom i diplomatsko prostituisanje nije niti lepo, niti je lako. Suvišno je. Teško mi pada kada se taj moj polunezavisni integritet dovodi u pitanje. Otvoren sam i pokušavam da razgovaram sa raznim opcijama.

**Treba znati, treba smeti**

Mislim da i u ovom poslu postoji neka vrsta svesti i držanja koji nemaju veze sa starosnom dobi, polom ili pripadnošću ljudi. Ne nameravam da se povučem nikad, hoću i sa sto godina da budem jedini značajan. Ko to negira – laže. Mislim, ja i dan-danas razmišljam o mlađim ljudima, kolegama, čak pokušavam da stvorim neki prostor za njih. Možda je tu bitnije da ne postanemo onakvi protiv kakvih smo se borili, ili kakvi su nas ganjali, potiskivali...

*Dogs and Drugs* na sceni subotičkog pozorišta Deže Kostolanji (Foto: Edvard Molnar)

# ŽIVOT KAO SURFOVANJE

## „Svet se sve vreme menja a sve su generacije i svedoci i saučesnici", kaže Milošević

Osnov moralnosti je hrabrost", rekao je glumac Milutin Milošević, koji tumači lik Kirilova u predstavi *Zli dusi* Narodnog pozorišta Beograd. Nakon filmova *Sveti Georgije ubiva aždahu, Beogradski fantom* i drugih, te nekoliko zapaženih uloga u pozorištima prethodnih sezona, u ovoj je igrao u predstavi *Patriotik hipermarket* u Bitef teatru. Prati ga glas da vredno radi i čvsto stoji na zemlji.

**Kako ste stvarali i kako ste razumeli lik Kirilova kog tumačite u *Zlim dusima* Dostojevskog?**

Nisam čitao *Zle duhe* pre nego što sam pozvan da glumim u istoimenoj predstavi u dramatizaciji i režiji Tanje Mandić Rigonat u Narodnom pozorištu. Tako da nisam ni znao za Kirilova kog je trebalo da igram. To je jedan od onih likova za koje se odmah vežete kad pročitate neki komad ili roman i u fazonu ste „ja bih ovo jedino i voleo da igram", a kad vas za to i pozovu kaže se „imao sam sreće". U februaru prošle godine napisao sam jednu pesmu o tome šta bih voleo da glumim: „Istrazivač spoznaje sanja i umire istrazivač detektiv, stručnjak i čarobnjak..." I to sam i igrao tumačeći Kirilova. Radio sam kao detektiv istraživač stvarajući taj lik. U poslednje vreme verujem da moram da znam šta konkretno želim da glumim, da to nekako sebi predstavim u mislima i da će se to onda i desiti. Da ne mistifikujem, prosto moram da znam šta konkretno. Tako da kad mi se želja ispunila i kad sam dobio ono što sam tražio, počeo sam da istražujem. I u početku sam na netu i u rečnicima i enciklopedijama tražio značenje reči koje su ključne za lik Kirilova. Kao što su opsesija, anarhija, ideja, večnost, Bog, vreme, misao, sloboda, metafizika, iracionalno, transcedentalno... Onda sam sve te reči i značenja dovodio u vezu sa mnom. Prosto mislim da je u dobrom trenutku ne samo mene već i mnoge moje kolege iz ove predstave uloga pronašla. Uživao sam radeći, verujem i drugi iz predstave *Zli dusi*. Retke su prilike kada dobijete zadatak da tumačite lik takve konfiguracije kao što je Kirilov. Veoma poštujem taj karakter i voleo bih da je zaista postojao.

**Ko je taj čovek i ko su ti ljudi oko njega?**

Kirilov je jedan svestan, blistav, osećajan, strastan, čist, pa detinjast i razdražljiv, metodičan i lucidan, precizan, pri tome suvonjav, crnomanjast i stasit, ponekad zamišljen, rasejen, nakostrešen dvadesetsedmogodišnji plemić. A drugi su drugačiji.

**Revolucija, anarhija, moral i nihilizam su neka od pitanja kojima ste se sa odabranom ekipom bavili u predstavi.**

O tri od ova četiri pitanja što ste spomenuli, a kojima smo se bavili tokom rada, van konteksta predstave uopšte ne razmišljam. Razmišljam samo ponekad o moralu. I u odnosu na šta treba da budem odgovoran. Čini mi se da je tačno to da je osnov moralnosti hrabrost, da suvereno i sugestivno, sa verom u svoje zapažanje, a u odnosu na iskustvo u kombinaciji sa apstraktnom inteligencijom, idem za svojom socijalizacijom neopterećenom potrebom. Ili prosto da uživam u tome što sam živ.

**Šta znači biti mlad i biti glumac u Srbiji danas?**

Isto što i biti star i biti obućar. Šalim se, pa verovatno ne samo glumcima u ovom nesavršenom nerazvijenom ambijentu, mislim društveno-političkom kontekstu, u kom se nalazimo nije carski. Može ponekad da bude i veoma iscrpljujuće, ali mi to biti glumac ovde danas deluje kao egzotično područje gde čovek može da se raduje problemu u kome se ili pred kojim se nalazi. Da bude srećan što može svoju veštinu da isproba. To sam

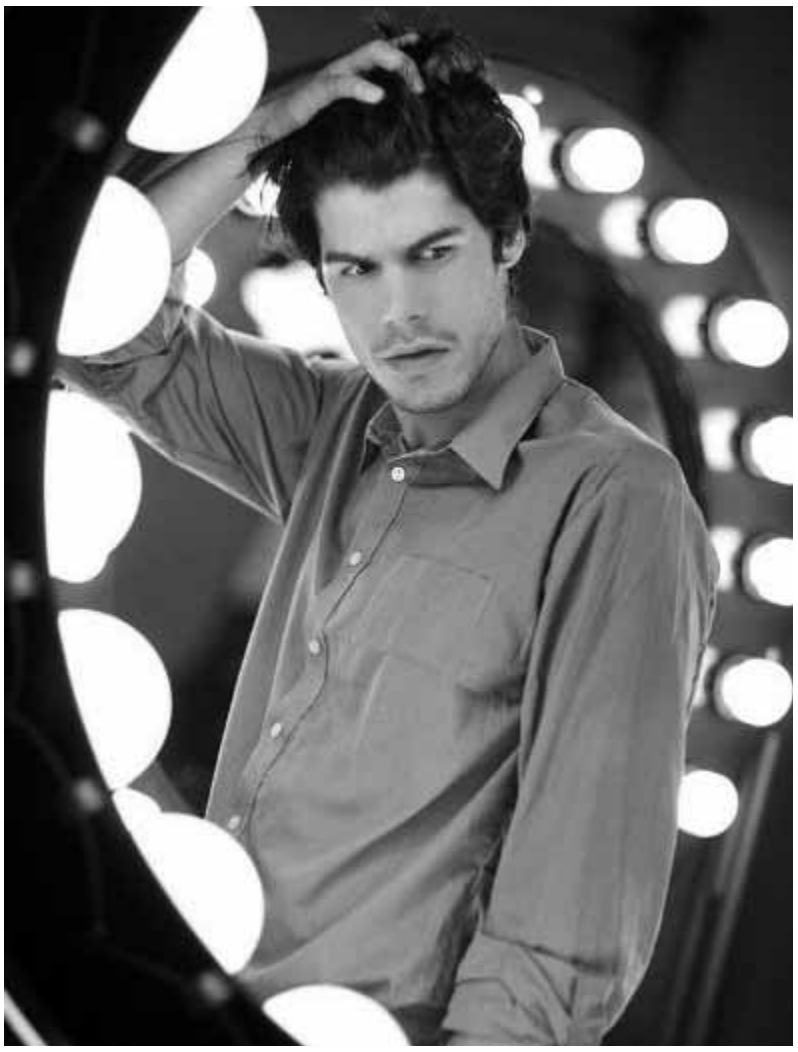

Milutin Milošević

pročitao u jednoj knjizi, *Hagakure i Mišima* se zove. Ali nisam ja nikakav zen majstor, nekad sam besan zbog svega, a znam da ne bi trebalo da tako trošim energiju.

**Zanimljivo je to poređenje koje volite, posla kojim se bavite i surfovanja na talasima?**

Jedan moj drug poredi život sa surfovanjem. Tako ja vidim i ovu profesiju: prvo treba da uđeš u vodu, a okean je hladan. Onda moraš da znaš da plivaš i da otplivaš od obale u dubinu, bez obzira što možda tamo ima ajkula. Onda u toj dubini čekaš talas, vrebaš, procenjuješ i kad naiđe pravi, uhvatiš ga i staneš na dasku da te vozi. Sad od tebe zavisi kako voziš. Ta vožnja može da traje. A može i da se dogodi da padneš posle nekoliko trenutaka, ali da ti se učini kao jako duga i lepa vožnja. Meni je to slično i sa glumom.

**Zašto i kako ste postali glumac? Vaša generacija odrastala je ovde 90-ih i tada se opredeljivala za svoje profesije... Kako vidite taj period vašeg života i šta je tada značilo odabrati glumu za poziv?**

Činilo mi se da je to to. Kao i većina mojih vršnjaka, oprobao sam se u mnogim aktivnostima van škole, pa je tako i glumačka sekcija, odnosno dramski studio došao na red. Sestru i mene je tetka upisala u letnju školu glume kod Dimitrija Ilića koji je, kao i mi, iz Čačka, a bio je njen đak u gimnaziji. Tako je to išlo van moje kontrole u petom razredu osnovne. Kasnije sam se i sam u srednjoj školi, tek u trećem razredu ponovo zainteresovao. Upisao sam se u studio koji je vodio Milutin Jevđenijević, a zatim sam se u četvrtom gimnazije spremao za prijemni u Beogradu, kod Srbe Milina. Sve ovo možda i nije tako važna priča. Najvažnije je da sam imao veliku sreću da nekako lociram da je gluma to čime želim da se bavim, da me moji u tome podrže, a onda i da odem na prijemni i upišem taj fakultet. Mislim da je odluka o izboru profesije velika i važna, u svako vreme i nevreme, i da ako jasno u srednjoj školi i pred njen kraj ne vidiš šta bi dalje radio, bolje ne radi ništa. Pauza je dragocena. Zašto po svaku cenu mora neko nešto da studira baš sa 18 ili 19 godina? Treba sebi dati vremena, nisu svi ljudi isti.

**Kako biste opisali svoju generaciju? Da li je ona ta koja može promeniti svet?**

Svet se sve vreme menja i mislim da su sve generacije svedoci i saučesnici.

**Koliko su kultura i umetnost važni za društvo kakvo je naše?**

Naravno da su važni, ne samo za naše društvo. Svi znamo koliko je velika ta uloga kulture i umetnosti. A što pre saznamo da je ovde dezorijentacija na svom vrhuncu, to će nam pre dati prostor da kroz delovanje, a na osnovu znanja i iskustva u kombinaciji sa apstraktnom inteligencijom, možemo da stignemo do tačke sa koje se ukazuje pogodan trenutak za postizanje nadljudskog napora. A sve to sa ciljem da se odneguje i sačuva dostojanstvo pojedinca i unapredi i usavrši njegov život. Mislim da baš taj opustošeni utisak može i treba da nam da prostor i slobodu za centriranje boljeg smera od ovog pogrešnog u kom smo se zaglavili, a zatim i njegovo suvereno praćnje.

**Šta mislite o društvenom i političkom angažmanu umetnika? Ili šta nam je činiti kako bismo živeli u boljem i uređenijem svetu?**

Ima dosta bisera koje volim iz predstave *Zli dusi* u kojoj glumim, ali su mi dve rečenice zaista posebne – „treba raditi" i „treba praštati"!

**Olivera Milošević**

# „TRAMVAJ ZVANI ŽELJA" ILI MOLITVA ZA RAZUMEVANJEM

## Krajem prošle godine i u Beogradu je, izložbom i premijerom, obeležena stogodišnjica rođenja Tenesija Vilijamsa

*Mačka na usijanom limenom krovu, Tramvaj zvani želja, Staklena menažerija, Tetovirana ruža, Noć iguane, Iznenada prošlog leta...* čuvene su drame američkog pisca Tenesija Vilijamsa, čija je stogodišnjica rođenja u Beogradu obeležena krajem decembra prošle godine.

Tenesi Vilijams, jedan od dramskih pisaca koji su obeležili 20. vek, bio je kultna figura američke kulturne javnosti... *Molitva za divlja srca zarobljena u kavezu* – podnaslov je jedne od prvih drama ovog pisca koji će život posvetiti pisanju *o ljudima divljeg srca* koji bi da žive izvan monotonog i jednoličnog života koji im društvo nameće. Drame Tenesija Vilijamsa poput Strindbergovih drama pripadaju svetu neurotika, seksualno opterećenih i društveno i duhovno osakaćenih ljudi. Njegova vizija čoveka proizlazi iz poznavanja životom namučenih bića.

Rođen je u proleće 1911. u gradiću Kolumbija u Misisipiju, u porodici koja je bila daleko od idealne. Njegova majka je potomak stare aristokratske južnjačke porodice, a otac neodgovoran trgovački putnik, kockar i alkoholičar. Tako su slabo zdravlje, česte selidbe, sukobi sa ocem, bolesna sestra i usamljenost odredili život Vilijamsa koji do ostvarenja američkog sna stiže težim putem. Počinje da se školuje na univerzitetu u Misuriju, a zatim biva prinuđen da jedan period radi u fabrici obuće. U isto vreme počinje i da piše i gradi svoj stil. U pisanju vidi sebe i svoje ostvarenje, napušta fabriku i odlazi na Vašingtonski univerzitet gde sve više počinju da hvale i cene njegov talenat i strast prema pisanju. Seli se zatim u Ajovu, pa u Nujujork gde upisuje dramsku radionicu. Tada već zna da je pozorište mesto kome pripada. A zatim stiže u Nju Orleans, svoj omiljeni grad. Tu postaje svestan i svoje homoseksualnosti. Radi najbizarnije poslove kako bi preživeo. Slavni dani došli su tek početkom 40-ih godina XX veka, kada je uz pomoć agenta dobio hiljadu dolara od Rokfeler fondacije za predstavu *Bitka anđela*. Koristeći ovu nagradu kao preporuku nastavlja da piše. Četrdesete i pedesete godine bile su Tenesijeve u potpunosti. Njegove najuspešnije predstave potiču iz tog perioda: *Staklena menažerija, Tramvaj zvani želja, Tetovirana ruža, Mačka na usijanom limenom krovu, Silazak Orfeja, Slatka ptica mladosti, Iznenada, prošlog leta.*

Za *Tramvaj zvani želja* 1948. i *Mačku na usijanom limenom krovu* 1955. godine dobija Pulicerovu nagradu.

Dominantne Vilijamsove teme bile su nezadovoljstvo, osetljivost i krhkost žena, okrutnost muškaraca, nerazumevanje muškaraca i žena, potisnuta homoseksualnost i neprihvatanje različitosti. Ženski likovi u stvari su najsličniji njemu i ženama koje su zauzimale značajno mesto u njegovom životu. Vilijamsova dela inspirisana su ličnim dramama, sukobima u porodici, nasilnim ocem, majkom koja je patila, sestrom koja je bila mentalno nestabilna i kojoj je izvršena lobotomija, homoseksualnošću.

Njegovi kasniji radovi, tokom 60-ih i 70-ih godina, nikad nisu uspeli da nadmaše prethodna dela. Nesrećan zbog neuspeha sa kojim se suočio, sve više se odavao alkoholu i drogama. Razlog tome bio je i što nikada nije uspeo da zaboravi svoju veliku ljubav, sicilijanskog glumca Filipa Merloa. Sa njim je živeo četrnaest godina. Nažalost, Merlo je kao i Vilijamsova sestra Rouz, bio mentalno nestabilan. Preminuo je 1963. godina. Tenesi Vilijams je umro 1983. godine, od posledica gušenja poklopcem od bočice sa lekovima. Sahranjen je u St. Luisu, gradu u kom je proveo svoje detinjstvo.

Dela Tenesija Vilijamsa su i danas na repertoarima pozorišta čitavog sveta. Po njima su pedesetih godina prošlog veka snimljeni filmovi u kojima se može pratiti i rađanje filmskih ikona – Marlon Brando, Vivijen Li, Elizabet Tejlor, Pol Njumen, Ričard Barton počeli su ulogama u njegovim delima... Vilijamsove drame su veoma brzo nakon njujorških praizvođenja 50-ih godina 20. veka stigle i do nas, u Beogradsko dramsko pozorište. Igrajući likove u njegovim komadima gradili su ovde nov i moderan način glume tada mladi Ljiljana Krstić, Olivera i Rade Marković, Đuza Stojiljković, Ljuba Tadić, Miša Janketić... kasnije Žarko Laušević, Merima Isaković, Snežana Bogdanović, nedavno Nataša Ninković i Nenad Jezdić...

Tenesi Vilijams

Sve do danas drame Tenesija Vilijamsa su prisutne na našim scenama o čemu je svedočila i izložba u Domu omladine, organizovana povodom stogodišnjice rođenja ovog pisca, kao i premijera predstave *Staklena menažerija* kojom je na Fakultetu dramskih umetnosti diplomirala rediteljka Ana Konstantinović. Po njenim rečima Vilijams se u svojim delima bavio životom u suštinskom smislu, tako da pokriva i uvek aktuelne socijalne, psihološke i političke teme, ali i naše gotovo iracionalne strahove i težnje. „S druge strane, tu je i paralela sa vremenom u kom je počeo da stvara, to su tridesete godine prošlog veka, doba velike krize i recesije koje jako liči na ovo što mi sada živimo. Ali mislim da je danas najaktuelnija tema koju postavlja u komadu *Tramvaj zvani želja* ta molitva za razumevanjem među ljudima. To nam danas svima suštinski nedostaje. Nedostaje razumevanje u svakom smislu, nedostaje nam vremena za razumevanje drugih ljudi. Više nemamo kad da zastanemo u tišini, da posmatramo život i ljude oko nas. Nedostaje nam snaga, napor i volja koju treba uložiti da bismo razumeli jedni druge. A to je ono što postoji u svakoj Vilijamsovoj drami, to razumevanje delikatnih ljudi koji postoje svuda na ovoj planeti."

Danas, u svetu koji se guši u okolnostima koje veoma liče na one kada je Tenesi Vilijams u prošlom veku pisao svoja dela, dobro je podsetiti se njegovih delikatnih intimnih i porodičnih priča o ljudima i životu kakav jeste. On će zauvek trajati kao inspirativan pisac koji se nije plašio da govori o kontroverznim temama i koji je uvek verovao da je život pitanje bez odgovora, ali da ne smemo zaboraviti na dostojanstvo i važnost tog pitanja.

**O. Milošević**

# ŠEKSPIR NA SRPSKI NAČIN

**Na sceni kultnog londonskog teatra, prvi put u 400 godina postojanja, jedna predstava biće odigrana na srpskom jeziku. Dramu *Henri Šesti* režira Nikita Milivojević, a premijera će biti 11. maja**

Mikojan Bezbradica

Mitsko pozorište, londonski Glob teatar proslaviće ove godine Šekspirov rođendan dosad neviđenim produkcijskim ciklusom koji će trajati šest sedmica i u okviru kojeg će biti izvedeno svih 37 komada najpoznatijeg barda engleske i svetske književnosti. Kako bi kompletna produkcija projekta nazvanog „Globe to Globe", koji će biti otvoren 23. aprila, odražavala globalni uticaj koji je Šekspir imao na svetsku književnost i pozorišnu umetnost, svaka od predstava biće izvedena na drugom jeziku, pa su, shodno tome, u London pozvana pozorišta iz svih delova sveta, uključujući i našu zemlju. Čast da nas predstavlja na ovom jedinstvenom teatarskom događaju pripala je beogradskom Narodnom pozorištu koje će 11. maja premijerno izvesti *Henrija Šestog* u režiji Nikite Milivojevića.

„Kada već spominjemo brojke, dobro je onda reći i to da je od tih 37 komada *Henri Šesti* prvo Šekspirovo delo, a o kojem i danas postoje različita mišljenja; da li je autentično, tj. koliko je Šekspirovo, ili ga je možda više ruku pisalo, što znamo da i nije bio redak slučaj u to vreme", kaže za Ludus Milivojević i napominje da *Henri Šesti* sigurno nije među najboljim Šekspirovim delima.

„U stvari, nije ni jedno od boljih, naprotiv... Ali tu postoji nešto što reditelju može biti posebno izazovno, a to je upravo ta 'nesavršenost', te 'pukotine' u kojima pronalazite prostor za rediteljsko 'domaštavanje', ugrađivanje nekih specifično rediteljskih stvari. Inače imam posebnu ljubav prema tim 'ranim radovima' velikih pisaca, i sa sličnim osećanjem radio sam *Masku* Crnjanskog, *Platonova* Čehova... Uvek mi je bilo strašno uzbudljivo da režiram te prve komade, promišljajući ih kroz iskustvo svega onoga što je nastalo kasnije, mnogo bolje, poznatije. U tom smislu je razgovor u Londonu oko izbora bio zanimljiv. Kada sam predložio *Henrija*, učinilo mi se kao da sam pomogao organizatorima, jer sam odabrao nešto o šta se drugi nisu baš otimali."

Milivojević napominje da je *Henri Šesti*, pre svega, priča o borbi za vlast, u kojoj se zbog raznih sitnih interesa, spletki, mržnji, gubi nešto mnogo veće i značajnije.

„A kada kažete 'borba za vlast, spletke, nesloga', naravno da imate utisak da govorimo o našoj stvarnosti. Takođe, ima nešto tipično 'naše' u tom glupom, besmislenom inatu, kojim se prepucavaju engleski lordovi, gde svako ima svoju istinu, niko nikome ne veruje, niko nije siguran, i gde se jedni te isti sukobi neprestano ponavljaju, prenose na nove generacije... Uopšte, sve je podređeno toj strašnoj borbi za vlast i, naravno, sve je dozvoljeno i sve moguće. To je kao otvorena rana gde jasno vidite prelom, ali u ludilu usijanih mozgova zdrav razum nažalost ništa ne može. Predstava će biti izvedena u okviru 'Balkanske trilogije' koja podrazumeva sva tri dela *Henrija Šestog*. Osim nas, tu su još Albanski teatar iz Tirane i makedonski Narodni teatar iz Bitolja. Projekat uslovno zovemo 'Balkanska trilogija' zato što ima dosta veze sa onim kroz šta smo svi zajedno prolazili u bližoj i daljoj prošlosti", podseća Milivojević.

Nikita Milivojević

Priznati reditelj svakako je svestan značaja ovog učešća, između ostalog, i zbog toga što će na sceni tog kultnog teatra, prvi put u 400 godina postojanja, jedna predstava biti odigrana na srpskom jeziku.

Glob teatar u Londonu

„Možete, naravno, pretpostaviti koliko reditelju može da znači da ga neko pozove iz Londona, predloži mu da režira Šekspira i da ima premijeru u Glob teatru. To je nešto zaista veliko, jer Glob teatar je za sve nas koji se bavimo pozorištem nekakavo mitsko mesto. Šta to znači za našu kulturu, naše pozorište... o tome u ovom trenutku, zaista, uopšte ne razmišljam. Verovatno znači onoliko koliko nam uopšte znače pozorište, kultura... Kao i sve drugo, to je manje-više stvar interesa. Ako neko ima interesa da mu to bude važno, biće važno, ako nema, neće biti. Ali s druge strane, uvek ima ljudi kojima je savršeno jasno o čemu se tu zapravo radi i oni sigurno prepoznaju pravi značaj ovakvog događaja. To što je njih nažalost malo i što su trenutno 'utišani' ne znači i da ne postoje. Meni je, uostalom, glas te 'manjine' oduvek bio važniji od buke 'većine'."

Pravi značaj ovakvog događaja primećuje i glumac Branko Jerinić koji ističe da postoji mnogo razloga „zašto je naše učešće na svetskom Šekspirovom festivalu u Londonu posebno značajno".

„Redom. Najpre, činjenica da smo među tih 37 zemalja i toliko teatara iz celog sveta. Još jedan i novi dokaz i priznanje da mi jesmo, bez sumnje, valjan i važan narod i da su srpska kultura i njeni predstavnici, bili i jesu, značajni i vidljivi u svetu. Dalje, igrati na svom jeziku dramu najvećeg engleskog i svetskog dramskog pisca u njegovoj zemlji i u njegovom pozorištu (zaboravimo načas da je današnji Glob treća, obnovljena verzija čuvenog teatra), pred, ubeđen sam, svetskom publikom, dovoljno kazuje samo po sebi. Još. Odigrati tamo dve predstave, jednu kao u doba slavnog pisca – pod dnevnim svetlom, veliko je iskustvo i provokacija. Takođe, sasvim je ozbiljna stvar izvesti dramu koja se nije baš naigrala ni na vlastitom terenu, sa likovima koji su u britanskoj istoriji jako poznati i o kojima svi dosta znaju, a pokazati im kako to izgleda na naš način i iz našeg ugla... Već sam na samom početku proba uveren da radimo dobru, interesantnu i pravu stvar, te je tako i odgovornost značajna. U reditelja i sebe jako verujemo i siguran sam da ćemo i sebe i naše pozorište i zemlju dostojno reprezentovati. A za pamćenje i bezgraničnu radost i diku... imati premijeru sa svojim sinom na toj Šekspirovoj sceni u Londonu, velika je privilegija. Ponos. Lični momenat za mnogaja leta", smatra Branko Jerinić.

Podsećajući na poznat fenomen da čovek često ne oseća toliku sreću shodnu veličini svojih podviga i uspeha, Jerinićev sin Pavle priznaje da još ne uspeva da sagleda koliku važnost, ali i divotu nosi premijera *Henrija Šestog* u Glob teatru. „Svestan sam da je to šansa jednom u životu, svestan sam odgovornosti koju nosi i sam rad sa velikim imenima srpskog glumišta, kao i velikim imenom pozorišne režije Nikitom Milivojevićem sa kojim na neopisivu radost po prvi put sarađujem. Ali mislim da prava sreća tek predstoji. Stati rame uz rame sa svim tim ljudima, baš na tom mestu, 'braneći boje kluba za koji igraš', kad se sve to završi, tada ću verovatno biti srećan kako i dolikuje", dodaje Pavle.

Slično razmišlja i Boris Pingović koji veli da se, u ovom trenutku, oseća „kao reprezentativac". „To je stvarno jedinstven događaj. Sećam se, dok sam studirao, jedna od prvih stvari koje smo učili iz istorije svetske drame odnosila se na ta zaista mitska mesta – Akropolj i Glob. Osećam veliko uzbuđenje što ću imati priliku da u Šekspirovom pozorištu progovorim na maternjem jeziku", kaže Pingović.

„Ne mogu još da kažem da će mi igranje u Globu predstavljati krunu karijere, jer predstavu tek treba da radimo, ali priznajem da mi to deluje zaista fascinantno", iskreno kaže Predrag Ejdus i dodaje: „Ni u snu nisam pomislio da ću jednog dana igrati Šekspira pred Englezima u Glob teatru. U Londonu sam igrao nekoliko puta, ali ne na toj sceni, tako da to i ne ubrajam u nešto veliko i značajno kao što je ovo. Osećam veliko uzbuđenje, iako do premijere ima još mnogo vremena. Imamo odličnu podelu, Nikita ima vrlo zanimljivu ideju koja će se, mislim, veoma svideti engleskoj i evropskoj pozorišnoj javnosti", smatra Ejdus.

U podeli su i Hadži Nenad Maričić, Miodrag Krivokapić, Nebojša Kundačina, Branislav Tomašević, Slobodan Beštić, Aleksandar Srećković, Bojan Krivokapić i Jelena Đulvezan. Predstava se radi u koprodukciji sa Glob teatrom i Fondom „Laza Kostić", a beogradska premijera očekuje se tokom juna na Sceni „Raša Plaović".

**O predstavi „Pošto pašteta?" na sceni Ateljea 212**

# GROTESKA O GLADI I UZALUDNIM SNOVIMA

*Pošto pašteta?*, Atelje 212

Predstava *Pošto pašteta?* Tanje Šljivar u režiji Snežane Trišić premijerno je izvedena 15. januara u Ateljeu 212.

Tanja Šljivar (1988) je mlada dramska spisateljica koja je prošle godine pobedila na konkursu „Borislav Mihajlović Mihiz", a *Pošto pašteta?* je njen dramski prvenac. To je neobična pripovest o seoskom mesaru koji usred bosanskih vrleti gradi budističiki hram. Kroz komad koji odlikuje tragikomično osećanje sveta pratimo život glavnog junaka od njegovog rođenja sedamdesetih godina XX veka do naših dana.

Govoreći o tome šta ju je opredelio da ga režira, Snežana Trišić kaže: „*Pošto pašteta?* je sigurno jedna od značajnijih drama koje sam pročitala poslednjih godina. Autentičan stil, struktura i slojevit sadržaj drame su me već na prvo čitanje isprovocirali. Tanja Šljivar snažno, bezobrazno, iskreno, hrabro i duhovito do bizarnosti progovara kroz svoje likove, a to je beskrajno uzbudljivo i inspirativno. Sve to vrlo snažno govori i o nama, o trenutku u kome živimo jer kriza nije samo materijalna, već duhovna i moralna kategorija. Sve je poskupelo, a mi pojeftinili. Zato što nade i snovi nisu mogući ili ih nemamo, a glad je izvesna."

A govoreći o žanru, rediteljka Snežana Trišić kaže: „Groteska. Žanr koji se retko postavlja na našim scenama, a sada mi je jasno i zašto. Veoma specifična i teška za postavku, groteska na najbolji mogući način otkriva smešno jezive krajnosti egzistencije i bizarnosti našeg identiteta. Nažalost, povremeno mi se čini da je groteska o gladi i uzaludnim snovima i dalje jača u stvarnosti i teško ju je dosegnuti na sceni."

Za glavnog junaka, mesara Stojana, zaljubljenog u manekenku, koga tumači Zijah Sokolović koji je povodom ove uloge i predstave kazao: „To je i priča o mladim ljudima koji žive u mesari, a ne u knjižari. Oni imaju svoj stav, to je generacija direktne akcije. Tekst govori o vremenu iz njihovog ugla, a predstava ne podleže kompromisu ni šablonu."

*Pošto pašteta?*, Atelje 212

Manekenka Slavica (kasnije Eklston) je Aleksandra Janković, nekoliko uloga u predstavi tumače Katarina Žutić, Nataša Tapušković, Nikola Jovanović i Vladislav Mihailović, a igraju i Miloš Samolov i Jakov Jevtović.

Katarina Žutić, koja igra Stojanovu majku, ženu i ćerku, rekla je da je to između ostalog i priča o mentalitetu. „Pokušali smo da komentarišemo i upremo prst u primitivizam koji endemski ne dozovljava da se ostvari ljubav", zaključila je ona.

# REŽIJA JE VEZANA ZA SAMOĆU

**„Sledio sam samo sebe i to je jedina magija – da ne izdate sebe jer iako ne mora niko drugi da zna, vi ćete znati. A ako jednom izdate sebe, drugi put će se ponoviti i onda vremenom predstave počinje da pravi neko drugi", rekao je Unkovski**

Sonja Šulović

Hteo sam da ostvarim svoj san o snu u Narodnom pozorištu Beograd. A kad malo bolje pogledate, život i jeste san, jer varka su i san i stvarnost. I svako sanja ono što priželjkuje", reči su reditelja Slobodana Unkovskog izgovorene još dok je nastajala predstava *Život je san* rađena po tekstu koji je Pedro Kalderon de la Barka napisao pre četiri veka. Premijera na sceni nacionalnog teatra održana je 23. januara. Mesec dana pre ovog datuma profesor i reditelj iz Makedonije, za čije se predstave kaže da često predstavljaju prekretnicu ne samo u radu pojedinih umetnika, nego i teatara u kojima je radio, bio je gost ciklusa „Susreti" u Muzeju Narodnog pozorišta.

„Predajem već 25 godina režiju, ali nemam definiciju. Voleo bih da kažem da je imam, ali, eto, nemam je, iako sa velikim interesovanjem čitam sve stručne knjige i pratim nova saznanja i tokove. Kad malo bolje razmislim, nemam ni potrebu niti vidim svrhu da je definišem jer mislim da je to nešto što je dalje od definicije, nešto nedohvatljivo i ne tako precizno", odgovara Slobodan Unkovski na pitanje dramaturga Slavka Milanovića da li ima radnu definiciju režije.

Razgovor u Muzeju Narodnog pozorišta nastavlja Unkovski slikovito opisujući da je njegov pristup, ako bi morao definisati, najpribližniji „meduza strategiji".

„Za mene je to ceo jedan svet koji se sastavlja i pronalazi, deli između glumaca i svih ostalih saradnika. Kao prostor u kome se kreću svi učesnici i otvaraju nove pravce", dodaje Unkovski koji je režiju diplomirao 1971. na Akademiji za pozorište, film, radio i televiziju u Beogradu.

Nakon završenog fakulteta počinje i njegova profesionalna karijera, a Milanović podseća da je Unkovski bio prvi reditelj sa ovih prostora koji je radio van granica zemlje i to u teatrima kao što je Američko repertoarsko pozorište. Podseća i da je sa piscem Goranom Stefanovskim, čijih je deset komada postavio na scenu, predstavljao autorski tandem koji je uspeo da izrazi pozorišna shvatanja cele jedne generacije umetnika.

Unkovski je bio reditelj i umetnički direktor Dramskog teatra u Skoplju, docent Fakulteta dramskih umetnosti u Skoplju, kao dobitnik Fulbrajtove stipendije predavao je režiju na Univerzitetu u Njujorku, a glumu i režiju na Harvard univerzitetu. Dve godine bio je ministar za kulturu u Vladi Republike Makedonije. Sada predaje glumu i režiju na FDU u Skoplju i vodi postdiplomske studije režije.

Već jedna od njegovih prvih predstava – *Ništa* prema tekstu Artura Kopita, sa kojom je pobedio na sarajevskom MESS-u – ukazivala je da se radi o umetniku koji će postati jedan od najznačajnijih reditelja bivše Jugoslavije.

„Nakon MESS-a imao sam sreću da me zovu na razna mesta i sa svih strana da radim. Sledio sam samo sebe i to je jedina magija – da ne izdate sebe jer iako ne mora niko drugi da zna, vi ćete znati. A ako jednom izdate sebe, drugi put će se ponoviti i onda vremenom predstave počinje da pravi neko drugi. Radio sam na tome da ostanem svoj, po sopstvenom osećaju i radio samo ono što sam žarko želeo. Međutim, u moje vreme bilo je malo mladih reditelja, a danas je mladima teško da dobijaju poslove i dobre uslove za rad", naveo je Unkovski uz napomenu da je za pozorište svuda teška i komplikovana situacija za koju on nema najadekvatnije rešenje.

Njegove predstave, u kojima je svaka komponenta od scenografije i kostima, zvuka i svetla, scenskog pokreta, teksta i glumačke igre, učestvovale su na brojnim festivalima u zemlji (samo na Sterijinom pozorju gostovao je 11 puta i osvojio pet nagrada) i inostranstvu.

Ipak kao reditelja ga izdvaja to što su u njegovim komadima mnogi glumci ostvarili veličanstvene i neponovljive uloge.

„Sloboda i poverenje su bitni, kao i u ljubavi. Ako glumac ne oseti da je zaštićen, voljen, ako ne oseća da ćete odbraniti njegovo dostojanstvo i podržavati ga u istraživanju, on neće dati više modela koje je imao ranije. Ako su neki glumci uradili određen iskorak u mojim predstavama, onda je to bilo zato što su dobili mogućnost da artikulišu neke svoje ideje za koje nisu ni znali da postoje. Dobili su taj slobodni prostor da iskorače u nepoznato, a da znaju da ću ih ja tamo čekati da ih podržim ili spasem ako se izugbe", objašnjava Unkovski.

Kako kaže, ne zna da radi sa ljudima koji neće da rade i mora da ima ekipu koja je 102 odsto spremna da se baci u nepoznato. Bitno je, dodaje on, da se na početku posla ne definiše rečima, već prepozna stanje i emocija koju bi hteo da razvije u određenoj predstavi.

Unkovski je otkrio i da njegove probe uvek počinju igrama kako bi ansambl međusobno uspostavio komunikaciju.

„U pitanju su jednostavne, banalne vežbe kako bi se zbližili i oslobodili, kako bih im razbio stereotipe ili izbrisao memoriju o komadu sa čijim su tekstom već upoznati, da ih bacim u igru koja je improvizacija. Strategiju imam za svakog glumca posebno, ali ne sedimkod kuće i pravim plan. Ne, već po instiktu razmišljem šta bi mogao danas da uradi, gde je zadrška i kako da pomognem da skoči dalje od onog juče. Koristim razne primere iz života, naizgled nepotrebne, ali ljudi instiktivno razumeju. Time otvaram asocijativno polje i oni se otvaraju lakše", objašnjava Unkovski.

Nakon premijere, odmah sutradan, kaže reditelj, odlazi jer „predstava je tad kad se dogodi". Stavlja je u folder završeno i odlazi na drugi posao, uz konstataciju da je „režija nekako i vezana za samoću". Uvek se obraduje domaćem tekstu, a naveo je Unkovski i želju da uradi *Ajnšajnove snove* Alana Lajtmena koje je radio sa postdiplomcima u Njujorku i Atini, ali do sada nije uspeo da ubedi nijednog producenta da ih i postavi na scenu.

# TOTALITARIZAM DEMOKRATIJE

**Bondov komad *Postojanje* u režiji Dušana Popovića ove sezone igra se na novobeogradskoj Sceni Carina**

Šta zajednica naziva dobrim? Vrline kao što su dobrota, iskrenost, velikodušnost, istrajnost. Ako ja počinim zločin moć će me zatvoriti ili me pogubiti. Ako sam dobar čitave godine da li će mi platiti bonus ili me preseliti u bolje susedstvo? To ne bi bilo dobro za ekonomiju. Moglo bi se pretpostaviti da će me moć osposobiti da se prebacim na bolje mesto tako što ću zarađivati više novca na tržištu društva. Ali tržište društva vrši samo raspodelu moći. Dok su sveci težili siromaštvu, u biznisu se iskrenost ne isplati, i zato se inovativni umetnici i mislioci zapostavljaju, osim u slučaju kada ih upotrebljavaju da služe njihovim ciljevima. Ekonomija nagrađuje pohlepu, lukavstvo, sticanje." Ovako u svojoj *Gruboj beleški o pravdi* razmišlja jedan od najvećih živih dramskih pisaca 20. i 21. veka Edvard Bond, dobitnik Bitefove nagrade 1969. koji je prošle godine proslavio šest decenija rada.

Edvard Bond

Prvih dana 2012. svetlost dana ugledao je prvi tom drama ovog britanskog pisca na srpskom jeziku pod nazivom *Zločin 21. veka* koji je priredila Nataša Milović, magistar teatrologije i producent, a u celom regionu na ovakav poduhvat objavljivanja odabranih ili sabranih Bondovih dela odlučio se jedino „Arhipelag".

„Moje prvo poznanstvo sa Bondom desilo se preko njegove drame *Lir* koju sam u svom magistarskom radu i kasnije knjizi *Škola za sluge*, komparativno analizirala sa drugim savremenim verzijama Šekspirovog *Kralja Lira*. Prvi put smo razgovarali uživo na festivalu u Avinjonu 2006. Shvatila sam tada koliko je nepravedno zapostavljen od domaće stručne javnosti", kaže za Ludus Nataša Milović, koja je prijavila i doktorat pod nazivom *Anatomija nasilja – ratni komadi Edvarda Bonda, 1982–2002*.

*Zločin 21. veka* nosi naziv istoimene drame (o usavršenim metodama kontrole koje nisu postojale u prošlosti, a koje danas slepo prihvatamo pod okriljem bezbednosti, o totalitarizamu kakav nije mogao da smisli diktator, već demokratija kakvu imamo) u prevodu Marije Stajić, i obuhvata još četiri drame, Bondov esej/predavanje i analizu priređivača u okviru pogovora.

„Bond je kod nas najpoznatiji sa *Spasenima*, pomenutim *Lirom*, *Letom* i *Morem*. Ove starije drame su izvođene, *Lir* je i objavljen u Sceni, i one predstavljaju dramsku klasiku. Ne treba Bonda pamtiti po kontroverzama koje prate njegove početke (cenzure drama *Spaseni* i *Rano jutro*). Izborom novijih dela želela sam da zainteresujemo našu pozorišnu i čitalačku publiku, da otkrijem vezu između sadašnje situacije krize u kojoj se civilizacija nalazi i pisca koji čitav svoj život o tome piše", objašnjava sagovornica i podseća da Bond najviše zato piše za mlade – „agente budućnosti".

Zašto roditelji više veruju odraslima no sopstvenoj deci i zašto deca završavaju na ulici, pita se Bond u komadu *Melodija* koji je prevela Milovićeva. U drami *Na unutrašnjem moru* (prevod Jadranke Gojković) jedan ispit iz istorije problematizuje današnje obrazovanje: da li škola kalkulantski decu sprema za iskorak u višu društvenu klasu ili za iskorak iz istorije koja je dozvolila Aušvic i Hirošimu?

„Teške i kompleksne teme čine Bondov opus, ali zar nisu takve bile i Euripidove ili Šekspirove tragedije? Bond bespoštedno kritikuje teatar sveden na 'palatu zabave', jer nam nudi više: dok gledamo prizore na sceni naša mašta je u dosluhu s našim razumom i tada bolje razumemo sopstvenu situaciju. Kada bi se osmelila naša pozorišta (Narodno ili JDP) postavila bi neke Bondove epske tragedije, ali da bi se to desilo, dobru volju ne treba da pokaže samo pisac, izdavač ili volonteri", navodi Milovićeva.

Zahvaljujući Nataši Milović zaživelo je i jedinstveno pozorište u Novom Beogradu, Scena Carina, na kojoj se ove sezone igra i Bondova drama iz 2002. *Postojanje*, objavljena u pomenutom tomu u prevodu Đorđa Krivokapića. Ovaj komad druga je produkcija na sceni u Narodnih heroja 30, čiju režiju potpisuje Dušan Popović i u kojoj igraju Rade Ćosić i Vladimir Tešović. Posredstvom medija i idola današnjice, klasnim podelama koje se i kod nas ubrzano stvaraju, mladoj generaciji kao da se stalno šalje preporuka za uspeh i profit preko noći. U takvoj jednoj noći odvija se radnja komada *Postojanje* – „društvene preporuke" nekritički prihvaćene, pokazuju svu egzistencijalnu bedu „izbora". Budući da je izvedeno još samo u Artforvil studiju u Francuskoj u režiji Kristijana Benedetija *Postojanje* je ujedno i praizvedba u ovom regionu.

*Postojanje* na novobeogradskoj Sceni Carina

*Postojanje* na novobeogradskoj Sceni Carina

„Svestan je Bond uslova u kojima funkcionišemo. Kao neko ko radije ustupa prava malim kućama i mladim autorima, nego Rojal Kortu i Kraljevskom nacionalnom pozorištu, Bond je pozitivno reagovao i ustupio nam prava za izvođenje i objavljivanje knjige. Prvi put Edvard Bond posetio je Srbiju zahvaljujući Bitefu, a drugi put, nadam se, zahvaljujući projektima koje smo mi pokrenuli", zaključuje Milovićeva.

Osim u knjižarama, *Zločin 21. veka* može se kupiti pre i posle predstave na Sceni Carina, gde se ulaz ne plaća već ostavlja prilog po želji.

**Sonja Šulović**

# KOLIKO SE GLUME SKUPILO U MENI

**Krajem prošle godine glumac Dragan Vujić obeležio je trostruki jubilej – 50. rođendan, 25 godina bavljenja glumom i 20 godina rada u Pozorištu na Terazijama**

Programom *Koliko se glume skupilo u meni*, 10. decembra 2011. prvak Pozorišta na Terazijama Dragan Vujić Vujke proslavio je u matičnom teatru trostruki jubilej – 50. rođendan, 25 godina karijere i 20 godina rada u Pozorištu na Terazijama.

Uz odabrane goste, koji su na lep i prilično topao način govorili o dugogodišnjoj saradnji sa njim, program je počeo i završio se pesmom. Ljiljana Stjepanović mu je napisala pesmu, a Predrag Cune Gojković je pevajući *Ljubav mi srce mori* završio program. Ostali gosti: Ivana Knežević, Mina Lazarević, Vesna Paštrović, Jelena Jovičić, Slobodan Stefanović, Elizabeta Đorevska, Desimir Stanojević, Sloboda Mićalović Ćetković, Milena Vasić, Boda Ninković, Nenad Nenadović, Slavenko Saletović, Jug Radivojević, Tanja Peternek, Vanja Bulić, Emina Ćirić, Goran Mladenović i drugi, govorili su i pevali u čast Vujketovog jubileja.

Program je uz duhovite opaske vodila Zinaida Dedakin, a direktor pozorišta Mihailo Vukobratović je lepim rečima podržao slavlje.

Tih decembarskih dana i mediji su se interesovali za Dragana Vujića. Tako je, na primer, za Politiku rekao i: „Želeo sam da budem i novinar koji će se baviti kulturom ili sportom. Ipak odlučio sam se za glumu i ne žalim. Gluma je sazdana od dve reči: javna usamljenost. Ista je vrsta odgovornosti bilo da igram za troje ili tri hiljade ljudi. Spoznaja da si na sceni jeste privilegija. Ta javna usamljenost vas provocira da iz duše, svojim daškom glume podariš publici deo sebe, a da opet sačuvaš svoju osobenost i kao čovek i kao glumac."

Njegov odnos prema pozorištu i glumi snažno se ogleda i u jednom teškom događaju iz njegovog života o kome je govorio: „Imao sam 26 godina kad mi je umro otac. On je tada imao 50 godina. Moj otac je bio maskota Dorćola, jedan dobrodušni, debeli, omaleni Iva. Od te jedne trgovačke plate ja sam studirao u Novom Sadu i jeo četvrt hleba, paštetu i pola litra mleka za ceo dan. Imao je težak moždani udar. Bio je tri dana u bolnici i umro za tri dana. Ja sam u to vreme imao generalne probe. Igrali smo prvu verziju predstave *Cigani lete u nebo*. Ujutru su mi javili da je umro, a uveče u pola osam sam imao premijeru. Zvao me je tadašnji upravnik i rekao: 'Vujke, vi odlučite da li želite i možete da igrate.' Jedino sam tražio da bude jedno slobodno mesto u sali to veče. Prvi sam izašao na scenu. U tom trenutku sam rekao: 'Matori, ovo igram za tebe.' "(Vesti onlajn)

U svom karakterističnom, duhovitom maniru povodom svojih jubileja rekao je i da se oseća kao Andrićev glasnik jer je rođen na dan kada je Ivo dobio Nobelovu nagradu za književnost.

U intervjuu za Večernje novosti, odgovarajući na pitanje koji je zadatak za njega bio najinspirativniji, rekao je: „*Lutka sa naslovne strane*. Ulogu Artija, modnog fotografa, zamalo da vratim. Radio sam sigurno mesec i po dana, a da za nju nisam pronalazio ključ, inicijalnu kapislu za kreiranje lika. Konačno, jednog dana krenem od našeg estradnog 'džet-seta' koji daje mnogo povoda čoveku da se na vrlo ironičan način ophodi prema tom svetu. Reditelj Vukobratović je meni i Zablaćanskom dao punu slobodu u igri i dijalogu. Predstavu smo izveli oko 120 puta. Ubacio sam bar četrdeset odsto teksta i to na licu mesta! Među predstavama na tekućem repertoaru trenutno izdvajam Proku Purića u *Ožalošćenoj porodici*: umorni književni moljac, oženjen mladom ženom, upada nenadano u prepoznatljivu srpsku gramzivost za nasledstvom. Uloga je bliska dramskom teatru, a ja sam gladan drame."

Izreku da čovek ne prestaje da se igra zato što stari već stari zato što prestaje da se igra prokomentarisao je rekavši za sebe da je „umereni infantilac". „Šalu na stranu, jedna od mojih najlepših uspomena i priznanja je posveta mog profesora s novosadske Akademije, Radeta Markovića, napisana na monografiji koju mi je poklonio: 'Dragom Vuji, za koga sam oduvek znao da je rođeni glumac.' Može li išta biti dragocenije od ovakve posvete?"

Karijera mu je, kako je rekao za Blic, bila „400 m s preponama", a sada igra drugo poluvreme života u kom očekuje i drugačiji profil uloga. Upitan da napravi vivisekciju i osvrt na svoju karijeru i sebe samog, kazao je: „Uff... Kao što Milivoja Živanovića karakterišu do i od Jegora Buličova, tako sam i ja – do i od Vrčina. Vrčin je u ovom slučaju sinonim za saobraćajku koju sam imao. Moje posvećivanje i ljubav prema pozorištu nisu ni jenjavali, a kamoli dovedeni u pitanje. Međutim, kad mi se desila ta prinudna jednogodišnja pauza tokom koje sam, što bi Dostojevski rekao, skupio misli u jednu tačku, unekoliko sam promenio način gledanja na stvari. Postao sam mirniji. Aterirao sam možda u poslednjem trenutku. Shvatao sam da mi je preterano veliki broj obrtaja i adrenalinski napon, da sam katkad i nepotrebno inspirisao ljude da me zovu džangrizalo... Govoreći ovim novojezikom – restartovao sam se. Svako jutro kad se probudim kažem sebi da sam zadovoljan čovek jer radim posao koji volim i od koga mogu da živim. To nikada nije bilo malo, a danas pogotovo. Naravno, nema tu luksuza, ni razbacivanja, ali mogu u ovom čupavom vremenu solidno da živim."

Kroz život i, kako je rekao, „kilometražu sva tri jubileja" rukovodio se nekolikim putokazima: „Uvek sam se trudio i da poštujem dve stavke u nomenklaturi života, što me, između ostalog, naučio moj dragi profesor Rade Marković, a to su – mašta i mera. A među najvažnijim stvarima je trajanje... treba trajati."

U jednom od poslednjih razgovora sa Perom Kraljem, kada sam ga pitao šta je njegov cilj i moto, rekao mi je: 'Da nikoga ne povredim.' Divan čovek, divan glumac, kao dobri duh Kasper, nenametljivo, kratko, a tako suvislo je davao komentare koji su bivali od neprocenjive vrednosti i pomoći. U ime svih kojima je pomogao kažem – hvala, a ja ću se truditi da ne povredim nikog."

**T. Nježić**

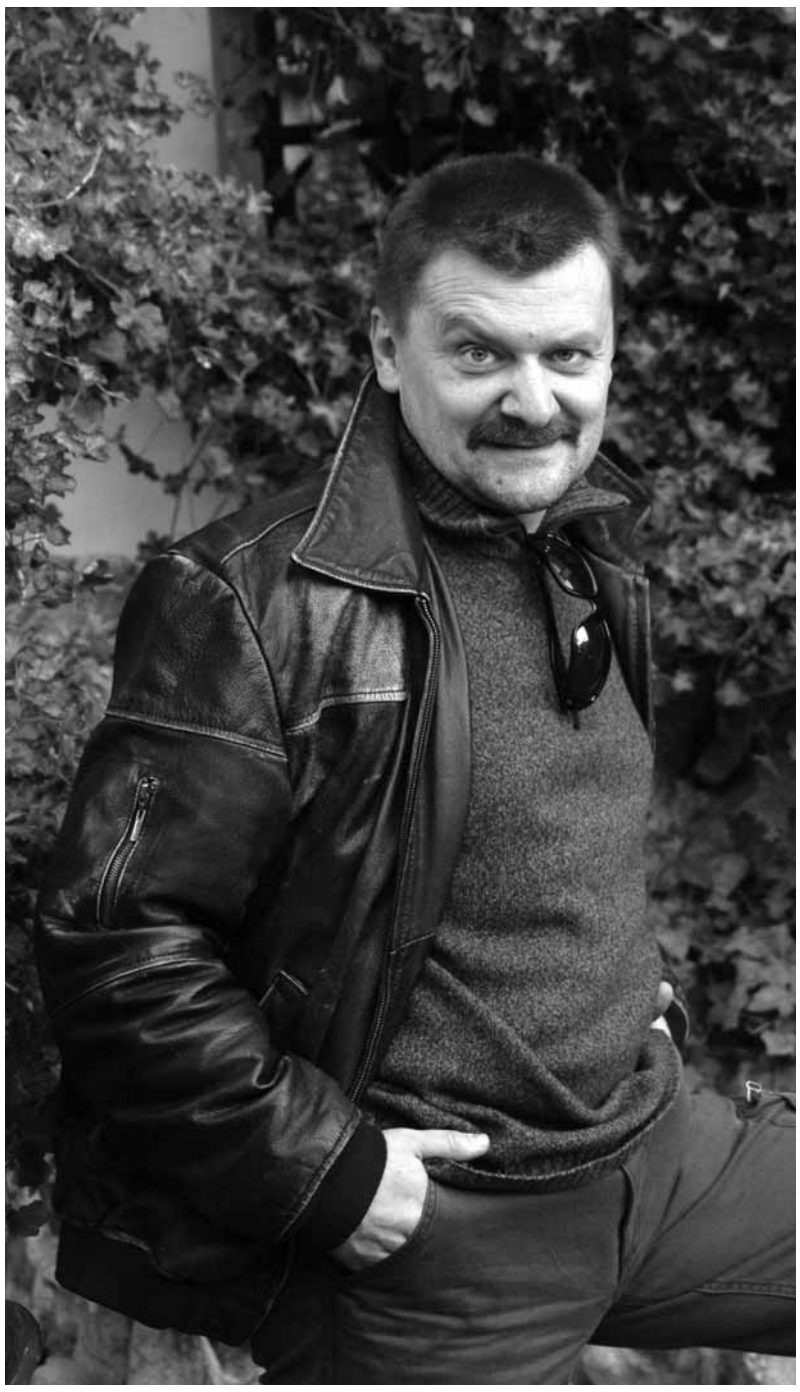

Dragan Vujić Vujke

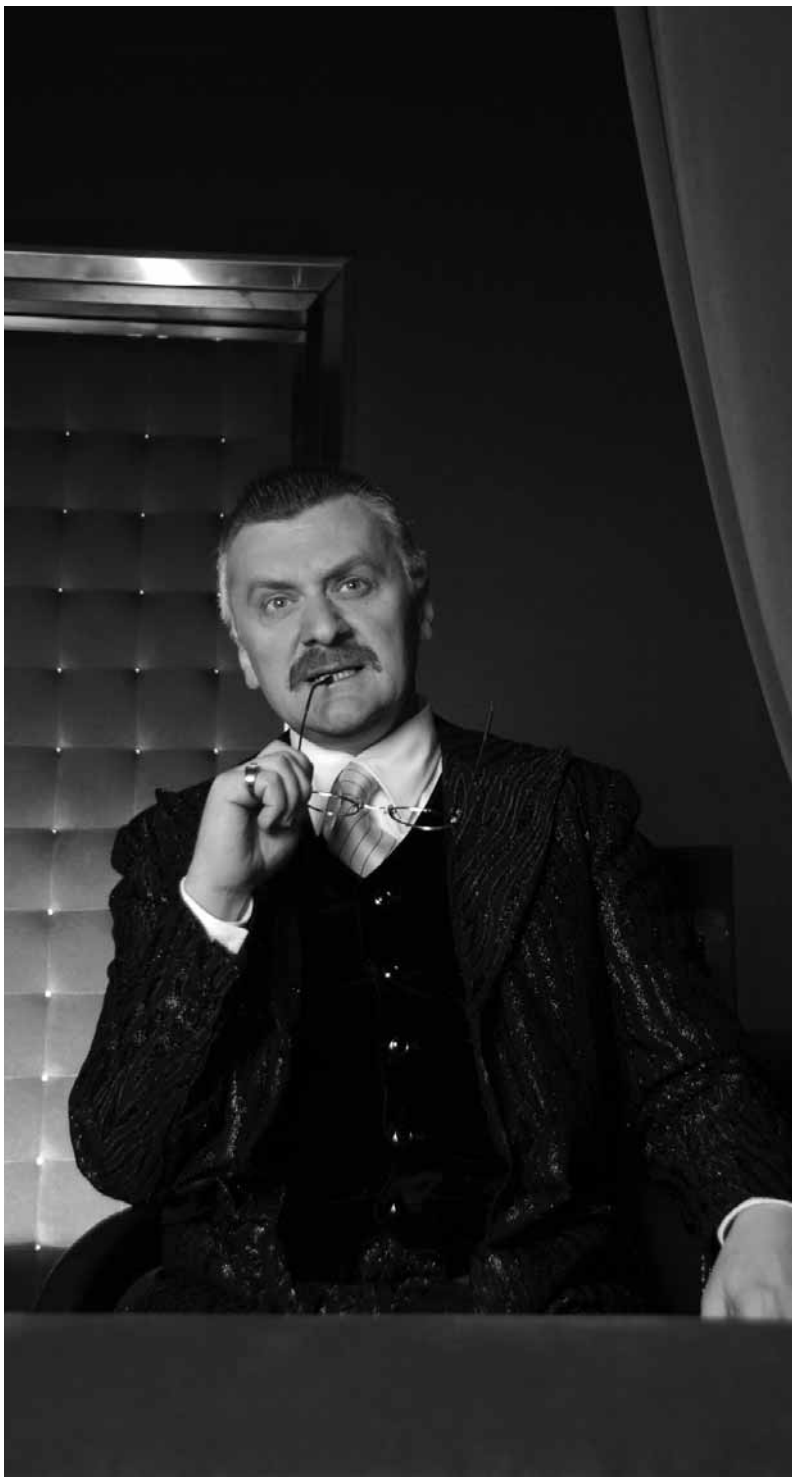

Dragan Vujić u *Čikagu*, Pozorište na Terazijama

## BIOGRAFSKI PODACI

Rođen 1961. godine u Beogradu. Diplomirao je 1986. godine na Akademiji umetnosti – odsek Gluma, u klasi profesora Radeta Markovića. Karijeru je započeo u Pozorištu „Boško Buha", a od 1991. je stalni član Pozorista na Terazijama, gde je 1994. godine dobio godišnju nagradu pozorišta, a ujedno i status prvaka ovog teatra. Odigrao je preko 50 pozorišnih uloga i to u predstavama: *San letnje noći, Sumnjivo lice, Viđenje Isusa Hrista u kasarni vojne pošte, Grobljanska, Bg priče, Instant sexualno vaspitanje, Goli kralj,* a u Pozorištu na Terazijama: *Vilijeva menažerija* (1988, prva predstava), *Davni flert, Tri frtalja Beograda, Lutka sa naslovne strane, Ljubinko i Desanka, Violinista na krovu, Kabare, Alan Ford, Lukrecija ili Ždero, Jubilej, Cigani lete u nebo* (1988. i 2004), *Paradoks, Neki to vole vruće, Pucnji na Terazijama, Kiss me, Kate, Maratonci trče počasni krug, Čikago, La strada...*

*Odigrao je i značajne uloge na televiziji, i to u serijama bolji život,* Odigrao je i značajne uloge na televiziji, i to u serijama *Bolji život, Porodično blago, Stižu dolari, Bela lađa, Drug crni u NOB-u, Drugo stanje*. Sem toga, kao autor *Vujketove filmske svaštare*, ostvario je preko 250 emisija. Radio je razne zabavne programe na Studiju B i Trećem kanalu, a bio je i autor nekoliko filmskih emisija na Naxi radiju, Radio Pingvinu i Idea radiju.

Kao reditelj sinhronizacije, potpisao je animirane filmove *Horton, Madagaskar 2, Rio, Štrumpfovi, Mačor u čizmama, Artur christmas, Lion king*. Dobitnik je tri Godišnje nagrade pozorišta, Nagrade za glavnu mušku ulogu na Festivalu praizvedbi, Nagrade za glavnu mušku ulogu na Festivalu u Banjaluci i Nagrade „Vitomir Bogić" za najuspešnije glumačko ostvarenje dramskog programa RTS-a 2007. godine.

Odigrao je i uloge u filmovima *Boj na kosovu, Šta radiš večeras, Andergraund, Tri letnja dana, Drugo stanje, Drug crni u NOB-u*, i trenutno snima film *Sistem*.

Na 46. Filmskim susretima u Nišu (2011) bio je umetnički direktor Festivala, a ujedno i selektor.

Živi i radi u Beogradu.

# IZ UGLA TEORIJE I PRAKSE

## Pozorišna kritika ili šta bi ona mogla biti

Jelica Stevanović

Pozorišni kritičar je svakako jedan od nezaobilaznih elemenata teatra iako (skoro po pravilu) dejstvuje van njega. Odgovornost svakog kritičara, a naročito pozorišnog je velika i njen stepen zavisi od mogućeg uticaja na određene grupe konzumenata (čitalaca, gledaca, slušaca). Najpre, tu je neposredna odgovornost prema publici koja od kritike prevashodno očekuje preporuku i tu je, makar u našoj kulturi, uticaj recenzenata najmanji. Potom, tu je izuzetno osetljiva grupa, umetnici – kreatori i učesnici u pozorišnom činu – na koju uticaj kritike zavisi od brojnih faktora, ali može biti veoma veliki, čak fatalan. Odgovornost recenzenta znatno uvećava i činjenica da njegove ocene potencijalno mogu uticati na upravu pojedinog pozorišta (na kreiranje repertoarske i kadrovske politike), ali i na više instance i njihove odluke. I najzad, iako to možda nije na prvi pogled vidljivo, odgovornost kritike je možda najveća prema čitaocima u daljoj budućnosti i tako prema – istoriji. Razmotrimo ove tvrdnje.

Kritika je prateća delatnost svake umetnosti. U širem smislu, nastala je istovremeno kad i umetnost, onog momenta kad je prvi pećinski čovek svom saplemeniku rekao da je dobro ili loše nacrtao lik životinje na zidu pećine. U užem smislu, tj. u savremenom značenju *davanja vrednosnog suda* o nekom umetniku ili umetničkom delu, kritika se razvija tek dve do tri stotine godina. Prema tome, kada govorimo o pozorištu, u širem smislu, svaki gledalac je donekle i kritičar. On svoj sud o predstavi daje još u toku njenog trajanja. Nekada su ti sudovi bili neposredniji i eksplicitniji: gledaoci su zviždali, vikali, gađali izvođače trulim voćem i povrćem, ustajali sa svojih mesta i odlazili... ako im se predstava ne bi dopadala, tj. burno aplaudirali, vikali „bravo", glasno se smejali, tražili da se određeni delovi predstave ponove – kada bi im se ona dopala. Ali i današnja, diskretnija, umerenija, „civilizovanija" (ili, možda, licemernija, rigidnija, nezainteresovanija i „uštogljenija") publika jasno pokazuje svoje mišljenje o predstavi – samo je potrebno pažljivije je promatrati: ona se meškolji na sedištima, došaptava sa partnerom, mršti, hukće, posmatra saučesnike u gledalištu umesto dešavanja na sceni, pokatkad (retko) odlazi iz sale usred predstave ili, češće, ne vraća se na svoje mesto posle pauze; ili pak aplaudira „na otvorenoj sceni", smeje se ili koncentrisano, netremice posmatra, ili prosto – ćuti. Ponekad nema rečitije reakcije gledališta od tišine, prave, potpune, „duboke" tišine. Ali, budući da je publika uvek – kolektiv, a kako se nadamo da je besmislenoj floskuli „kolektivna odgovornost" istekao rok trajanja, ovde će biti reč o onom malom broju „povlašćene", „posebne", „publike sa zadatkom", to jest o profesionalnim pozorišnim kritičarima.

Da bismo bolje razumeli zadatak ovih, *eksternih učesnika* u pozorišnom činu, moramo najpre imati u vidu da je svaki kritičar – čovek, dakle unikatni i neponovljiv skup psiholoških, sociioloških, obrazovnih, iskustvenih, etičkih, estetičkih i drugih osobina relevantnih za njegovu percepciju, za razumevanje, analiziranje, doživljavanje i poimanje svakog objekta ili čina, a naročito umetničkog dela. Čovekove, dakle i kritičareve predodređenosti možemo klasifikovati u tri grupe, od najširih, opšteljudskih struktura koje mu omogućavaju dijalog sa svim ljudima, preko užih, intersubjektivnih (istorijski momenat, društvena pripadnost, umetnička orijentacija), do najužih, ličnih struktura (temperament, karakter, opšte i stručno obrazovanje, ukus, iskustvo...). Stoga je jasno da je svaka kritika, bez obzira da li je objektivistička ili subjektivistička, impresionistička ili analitička, u osnovi – u manjoj ili većoj meri ali neminovno – subjektivna. Imajući u vidu sve karakteristike pozorišne umetnosti, možemo sa sigurnošću tvrditi da kritičar koji se bavi ocenjivanjem ove umetničke grane ima najteži zadatak od svih. Prepreke na koje nailazi u pokušaju da jednu pozorišnu predstavu opiše, definiše, protumači, vrednuje... sačuva za istoriju, brojne su. Pre svega, pored znanja iz najrazličitijih oblasti ljudskog delovanja (psihologije, sociologije, istorije, semantike...) koje se zahtevaju od svakog kritičara, teatarski kritičar mora odlično poznavati književnost, muziku, likovne umetnosti, te posedovati i usko stručna znanja iz oblasti pozorišne umetnosti: dramaturgije, režije, glume, pevanja, plesa, scenografije, kostimografije, scenske tehnike... Najzad, predmet njegovog rasuđivanja je u momentu kad on piše – već nepovratno nestao.

Vratimo se na odgovornost kritičara prema određenim grupama konzumenata. Ovde se čitaoci (slušaoci) kritike mogu podeliti u tri osnovne kategorije: oni koji su videli predstavu, oni koji će je tek videti, i najzad, oni koji nisu mogli niti će moći da je vide. Prvu grupu uglavnom čini tzv. premijerska publika, dakle – ona malobrojna, sa naklonošću i predispozicijama prema teatru, sa bogatim iskustvom praćenja pozorišnih tokova, izoštrenim čulima i formiranim stavovima (veliki deo ove grupe čine pozorišni stvaraoci, te novinari i sami kritičari). Ova grupa publike mahom čita kritike, u želji da uporedi svoje mišljenje sa mišljenjem recenzenata, te njoj kritika može, eventualno, pomoći da donekle koriguje svoje stavove. Drugu, najveću grupu čini *potencijalna* publika, koju bi, najšire gledano, mogli da čine skoro svi savremenici, sa razumnim ograničenjima (odrasli stanovnici grada u kojem se predstava igra na matičnoj sceni, kao i mesta u kojima gostuje). Na njih kritika može imati presudan uticaj: „te potencijalne gledaoce pre svega interesuje da li predstavu treba gledati, da li vredi radi nje žrtvovati vreme i novac, da li ona obećava ono što oni u pozorištu traže: ljubitelji umetnički doživljaj, 'široke mase' razonodu, snobovi 'događaj' o kojem će se govoriti...", kako kaže Hugo Klajn. On je najveći u sredinama kao što su Brodvej ili Vest End, gde je reč kritičara zaista presudna za komercijalni uspeh, dakle i za život predstave. Imajući u vidu ljudsku prirodu, razume se da takvi uslovi otvaraju mogućnost za manipulaciju i korupciju. Uprkos dobro poznatoj činjenici da u našoj sredini ocene kritike nikad nisu imale osetniji uticaj na publiku, recenzent Vladimir Arsić nalazi da i kod nas egzistiraju svojevrsni oblici „kupovine" kritičara. Ali „to je obrnut smer, u kojem na prvom mestu stoji interes ocenjivača. Njegova budućnost. Nagrada za njegovu koristoljubivu selektivnost. U našim okvirima to su ponude za članstvo u značajnim žirijima, komisijama, važne selektorske uloge". Iako je to teško dokazati, kritičari mogu biti pristrasni i iz raznih drugih razloga: političkih stavova, pripadnosti nekoj partiji, klanu ili nekoj drugoj grupaciji, iz zavisti, revanšizma, lične mržnje, interesa, osvete...

Veliki uticaj koji ima na pozorišne stvaraoce, pojačava nužnost visokoetičnog pristupa osetljivom poslu pisanja kritike. Izjavama koje često čujemo od pozorištnika: „Nikad mi nije bilo važno šta kaže kritika, ja verujem sudu svojih prijatelja/ publike/ kolega/ porodice"; ili: „Ne verujem kritičarima, oni ništa ne znaju"; ili čak: „Uostalom, ja nikad ne čitam kritike", ne treba verovati. Čak i beskrupulozno pero Velibora Gligorića svojevremeno beleži: „Pristrasnom, subjektivnom ocenom (...) mogu se naneti velike štete pojedinim darovitim umetnicima u njihovom razvoju." Ali i „nepristrasna", „objektivna" negativna ocena nekog, na primer, mladog umetnika, može imati najrazličitije uticaje na ovakav, po pravilu izuzetno osetljiv duh – od podsticanja na iskreno preispitivanje sebe i svog dela, na predaniji rad i usavršavanje, pa sve do zapadanja u melanholiju i potpunog napuštanja umetničkog poziva. I obrnuto – preran i preteran uspeh mogu mladog, preosetljivog, psihički neoformljenog i nestabilnog umetnika sasvim slomiti ili pak učiniti da se, ponesen pohvalama, opusti, pomisli da je „Bogom dan" i prestane sa radom i učenjem – što opet vodi krahu. Možda je najsigurniji način da kritičar zaštiti i sebe i svoje potencijalne žrtve, da se blagovremeno i podrobno upozna sa prirodom pozorišne umetnosti i umetnika „iz prve ruke". Svestan toga, kritičar Aleksandar Milosavljević podvlači da je „pozorišna proba za kritičara najveća i najbolja radionica, škola koju nikada u potpunosti nije moguće završiti". On, na sreću, nije jedini kritičar koji ovako misli, ali ovaj stav podržavaju i neki pozorišni praktičari, poput Pitera Bruka koji kaže: „Ne vidim ništa loše u tome da kritičar bude deo našeg života, da se sreće sa glumcima, razgovara, diskutuje, da posmatra, dâ poneki savet", ili poput Grotovskog u čijoj je maloj i izuzetno hermetičnoj grupi odabranih umetnika bio i jedan kritičar. „Apsolutno je bitno da svako ovakvo istraživanje nadgleda jedan ili više pozorišnih kritičara koji spolja – pre poput đavoljeg zastupnika – analiziraju slabosti u pozorištu i svaki alarmantni element u predstavama, i koji svoje sudove zasnivaju na estetskim principima koji su identični sa principima samog pozorišta. Kao što vam je poznato, Ludvik Flašen ima ovaj zadatak u našem pozorištu", objašnjavao je Grotovski. Nažalost, ovakvih je primera u praksi, bar kod nas, veoma malo. Odnos kritičar-stvaraoci kod nas se najčešće doživljava kao čudan „rat" u kojem su strane strogo razdvojene i svaka vodi svoju bitku, ali su zauvek suprotstavljene i nepomirljive – na obostranu štetu.

Kao što je rečeno, kritika može uticati i na repertoarsku politiku pojedinog pozorišta, pa i šire, sve do celokupne kulturne politike jedne zemlje. „Zato se svaka kritička delatnost, hteo to kritičar ili ne, nužno, i onim čime subjektivno zrači i onim čime objektivno utiče, pretvara u odgovorni društveni čin", pisao je Eli Finci. I ovaj eventualni uticaj zavisi od brojnih faktora, subjektivnih i intersubjektivnih, i morao bi se meriti sa veće vremenske distance jer bi, na primer, ponovno stavljanje na repertoar nekog komada koji je negativno ocenjen, bilo dokaz da kritika nema uticaja na ovaj aspekt teatra. Vraćanje na repertoar nekog komada koji je kritika pohvalila, naprotiv, nije nužno dokaz da je za to zaslužna baš kritika, jer bi na ovo mogli uticati i drugi faktori: interesovanje publike, želja reditelja da postavi baš taj komad, želja nekog značajnog umetnika da se komad postavi kako bi on u njemu zaigrao...

Podsetimo se, najzad, da predmet ocenjivanja pozorišne kritike (osim dramskog teksta) nema dragocenu samoodbrambenu mogućnost reverifikovanja u vremenu, što njoj daje „ničim zasluženu prednost" i definiše je kao „savršen zločin", kako je duhovito govorio doajen naše kritike, Jovan Hristić. Ovo čini da kritika ima najveću odgovornost prema trećoj grupi čitalaca, onima u daljoj budućnosti, naročito prema istoričarima i teatrolozima. Njima je tekst sveden u formu i obim koje diktiraju zahtevi medija za koji se piše (novine, časopisi, radio, TV...), napisan na osnovu samo jednog gledanja predstave, najčešće iste noći, u kojem je kritičar sve svoje utiske, razmišljanja, stavove, analizu složenog teatarskog čina, boju, miris, gest, grimasu, tempo, svetlo, intonaciju, atmosferu, svu punoću i višeznačnost tišine ili mraka, pokušao da pretoči u sasvim neadekvatan medij – reči – jedini izvor na osnovu kojeg mogu i moraju da steknu sliku o predstavi, umetnicima, ambijentu, vremenu, publici... Sa šire tačke posmatrano, tu je i najveća odgovornost, ali i najvažniji smisao kritike: pobeda nad efemernošću pozorišnog čina. Eto još jednog, krunskog razloga zbog kojeg kritičar mora biti i izuzetno obazriv, delikatan i pisati svesno, argumentovano, nepristrasno, svestrano, savesno, jasno, mudro, proročki, tačno. Zato, setimo se još jednom reči velikog Jovana Hristića: „Ako pozorišna kritika ne učini ništa za pozorište, čemu onda? Ona treba da u rečima sačuva nešto od pozorišne predstave koja će nestati (...) Malo kritičara to ume."

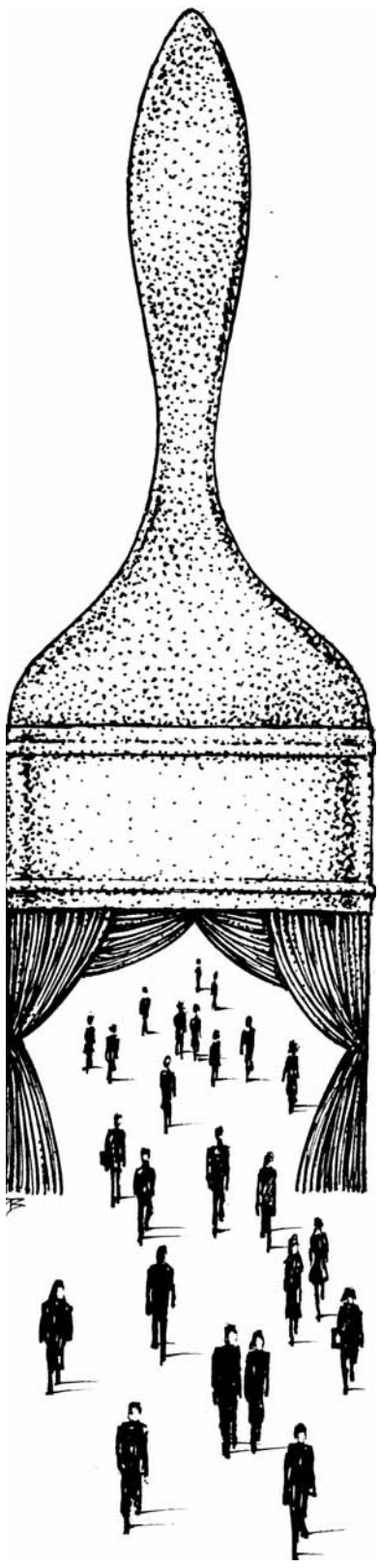

Ilustracija: Jugoslav Vlahović

Kakva je slika koju javnost i mediji imaju o Vama?

Kolika je verovatnoća da ćete uočiti vest ili članak o Vama u nekoj od dnevnih novina ili časopisu ili na internet sajtu?

Novinske isečke skenirane u visokoj rezoluciji dostavljamo na CD-u ili elektronskom poštom, tako da možete da napravite trajnu arhivu svih medijskih objava koje će Vam uvek biti dostupne.

899,00 dinara mesečno

U saradnji sa Udruženjem dramskih umetnika Srbije za njihove članove naš specijalizovani servis za press clipping pratiće štampu za Vas, da znate šta je, gde i na koji način objavljeno.

Metro Market
011/3285-020
www.clipping.rs
office@clipping.rs

# IMAMO SAMO ONO ŠTO DAJEMO

**„Preživi, izdrži, kad padneš smogni snage da se digneš, idi dalje, gledaj da se ne prljaš, da druge ne gaziš. To je imperativ života", kaže Ružica Sokić**

Tatjana Nježić

Razgovor s Ružicom Sokić, laureatom „Dobričinog prstena", rađen je jednog nedavnog, kasnog popodneva u njenom stanu. Srdačna i susretljiva, odmah nudi kolač. Veli, lagan je i topi se u ustima. Diskretno pominje svoj zamor, trenutak zatim vrlo ushićeno svoju kucu, kućnog ljubimca. Nakratko priseća se nekih ranijih dobitnika „Dobričinog prstena", izgovara i poneku opasku koja zapravo govori o strepnji i brizi u odnosu na to kako će proteći svečanost uručenja...

**U prvim reakcijama na vest o nagradi rekli ste da ste iznenađeni i ponosni?**

Bila sam iznenađena jer, nekako, nikad nisam jurila stvari na taj način, nisam se prijavila... A radosna vest mi je stigla za rođendan. Ponosna jer nema većeg priznanja. Komisija jednoglasno donela odluku. To imponuje, i ohrabruje. Nagrade su podrška. Dragocena. U mladosti sam ih dosta dobijala... Možda bih mogla reći da mi je jedino „Dobričin prsten" nedostajao. A to priznanje mi je tako važno i zbog toga što sa njime stajate među najbolje u toj našoj glumačkoj familiji. Kažem familiji jer za mene je taj naš glumački život u pozorištu jedna specifična, ali vrlo snažna bliskost.

**„Dobričin prsten" se poklopio sa vašim profesionalnim jubilejom, 50 godina glume. Kad se osvrnete iza sebe...**

Ne osvrćem se. Imala sam u životu mnogo raznih problema, padova, uspona... Nisam imala iza sebe klanove, gurače... Sve sam sama morala da izdržim, mogu reći da uvek gledam unapred i imam racionalan stav. Sećam se kad sam dobila drugu Sterijinu nagradu, pa sedim u bifeu pored Mihiza i on kaže: „Šta je Rozalija?" Zvao me Rozalija. Kažem: „Šta ću ja sad da igram?" Na to će on: „Sad se bar dva-tri dana odmori..." A ja ne mogu.

Neke situacije, kad pomislim... možda objektivno gledano jestu ili nisu bile veliki problem, a meni je bivalo veoma teško. Nije lako kad čovek na taj neki poseban način osiromaši, pa samo jedno gura. Ništa drugo nisam u životu imala sem glume... to je možda i šteta. Samo jedno usmerenje... kao na mrtvoj straži. Ostala bez dece plašeći se da odsustvujem, plašila se da me više neće uzeti. Nije to profesija koju bih zdušno preporučila.

**U telefonskom razgovoru, kada smo se dogovarale za ovaj intervju, rekli ste da kada biste imali ćerku ne biste želeli da bude glumica?**

Ne bih. Goran Marković, naš veliki reditelj, divno je to tačno formulisao. Porastao je uz roditelje vrsne, posvećene glumce – Radeta i Oliveru Marković, pa je, valjda, odmalena sagledavao stvari. On kaže da je biti glumac strašno teško. Teže je samo biti glumica. U prirodi te profesije je strahovita zavisnost. Pa da ništa drugo od problema nema, a ima, treba ceo život biti zarobljen zavisnošću od toga da l' ćete biti angažovani, s kim ćete biti u podeli, da li će to dobro ispasti, šta ćete vi moći tu da uradite...

Bilo ih je zaista mnogo i na sceni i na ekranu, teško je izdvajati. Žao mi je što se neke predstave koje sam jako volela nisu izigrale. Na primer, *Dugo putovanje u noć* u režiji Bore Draškovića je bila divna a ostala neizigrana predstava. Mnogo sam volela tu ulogu i taj rad sa rediteljem Borom Draškovićem, raditi sa njim to vam je kao master-klas. Između ostalog, dobro pamtim rad sa Nebojšom Komadinom, nepravedno pomalo zaboravljenim čovekom koji je silno doprineo pozorišnom životu dela Ace Popovića. Aca Popović se svojevremeno dosta teško probijao. Njegovo delo je bilo salto mortale našeg teatarskog života. Jer u centru njegove spisateljske pažnje nisu bili ni seljaci ni građani već ljudi sa margine života, sa gradske periferije. A njima se, znamo, bavio maestralno. To je bila svojevrsna revolucija.

Kad se osvrnem iza sebe... mogu reći da sam zadovoljna. Ima jedna misao koja kaže da se uspeh meri veličinom žrtvovanja. Žrtvovanja koje podrazumeva predavanje, potpuno posvećivanje. To moje žrtvovanje i posvećivanje obeleženo je velikom ljubavlju prema glumi, prema umetnosti... Ima i ona sjajna misao – imamo samo ono što dajemo. Ali ja sam glumi dala sve, ona je moj život. Živela sam taj i takav život, uradila sve što sam uradila, a da nikada nisam imala klan. Nagrada, i to tako velika, znači i da je neko prepoznao tu posvećenost. Neko će možda reći da je to budalasto ili da je ludost, ali za mene je potpuna okrenutost ideji, potpuno predavanje umetnosti, odnosno glumi značila puni životni smisao. A uloga je, kažem, zaista bilo dosta... ko bi to sad sve razabrao...

**U *Korešpodenciji* na sceni Ateljea 212 preko 30 godina ste igrali zavodnicu...?**

Zamislite... Eto i kroz to se, na primer, vidi kakva je čudesna čarolija pozorište. A moj profesor Joca Kulundžić mi je rekao: „Bićeš prava i dobra glumica kad budes igrala dobre mame." Još nisam došla do tih dobrih. Igrala sam ove opasne, odurne... ali dobru još nisam.

**Šta je vam je značila vaša čuvena Žuta?**

Ponekad imam utisak da je to ispalo slučajno. Žuta je veoma zahvalna uloga. Mene je zapravo afirmisala televizijska uloga iz pera Brane Crnčevića – *Devojka sa tri oca*. Jako sam volela rad na televiziji. Ne znam, teško je izmeriti. Možda sam kvantitativno i kvalitativno tu najviše dala. Bila sam očarana televizijom. Bili su to božanstveni tekstovi... Ali televizija tad i sada ne može da se poredi. Naravno, tehnološki se toliko razvila, napredovala, osvojila neverovatne mogućnosti. Suštinski, u smislu kvaliteta i sadržaja onoga što se radi, bojim se da se otišlo u suprotnom smeru.

Žutu je Gordan Mihić, kaže, napisao čekajući autobus na stanici. Odnosno, tu ga je nešto potaklo, i čim je došao kući uzeo pa zapisao. Sa tom ulogom, kao i sa mnogim drugim, nije bilo lako. Bilo je lomljenja. Eto, voljom sudbine il' vremena, sazrevala sam u tom crnom talasu. Tu su u „glavnoj ulozi" bili ljudi sa margine. Mnogo sam se namučila. I tu sam progutala stid. Privatno me je bilo i sramota što sam se u tako nepovoljnim uslovima pokazivala. Sećam se kad sam već bila afirmisana glumica, privatno me ljudi sreću, pa kažu, joj pa vi niste tako ružni kao na televiziji. Igrala sam razne karakondžule, ali na kraju sam ih i zavolela. I, naravno, uvek sam ih, što bismo mi glumci rekli, svesrdno branila. Kad radim neku ulogu, obilazim razna mesta gde mogu da sretnem takve likove. Sećam se, recimo, kad smo sa Mirom Trailović radili u Ateljeu Simovićevo *Čudo u Šarganu*. U Parizu, na Pigalu, videla sam jednu gotovo zastrašujuću ženu, kao

Na svečanom uručenju „Dobričinog prstena" 1. februara u Ateljeu 212: Milena Dravić, Mira Banjac Jovan Ćirilov, Bora Todorović sa laureatkinjom Ružicom Sokić (Foto: Aleksandar Jovanović)

**I?**

Samo uprkos svima i svemu, guraj napred. Padni, ustani, idi dalje... eto to je taj život.

**Sećate li se prve uloge?**

Kao školarac bila sam u dramskoj sekciji gde sam prvi put igrala. Prve profesionalne uloge imala sam na sceni Beogradskog dramskog pozorišta. Moj profesor na Akademiji bio je Josip Kulundžić. Samo tada je uzeo klasu glume, inače je predavao dramaturgiju. Divan profesor. To mi je bio božji dar. Mnogo sam od njega naučila i privatno i profesionalno. Ponosna sam što sam bila njegov đak. On nam je mnoge stvari na vreme rekao... Eto... prošla sam taj svoj život... ne mogu da se želim jer bilans svega nije negativan.

**Kad se osvrnete na bogatu riznicu svojih uloga, izdvajate li neku?**

**Dodela Nagrade za životno delo „Dobričin prsten" Ružici Sokić**

## OBRAZLOŽENJE ODLUKE ŽIRIJA

Na sednici održanoj 14. decembra 2011. godine, žiri za dodelu Nagrade „Dobričin prsten", pošto je svestrano razmotrio sve prispele predloge, tajnim glasanjem je jednoglasno odlučio da se to prestižno priznanje za životno delo dodeli ove godine Ružici Sokić.

Otkud ta jednoglasnost i jednodušnost u odluci žirija?

Za članove žirija bio je neupitan umetnički značaj koji je izgradila Ružica Sokić tokom svoje poluvekovne karijere „glumice za sve medije i sve žanrove" – kako glasi naslov jednog od nadahnutih eseja napisanih o njoj. Ali ono što je bilo neupitno i što je nadahnjivalo njene saradnike da o Ružici pišu uzbudljive zapise i često cele studije (pre svega naši značajni pisci i reditelji, ali i kolege glumci), istovremeno je „zamućivalo" percepciju o dosegu njenog ukupnog scenskog ostvarenja. Naime, ova glumica nije mogla da veličini svog imena pripisuje značaj Antigone, Fedre, Alkestide, Selimene i drugih likova koji su u istoriju drame i pozorišta upisani kao obrazac za glumačko nadmetanje. Mitskoj veličini ovih karaktera ona je mogla da suprotstavi svoje Mileve, Rozike, Zorke, Zute, Juliške, Gospave i Leposave – anonimne žene sazdane od lokalnog, perifernog, našeg materijala. Ružica Sokić se sa efemernošću glume i pozorišta suočila kao malo ko od naših velikih glumaca; nije mogla da ima čak ni posrednu iluziju o večnosti: ličnosti koje je ona uobličavala prvi put su se javljale na svetlu pozornice. Da istog časa ne sagore mogla je da spreči samo strast glumice za te svakidašnje „senke sna", ličnosti sa socijalnog dna i bez istorije, bez uzora u pozorišnom i kulturnom nasleđu. Srećom po našu dramsku književnost postojala je takva glumica. Ružica je te likove umela da voli, razume, brani i pravda, bila je „za njih spremna i u boj i na sud", kako kaže jedan od Ružičinih pisaca, Nebojša Romčević.

Tim likovima žena iz svakodnevice, sa velegradske periferije, njihovim trivijalnim sudbinama, Ružica Sokić umela je da podari svetlost unutarnje nade, da ih „prevede u metaforu o životnom optimizmu" (R. Putnik). Zahvaljujući svom raskošnom daru za izražavanje tragikomičkog osećanja sveta, ona je postala neka vrsta medija za dramski izraz koji je tražio scensko ovaploćenje u delima Aleksandra Popovića, Mihića, Isakovića, Crnčevića, Romčevića, da navedemo samo autore koji su pisali za pozorište.

Glumac se za svoje autorstvo bori na stešnjenom prostoru između repertoarskih prioriteta pozorišta, autorskih ambicija reditelja i vladajućih trendova koji oblikuju ukus kulturne javnosti. Ružica Sokić je uspela da i u tako ograničenim opštim uslovima postane prepoznatljiva ne samo kao glumica nego i kao podsticajan saradnik i često glavni oslonac za stvaralaštvo naših najznačajnijih savremenih pisaca. Nezamenljiva u tumačenju likova, pre svega onih koje je kreairao Aleksandar Popović, ostavila je snažan pečat na jedan značajan period delovanja Ateljea 212. Cena nije bila mala. Likovi njenih antijunakinja težili su da potisnu iz pozorišnog sećanja ceo niz njenih glavnih i značajnih uloga u delima iz svetske literature (Horvat, Enkvist, Ruževič, Adamov, Olbi, Vitrak, Žene, Pinter, Vesker, Gombrovič, Stopard). Igrala je, uostalom, u preko 80 komada. Ali i nakon što je ispunila radni vek u Ateljeu 212, ona je nastavila karijeru sa istom strašću, shvatajući svaki novi projekat kao odsudan izazov, sa nepromenljivom intelektualnom zapitanošću, poznatom inicijalnom nesigurnošću kada započinje rad na novoj predstavi, ali i entuzijazmom – kao da prvu put stupa na pozorišnu scenu.

Svoj put prema „Dobričinom prstenu" Ružica Sokić je nastavila da gradi i kada je već imala zaokruženu karijeru. Glumački opus upotpunjavala je igrajući u komadima Bergmana, O'Nila, Čehova, Siniše Kovačevića, nastupala i u takozvanim alternativnim projektima, da bi se ponovo vratila Aleksandru Popoviću u najnovijoj predstavi Ateljea 212 *Play Popović*.

Žiri se nije bavio filmskim i televizijskim opusom Ružice Sokić. Uloge u ovim medijima samo upotpunjuju sliku o ovogodišnjem laureatu „Dobričinog prstena" – za njih je već dobila Nagradu „Pavle Vuisić" za životno delo.

U Beogradu, 14. XII 2011.

Žiri za dodelu „Dobričinog prstena" za 2011. godinu:
Nebojša Dugalić, Ksenija Jovanović, Gorica Popović (predsednik), Tihomir Stanić, Seka Sablić, Slavko Milanović (zamenik predsednika) i Đurđa Tešić.

Jesam. Rekla sam – 'bem ti. Ne znam da l' to možete danas zamisliti jer je sada vulgarnost jezika, a znamo da se u jeziku život ogleda, dobila ogromne razmere. Zoran Radmilović je bio pravi virtuoz u umetnički opravdanom, dostojanstvenom korišćenja lascivnih izraza na sceni. To je bilo razbijanje klišea, osvajanje sloboda... A danas, danas je vulgarnost sama sebi cilj i svrha.

**Važite za glumicu Ace Popovića?**

To mi svi kažu. Ko zna šta se tu sve splelo i spakovalo, te bi tako kako bi. Možda je jedan od razloga i taj što se niko nije usudio da igra. Zahvaljujući Nebojši Komadini upoznala sam Acu, njegovu dramaturgiju, njegovo delo... Nebojša mi je pomogao da to prepoznam, a kad sam prepoznala ja sam to i zavolela. Bili smo veliki prijatelji. Godinama smo se družili, razgovarali... pričao je mnoge svoje priče. Bilo je stvari koje sam pamtila i pamtim za ceo život, neke sam namerno zaboravila...

**I vaša, za sada, poslednja uloga je u predstavi rađenoj po tekstovima Ace Popovića *Play Popović* u Ateljeu 212...**

Bila sam iznenađena kakav aplauz je bio na premijeri. To je svojevrstan kolaž od njegovih tekstova. Videćemo kakav će život imati ta predstava, jer predstavu zapravo, najčešće odeđuje njen život posle premijere.

**Pedeset godina uspešne karijere znači...?**

Ja to ne osećam. Psihički... nekako sam bez godina. Fizički – to je biologija, čovek se topi, troši... Ne gajim mržnje, ni zle misli. Svima sam oprostila. I to je važno. Da l' sam dobila puno udaraca? Jesam. Al' prevazilazila sam ih.

**Vaša sećanja na detinjstvo, stiče se utisak, nevesela su?**

To je bilo užasno detinjstvo. Nije za priču... dvadeset godina sam živela u zajedničkom stanu. U jednoj sobi tata i ja, mama u prolaznoj, a u velikoj sobi – društvo iz Rušnja. Uništavali su nas mentalno. Uopšte ne znam kako sam to preživela. Kad o tome govorim sa ove distance, pričam kao da se nekom drugom događalo. To je bilo strašno, to su svađe, to je lupanje... tadašnje vlasti su maltretirale mog oca, vodili ga u zatvor, mene saslušavali... No nisam dozvolila da trunka mržnje nikne u meni. Prema toj porodici nisam imala nikakav odnos. Kasnije, kada je prošlo vreme, kada sam postala već afirmisana glumica, javi mi se neki momčić da mi kaže da je imao tu sreću da smo nekad živeli u istom stanu... On sav ushićen. A meni je to bilo tako strašno. Nisam htela da se sretnem s njim. Ali nisam ga mrzela. On se verovatno rodio u tom periodu... No bilo je kako je bilo. Život prošao a ja ne volim da mislim o tome.

**Čuveno pitanje – šta je gluma?**

Niko tu definiciju nije iznedrio. Naravno, ima ih raznih. Gluma je san, gluma je igra... sve to jeste tačno, ali i nije... Bog sveti zna šta je gluma. Čovek se identifikuje... ako sa svojim likom treba da se ubije on se ubije... neko čudo. Ima ih koji čak i negiraju da je to umetnost, što je zapravo neshvatljivo. Čudno je sve to što radite sami sebi baveći se glumom. Upnete se da savladavate sudbine, i tuđe i svoju... Kad god sam radila ulogu, kretala sam od toga ko je taj čovek. Uvek me zanimalo ljudsko biće, njegovi meandri... Imam osobinu da me fasciniraju neke ličnosti. Od rane mladosti do dana današnjeg fasciniraju me ljudi od formata, od harizme u bilo kojoj da su oblasti, umetnosti ili bilo šta drugo. Neko ko je dosegao daljine, dubine.

Veoma volim sportiste, kao dete i mlada osoba bila sam vrlo upućena na njih. Taj sportski duh je velika inspiracija. Hoćeš li biti dobar kad treba, da li ćeš moći, kad ćeš pasti... Taj psihički momenat je kod sportista, i ne samo kod njih, jako važan. Tu smo blizu... mislim glumci i sportisti. Uživam u uspesima naših sportista. Đoković! Fascinira me njegova psiha. Znate, najgore je kad psiha popusti. To kad u samoosećanja uđe crv sumnje.

Često se pitam šta je to što lomi čoveka, šta je to što mu ubacuje crv sumnje... Možda strah. I stid. Ja sam se vrlo dugo strahovito stidela što sam igrala te žene, što bi se reklo, sa dna kace. Patila zbog toga. No uopšte uzev, bilo je to neko drugo vreme.

**Poredite li to vreme sa ovim danas?**

Trudim se da ne poredim. Danas nas pritiska tajkunizacija, korupcija... Ranije je bilo drugih problema. U svakom vremenu ti je – preživi, izdrži, ako i padneš smogni snage da se digneš i ideš dalje, gledaj da se ne prljaš i druge da ne gaziš. To je imperativ života.

Vidite, nikada nije bilo lako raditi, ali danas je to teško na poseban način. Kad čovek radi, kad radi ono što voli i čemu se predaje, to daje polet, ponese ga ideja, uznese smisao... To ume da vas podigne i kad je najteže i kad se posrće, pa i kada se padne. Danas strašno otežava stvari to što vlada neka sveopšta nervoza i namrgođenost. Istovremeno na sve strane caruje površnost, neodgovornost... A sve suštinski važne stvari su u nekom ko zna kom, u nekom zadnjem planu.

**Ima li neka uloga koju priželjkujete?**

Ne. Više ne. Bila mi je na srcu jedna uloga koju nisam dobila... ali bila.

**Koja?**

Nije bitno. Dobila je druga glumica. A možda bi se ispostavilo da ta uloga i ne bi bila ono šta sam mislila da je za mene mogla biti.

**Prošle godine ste se predstavili i kao pisac autobiografskom knjigom *Strast za letenjem* („Laguna")...**

Nisam planirala da se otisnem u te vode. Ali kada sam slomila kuk i obrela se u bolnici, da tako kažem, sklopile su se kockice. S tom knjigom sam zapravo prebrodila muku, odnosno iz muke sam počela da je pišem. Da se razumemo, poklonik sam čitanja, u tom spisateljskom smislu nemam nikakvih pretenzija, ali, iz ove perspektive... izgurala sam i drago mi je što sam zabeležila vreme i prijatelje i kolege koji su sa mnom proveli to vreme, mnogih od njih više nema. Prepliće se u svemu tome više stvari. To kako sam otišla na skijanje u Austriju umesto na Kopaonik, i čitav sklop događaja je jednostavno sudbina. Kao da se moralo dogoditi. A kada sam se, kažem, obrela u bolnici i presabrala se u tom zdravstvenom problemu rekoh sebi – šta sad. Nije to razlog da čovek potone, posustane. Ja sam se uz izvesne sumnje i, moram reći uz veliku podršku prijatelja, latila pisanja knjige, autobiografije. A kada sam zaplivala u te vode, u pisanje knjige, odjedanput mi je bilo vrlo prijatno. Istina, još u školi se videlo da sam imala smisla za pisanje. Moja profesorka srpskog u gimnaziji Ružica Jojić me, nekako, navela na literaturu. Zadavala mi da pišem radove koji apsolutno prevazilaze taj uzrast. Umela sam lepo i da pričam. I da ne dužim. Dakle, kada sam u bolesničkim danima, pomalo sumnjičava i nesigurna krenula u pisanje, veliku podršku su mi dali prijatelji, Ljilja Blagojević, Boro Drašković..

**Slovite za osobu koja je vitalna, koja se ne da ni u kakvim neprilikama?**

Ne znam koliko je čovek toga svestan, ali verujem da je mnogo toga stvar odluke. Ako se čovek, i u ovakvim i u onakvim okolnostima, s puno dobre volje i svom snagom istinski bori, može se svašta postići i uraditi. Bolešljiva sam od rođenja. Imperativ mi je bio da vežbam. A ja sam u tom imperativu našla i radost, jer volela sam i volim da vežbam u grupi, u društvu. Možda mi je to ostalo od detinjstva da sam sticajem okolnosti bila upućena na tada čuvene sportiste i, da tako kažem, zarazila se tom vrstom borbenog duha i radosti u kolektivnom naporu. Zahvaljujući tom vežbanju razne zdravstvene tegobe sam lakše prebrodila. Naravno, različitim ljudima, prirodno, odgovaraju različite stvari. Ali čovek treba da nađe i razvija ono što ga čuva, što ga čini boljim i u mentalnom i u fizičkom smislu. Ja se trudim da se zaštitim, koliko mogu, i od atmosfere u kojoj živimo. Politikom se ne bavim, čak mogu reći da sam politički nepismena, ali mislim da je u najmanju ruku sramota šta se sve sa nama dešava. Pogledajte šta se piše, priča, javno govori, šta se sada zbiva... Pa to je vulgarizacija svega, čak i velikih tragedija. Ali čovek mora sam da se bori protiv toga. Neće vam niko osmisliti život, ni podariti lepotu...

**Kako se boriti?**

Radom, humorom, ljubavlju u najširem smislu te reči... Prijateljstvo je, na primer, veoma dragoceno.

**Kako ste dobili nadimak Ruža Soda?**

„Kumovali" su mi Milutin Butković i Taško Načić, moja dva veoma dobra i izuzetno draga prijatelja, kojih nažalost više nema. Oni su voleli da popiju „Ružicu", kako su govorili „sa dva sifona". Ja nikad nisam pila, te sam imala minus jer nisam bila partner u kafani. A pošto nisam bila baš neko društvo uz čašicu, dobih nadimak.


IZDANJA UDRUŽENJA DRAMSKIH UMETNIKA SRBIJE

**Edicija posvećena dobitnicima Nagrade „Dobričin prsten"**

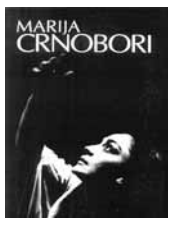


**MARIJA CRNOBORI**
Priredio Aleksandar Milosavljević
cena: 800 dinara

**MATA MILOŠEVIĆ**
Priredile:
mr Ksenija Šukuljević-Marković i Olga Savić
cena: 800 dinara

**LJILJANA KRSTIĆ**
Priredila Ognjenka Milićević
cena: 800 dinara

**PETAR KRALJ**
Priredila Ognjenka Milićević
cena: 800 dinara
**(rasprodat tiraž)**

**OLIVERA MARKOVIĆ**
Priredio Feliks Pašić
cena: 800 dinara

**RADE MARKOVIĆ**
Priredio Zoran T. Jovanović
cena: 800 dinara

**STEVAN ŠALAJIĆ**
Priredio Petar Marjanović
cena: 800 dinara

**MIRA BANJAC**
Priredio Zoran Maksimović
cena: 800 dinara

**VLASTIMIR ĐUZA STOJILJKOVIĆ**
Priredio Zoran T. Jovanović
cena: 800 dinara

**STEVO ŽIGON**
Priredio Zoran T. Jovanović
cena: 800 dinara

**MIHAILO JANKETIĆ**
Priredio Veljko Radović
cena: 800 dinara

**PETAR BANIĆEVIĆ**
Priredio Raško V. Jovanović
cena: 800 dinara

**SVETLANA BOJKOVIĆ**
Autor: Ksenija Šukuljević-
-Marković
cena: 800 dinara

**BORA TODOROVIĆ**
Autor: Dragana Bošković
cena: 800 dinara

**KSENIJA JOVANOVIĆ**
Priredio Zoran T. Jovanović
cena: 800 dinara

**PREDRAG EJDUS**
Priredio Zoran T. Jovanović
cena: 800 dinara

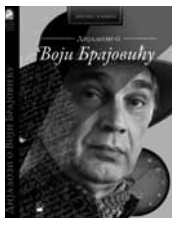


**DIJALOZI O VOJI BRAJOVIĆU**
Autor Dragan S. V. Babić
cena: 800 dinara

**Druga izdanja**

**POZORIŠTE U OKUPIRANOJ SRBIJI**
**Pozorišna politika u Srbiji 1941-1944**
Autor Boro Majdanac
Izdavači: Udruženje dramskih umetnika Srbije i KIZ Altera
cena: 2.700 dinara

Knjige možete poručiti na brojeve telefona: 2631 522, 2631 592,
ili mejlom na adresu: udus@udus.org.rs,
ili ih kupiti u prostorijama UDUS-a (Beograd, Studentski trg 13/VI)

# RADOZNALOST I EMOCIJE U ČETIRI PREDSTAVE

Snežana Miletić

U Srpskom narodnom pozorištu krajem prošle godine, tačnije početkom decembra, gostovalo je Satiričko kazalište Kerempuh iz Zagreba. To je bilo njihovo četvrto gostovanje u Novom Sadu, ali prvo posle raspada Jugoslavije. Na „Danima Kerempuha u Novom Sadu" videli smo četiri predstave: *Spektakluk* (autorskog dvojca Filipović/Bitorajac), *Čudo u Poskokovoj Dragi* (u režiji Krešimira Dolenčića), *Metastaze* (reditelja Borisa Svrtana) i *Prevarante* (u režiji Georgija Para). Nove generacije publike po prvi put su videle razliku između tzv. beogradske i zagrebačke glumačke škole a starijima je ovo bila priliku da vide kako danas izgledaju i šta rade glumci koje su ranije gledali čak i u pozorištu.... Tako smo videli: Vilija Matulu, Lindu Begonju, Ivana Đuričića, Željka Kenigsnehta, Miu Begović, Vedrana Mlikotu, Hrvoja Kečkeša, Marija Mirkovića, Antuna Tudića... O novosadskom gostovanju za Ludus su govorili gosti iz Zagreba:

Glumac Vedran Mlikota: „Imali smo tremu dolazeći u Novi Sad, pa dovoljno je to što je scena u SNP-u tri puta veća od one na kojoj igramo u Kerempuhu. Pozornica u Novom Sadu je skoro kao igralište i došla nam je brojna publika, izvrsno smo primljeni. Čuo sam da će SNP doći u uzvratnu posetu u Zagreb, pa se i tome radujem. Svakom glumcu je privilegija i čast igrati tekst kakav je *Čudo u Poskokovoj Dragi*. Sve što napiše Ante Tomić postaje hit, prodaje se kao alva, pa i izvedbe po njegovim tekstovima. Ja sam i prijatelj sa Tomićem, iz istog smo kraja, pa nas veže i taj mentalitet. Igrao sam i ranije u predstavama po njegovom tekstu, još pre 10 godina u *Što je muškarac bez brkova*. Za glumca je vrlo zahvalno to njegovo štivo, potrebna je samo pristojna dramatizacija i predstava je već tad osuđena na uspeh. Što se predstava iz Srbije tiče, nisam ih puno gledao u skorije vreme, ali nedavno sam spremao predstavu sa Bogdanom Diklićem, bio sam i producent Kovačevićevog *Profesionalca* u Kerempuhu. Često sam još tokom akademije razgovarao sa kolegama o razlici između beogradske i zagrebačke glumačke škole, i jedino do čega sam došao je da se kod hrvatskih glumaca ta želja da govore nekako scenskije često otme pa izgleda dosta neprirodno, dok je to kod srpskih glumaca mnogo opuštenije, mada se ni to ne bi trebalo generalizovati jer sve zavisi od glumca. Veliki su naši Gregurević, Nadarević ili Kvrgić isto koliko i neki veliki srpski glumci."

Glumica Ana Maras: „Iako sam pravi globtroter koji je stigao i do Japana, iako sam bila i u Užicu, i u Beogradu, u Novi Sad me je tek doveo treći Ante Tomić u mojoj karijeri. Najstresniji, jer sam bila i lektor – ovo je moj mentalitet, a i igrala sam sa 12 muškaraca na sceni. Ovde sam dobila divan kompliment, da sam 'kao prava srpska glumica' – objasnili su mi da to znači da igram sa puno strasti... Svaki izazov na sceni je velika škola, tim pre što je situacija takva da je velika sreća kada igraš, pa još imaš priliku igrati različite stvari od savremene komedije, do klasike ili TV sapunice. Posla nema više nego ranije, možda se čak i manje radi a dolaze novi glumci, ali i to je dobro jer se oštri konkurencija i to može samo da nas izbrusi da budemo bolji. Mislim da ipak imamo sreću što se glumom bavimo u ovom delu sveta gde još možemo da živimo od tog posla, koji je inače glumcima u 95 odsto sveta profesija koju mogu da rade tek ponekad, dok ostalo vreme konobarišu ili rade slične poslove. Glasam zato za audicije. Jesu teške i surove ali pravedne."

Glumac Rene Bitorajac: „Poslednji put u Novom Sadu bio sam 1985. godine, kao amater, imao sam 13 godina, spremali smo neku dečju predstavu za festival omladine i studenata u Moskvi. Ove, 2011. bojali smo se kako će proći naše gostovanje, više hoće li se sve čuti kako treba, hoće li publika shvatiti sleng, lokalne fore, lokalno – a opet izgleda – globalno poznate likove o kojima govorimo... Primljeni smo fantastično. Tarik i ja smo klasići, znamo se sto godina, čak su nas zvali Lolek i Bolek. Još pre 15 godina počeli smo da pišemo scenarije a ovaj tekst je neko finale te saradnje. Znam da je i kod vas hajka na glumce koji hoće da žive od svog rada, odnosno da zarade nešto od glume, a to mogu ako prave predstave koje publika razume, koje se bave temama koje se njih tiču. Naravno, uslov je da se to radi na vrhunskom nivou. U pozorištu baš i nema novca, bar ne kod nas. Nas dvojica, srećom, radimo puno. Kriza jeste, sve je malo pobrkano, znam da ljudi moraju da igraju i u sapunicama, ja ipak ni po koju cenu ne bih tamo igrao, ali razumem kolege, čak i prvake HNK-a koji igraju u njima. Bilo bi zapravo najbolje da svako od nas može birati ono što mu odgovara, tamo gde je najbolji i najsigurniji, gde se najboje oseća."

Glumac Tarik Filipović: „Naš *Spektakluk* nije samo duhovit na prvu loptu, on to jeste samo ako je gledalac na prvu loptu. Predstavu smo radili predano i ozbiljno, ona je naš duhoviti, ironični, katkad cinični komentar stvarnosti koju živimo ili koja je deo nas. Najviše mi smeta kad mi neko priđe posle predstave i kaže: 'Al' ste nas nasmejali', odmah znam da nije baš razumeo ako smo ga samo nasmejali... Rene i ja smo godinu dana uživali pišući ovaj tekst, sad smo već u fazi kad znamo da se doziramo da ne dosadimo jedan drugom i na ovom projektu se nismo niti jednom posvađali, što je dosta čudno."

Glumac Vili Matula: „Ovo je peta sezona *Metastaza*, igramo ih uvek s velikim uzbuđenjem jer govore o vrlo bolnim i vrlo važnim stvarima za sve nas, iz svih generacija. Govorimo o odjecima rata danas u miru, o tome kako su završili junaci tog rata, ovakvi i onakvi, znamo ko su bili heroji i zločinci na obe strane, šta je ko radio u ime nas, u ime čovečnosti, šta su ljudi radili s ciljem da budu celina... Šta smo dobili time kada je ta celina stavljena u kontekst nacionalizma, kuda nas je odvela pogrešna argumentacija, šta sad možemo ili moramo učiniti da bi bar neke generacije dostojanstveno proživele neki svoj mali život. Sve to moramo učiniti u neverovatnoj eksploziji medija. Nekad je bio samo jedan, danas ih je nebrojeno mnogo, ali i to je samo privid jer oni drve isto – glupe populističke teme... Verujem, takođe, da i pozorište mora da dobije novu dimenziju, mora biti jako angažovano, mora biti politično, nikako larpurlarističko i lažno... Baš mora da govori o politici. Pozorište i jeste jedan od oblika demokratije: tu je publika na sceni, odmah se neke stvari mogu desiti... Ljudski um je sam po sebi veliko čudo i sada je vreme da tu neverovatnu tehnologiju i medije kojima raspolaže naša civilizacija okrenemo u korisi čoveka. I mediji se moraju izboriti da budu zdravi, da najzad odigraju pozitivnu ulogu isto onako kako su devedesetih revnosno odigrali negativnu. Moramo sprečiti da nam banke kroje život, moramo razdvojiti maligne medije od partokratije i krupnog kapitala. Uveren sam da je to zadatak koji možemo da ispunimo, da to nije idealizam, nego dobar cilj kom moramo stremiti i siguran sam da u tom smislu i pozorište, ako bude angažovano, može da odigra ozbiljnu i značajnu ulogu."

Duško Ljuština, direktor Kerempuha: „Spremali smo ovo gostovanje dugo: četiri predstave, dokumentarni igrani film, izložba posvećena Fadilu Hadžiću, najizvođenijem pozorišnom piscu na prostoru bivše Jugoslavije koji je svojevremeno sa somborskim reditelјem Nikolom Pecom Petrovićem i osnovao Kerempuh, i to pod imenom 'Jazavac', te prva glumačka liga našeg teatra, to se stvarno može nazvati poduhvatom. Iz Zagreba smo pošli u konvoju, kao Rolingstonsi kad krenu na turneju. I divno smo primljeni. Imali smo predstave za različitu publiku, od hit predstave *Spektakluka*, do *Metastaza* koje su pobednik Marulićevih dana, što je pandan vašem Sterijinom pozorju. *Čudo* je opet neka vrsta hrvatskog *Radovana Trećeg*. Ovo gostovanje bilo je dobar način da se uspostave mostovi, isto kao što će skori dolazak SNP-a značiti to isto samo iz drugog smera. Moramo gledati napred, bez obzira na to što se desilo između nas, moramo graditi mostove saradnje zarad novih generacija. Drago mi je da su naše četiri predstave bile jedan od koraka u tom pravcu. A znate i sami kako je teško ljude odvojiti od njihovih privatnih borbi za egzistenciju i uvući ih u teatar. Sa nama u Kerempuhu to nije slučaj, jer smo mi, za razliku od SNP-a ili HNK-a, napravljeni s drugim ciljem, da zabavimo publiku, ali mislim da je naša misija i da odgajamo novu publiku i pripremamo je za SNP i HNK... Ali pored predstava koje su za nešto širi krug publike, uvek radimo i one koje mogu da stanu na bilo koju nacionalnu scenu – ove godine biće to Nušićeva *Gospođa ministarka* i jedan Bulgakov. Neke predstave, doduše, igramo trista puta a neke samo sto. Uvek ponavljam primer predstave *Spikom na spiku* Borisa Svrtana i Dražena Kina koji su u naš teatar doveli 20.000 ljudi. Pa neka je samo deo njih ostao veran pozorištu, to je veliki podvig."

*Spektakluk* na „Danima Kerempuha u Novom Sadu"

**FESTIVAL MONODRAME I PANTOMIME**
**BEOGRAD – Zemun**
**SRBIJA**

**********

**37. Festival monodrame i pantomime održaće se od 4. do 8. jula 2012.**
**Prijavljivanje do 15. februara 2012. godine.**
**Uslovi učestvovanja:**

- Maksimalno trajanje predstave je 45 minuta, u obe kategorije, monodrame i pantomime.
- Termin probe je najviše 3 sata, na dan predstave.
- Vreme nameštanja scenografije, između dve predstave, ne bi smelo da traje više od 15 minuta. (Izvode se tri predstave tokom jedne festivalske večeri.)

**Za učesnike Festivala uvrštene u selekciju, Festival obezbeđuje**:

- Hotelski smeštaj sa dva obroka dnevno. Broj noćenja će biti dogovoren sa organizatorom.
- Naknadu za izvođenje predstave u iznosu od 500 ¤ po pozorišnoj trupi.
- Tehničku i administrativnu podršku.
- PR.
- Prevoz u lokalu.
- Najbolja predstava u kategorijama monodrame i pantomime biće nagrađena iznosom od po 1.000 ¤ .
- Najbolja predstava, po mišljenju žirija publike, biće nagrađena iznosom od 500 ¤.

Molim vas obratite pažnju da Festival ne obezbeđuje dnevnice, niti pojedinačne honorare za izvođače i učesnike predstave. Festival ne nadoknađuje troškove puta i viza.

**Aplikacioni list**

Poslati na adresu: Pozorište lutaka „Pinokio", Karađorđeva 9, 11 0080 Zemun, Srbija (Za Festival monodrame i pantomime)

1. Tačan naziv pozorišta sa kontaktima
2. Istorija pozorišta
3. Spisak svih autora predstave
4. Sinopsis predstave
5. Žanr i trajanje predstave
6. Program – katalog predstave i 2-3 fotografije
7. Tačan broj učesnika koji dolaze na Festival i njihova zanimanja
8. Tehnički zahtevi i karakteristike
9. DVD sa snimkom cele predstave

Selektor Festivala
**Milovan Zdravković**

Direktor Festivala
**Lada Mirkov**

**Kontakt osoba**
**Ivana Nenadović**
**Organizator**
**+381 64 1167155**
**ivananenadovic@gmail.com**

Web site: **www.festmono-pan.org.rs**
General info: office@festmono-pan.org.rs
**********

# LAŽNE ISTINE I ISTINITE LAŽI

***Važno je zvati se Ernest* Oskara Vajlda govori i o tome da ljudi prosto moraju da kriju svoj identitet da bi bili ono što jesu, a danas je u Srbiji, i ne samo u njoj, i te kako nepopularno da budeš ono što jesi - kaže Zavišić**

Šta se događa kada imate bolesnog prijatelja kog stalno posećujete, pri tome vaša tetka voli red i organizovanost, a vama se samo komplikuje život jer se zaljubljujete u pogrešnu osobu? Sve to predstavlja samo deo zapleta komedije Oskara Vajlda *Važno je zvati se Ernest* koja je u režiji Nikole Zavišića premijerno izvedena 14. januara na Sceni „Raša Plaović" Narodnog pozorišta u Beogradu. Uloge su poverene Milošu Đorđeviću, Nenadu Stojmenoviću, Seni Đorović, Anastasiji Mandić, Zoranu Ćosiću, Dušanki Stojanović Glid, Sonji Knežević i Nemanji Konstantinoviću.

**Imali ste unapred rešenje za otključavanje Vajldove „brave", ili je ono došlo ad hok?**

Moram da priznam da je sve bilo jako intuitivno. Nisam došao sa spremnim planom kako ću da radim *Ernesta*, jer sam prvo hteo da vidim „inpute" glumaca i ostalih članova saradničke ekipe. Kada sam se uverio da ispred sebe imam zaista moćan tim, krenuli smo u temeljno istraživanje. Na Jutjubu smo pogledali bar desetak predstava *Važno je zvati se Ernest*, od najpoznatijih pa do nekih školskih. Uglavnom su to bile britanske varijante pošto nas je zanimalo na koji način se oni igraju sa jezikom Oskara Vajlda, jer smo bili svesni činjenice da se u prevodu uvek dosta toga izgubi. Uz pomoć Periše Perišića, dramaturškog konsultanta i redaktora prevoda, temeljno smo prošli tekst kako bismo ispravili sve greške u prevodu, ali i da ga, da tako kažem, očistimo od onih poznatih srpskih poštapalica „pa", „bre"... koje kod Vajlda apsolutno ne piju vodu. Naravno, gledali smo i filmove, onaj noviji i nekoliko starijih. Posebno je bio interesantan film iz 1952. godine sa Edit Evans kao Ledi Breknel. Čini mi se da je ona, ako izuzmemo Dudu Stojanović (smeh), najluđa Ledi Breknel.

**I onda su na red došle čitaće probe?**

Da. To je jedan proces, zaista dug, koji uopšte ne volim. Više volim rad u prostoru. Međutim, te čitaće probe su u ovom slučaju bile jako značajne jer je bilo bitno da se savlada Vajldov mentalni sklop i mehanizam koji je izuzetno komplikovan, ali i stravično duhovit. Da bi se dobila ta duhovitost, glumac mora da apsolutno savršeno barata onim što je Vajld zamislio, tj. da prati njegov tok misli. Interesantno je da ovaj komad nema više likova. U njemu postoje metastaze jednog jedinog lika, a to je Oskar Vajld lično. Zbog toga u ovoj predstavi i imamo te očigledne paralelizme koje vučemo među likovima. To je veoma važno, kao i sama scena, koja je zapravo ogledalo i gde su svi oni jedno te isto, samo s druge strane ogledala. Sam stil igre je, moram priznati, proizašao potpuno prirodno i spontano iz glumačkih bića, bez ikakve presije.

**Svi Vajldovi tekstovi odlikuju se jezičkim igrama, a *Važno je zvati se Ernest* (*The Importance of Being Earnest*) tako nešto sadrži već u naslovu, inače teško prevodivom na mnoge jezike. U našem slučaju, osim važnosti samog imena, tu je i poštenje, ozbiljnost kao karakterna osobina...**

... I još nekoliko značenja. Suština tog naslova nalazi se u ironiji, koja je očigledna čak i na srpskom jeziku. Što se tiče engleskog jezika, to je višestruko očigledno jer to znači da je važno biti pošten, iskren, a ovde nijedan lik nije ni pošten, ni iskren, što se iz ove predstave i vidi. Kod Vajlda genijalno to što on o rđavim stvarima i poroku govori kroz izuzetno pozitivnu prizmu pročišćene, rafinirane duhovitosti koja je zapravo odlika samo najinteligentnijih ljudi. Zbog toga sam se potpuno zaljubio u njegov lik i delo.

**Sam tekst se vrti oko imena Ernest, odnosno osobe ili osoba koje se iza njega kriju, jer se ne jedan, već čak dvojica likova služe njime kao pseudonimom koji im omogućava da beže od nepoželjnog društva ili da fikcionalnim životopisom koji se uz to ime veže, osvajaju pažnju devojaka. Po ovome, reč je komediji zabune... ili mislite da je u pitanju neki drugi žanr?**

Ne bih ni pokušavao da to žanrovski odredim. To je naprosto naš zajednički pokušaj viđenja te lažne istine Oskara Vajlda. Mislim da je lažna istina dosta dobar oksimoron za celu ovu stvar, jer koliko god da svi likovi lažu, mažu jedni druge i foliraju, ovi drugi koji su lagani i folirani prelaze preko toga bez ikakvih problema i bez ikakvih razmišljanja.

**Šta nam to, u stvari, govori?**

To nam govori o tome koliko ljudi, zapravo, ne slušaju jedni druge, nego im je samo bitno da oni kažu šta imaju, a šta će drugi da kaže, nije važno. Tako da je lažna istina tačan žanr ove predstave, ako to može tako da se kaže.

**Iako ovaj komad, praizveden 1895. godine u pozorištu „St. James" u Londonu, predstavlja satiru na viktorijansko društvo, on ipak nosi brojne paralele sa današnjim vremenom. Šta to uopšte govori o čoveku, društvu i istoriji?**

Pre svega mislim da je ovo komad za budućnost, da je čak i sada rano raditi *Ernesta* jer je Vajld zaista, kao i svi veliki umovi svog doba – kao Mark Tven, Tesla... – daleko prevazišao okvire koje mu je epoha, u kojoj je živeo, zadala. Ovaj komad govori i o tome da ljudi prosto moraju da kriju svoj identitet da bi bili ono što jesu, tako da je, u tom smislu, danas u Srbiji, i ne samo u njoj, i te kako nepopularno da budeš ono što jesi. Znamo svi, na primer, šta se dešavalo sa Prajdom, tako da je ovo više nego aktuelan komad koji nas samo podseća u kakvom zapravo društvu živimo.

**U kakvom?**

Za razliku od viktorijanske Engleske, koja je u međuvremenu po pitanju osnovnih ljudskih prava daleko napredovala kao i ostala Zapadna Evropa, današnja Srbija, zajedno sa velikim ostatkom sveta, i dalje živi potpuno izvan bilo kakvog poštovanja tih prava. Dakle, u ksenonofobiji, zavisti, mržnji, rđi i tako nekim groznim osobinama koje ovaj svet, nažalost, čine gorim nego što bi mogao da bude... Ovde su svi likovi, kako bih rekao, ljubavnici sami sa sobom, sa sopstvenim odrazom u ogledalu. Mnogo vole sebe, vole ono što jesu, ali i ono što bi mogli da budu. Veoma je važno da znamo da su to ljudi koji su, pre svega, materijalno obezbeđeni i dobrostojeći, što znači da nemaju one egzistencijalne probleme koje 95 posto svih nas ima. Zbog toga je meni izlet u takav homo, hetero, auto i kakav god hoćete seksualni svet, bio izuzetno zanimljiv. Ni Vajld nije bio samo homoseksualac. Pored gomile prijatelja, ljubavnika, mladih, starih, ženskih, muških... imao je ženu i dvoje dece. Dakle, on je prosto (smeh) jedan humanista, ja bih to tako nazvao, sa širokim pogledima na granice koje je društvo postavilo pred pojam ljubav. Ovaj komad to tretira upravo na taj način. Homoseksualizam, heteroseksualizam i autoseksualizam konstatuje sa istom merom ironije, ali i duhovitosti koja je zapravo odbrana, odnosno apologija toga.

**Na konferenciji za novinare rekli ste da vam je ova predstava „već sada promenila život", ali niste objasnili zašto. Dakle?**

Prvi put, na ovaj način, sreo sam se sa pojmom pozorišni kostim.Imao sam šansu da se konačno razmaštam i da, bez ikakvih problema i trzavica, uz pomoć potpuno neverovatnih ljudi, kao što su Bojana Nikitović i Miraš Vuksanović i naravno glumaca koji su svi jako dobro uradili svoj posao, dobijem jedan tako dobar i tačan svet. Dakle, predstava mi je promenila život u tom smislu da sada stvarno verujem da je potpuno nebitno gde i kako živiš, već da je mnogo bitnije kada sopstvenom kreacijom možeš da dođeš do nekog unutrašnjeg, dubokog zadovoljstva.

**M. Bezbradica**

Nikola Zavišić

# DA NAM JE VIŠE TAKVIH

**O knjizi *Pozorišno delo Milana Grola* Zorana T. Jovanovića**

Jelica Stevanović

Teatrolog dr Zoran T. Jovanović već dve decenije proučava život i delo značajnog, a donedavno gotovo sasvim zaboravljenog pozorištnika Milana Grola (1876–1952). Studiozno i predano prikupljanje pisane zaostavštine ovog svestranog erudite, rezultiralo je priređivanjem i objavljivanjem tri tematske knjige Grolovih kritika, studija i eseja: *Iz pozorišta pretkumanovske Srbije* (Izdavačka delatnost Narodnog pozorišta, 2004), *Pozorišne kritike i eseji* (Izdavačka delatnost Narodnog pozorišta, Muzej pozorišne umetnosti Srbije, Pozorišni muzej Vojvodine, KIZ „Altera", 2007) i *Kroz knjige i događaje* (Izdavačka delatnost Narodnog pozorišta, Muzej pozorišne umetnosti Srbije, KIZ „Altera", 2010).

Kako sam Jovanović kaže, posle ovako dugotrajnog i sveobuhvatnog upoznavanja „slojevite ličnosti Milana Grola i njegovog raznorodnog opusa (...) usledila je, sasvim spontano i prirodno, završna studija o njegovom delu". Tako je sada, posredstvom Matice srpske iz Novog Sada, pred nama dragocena knjiga *Pozorišno delo Milana Grola*. Dragocena iz mnogo aspekata: iskupljivanja zbog davno učinjene nepravde prema čoveku koji je bio duboko predan i odan pozorištu, bez kojeg Narodno pozorište sigurno ne bi bilo ovakvo kako ga poznajemo; upoznavanja sa ličnošću od izuzetnog značaja za istoriju našeg teatra, ali i ukupne nacionalne istorije; otkrivanja njegovih nebrojenih zasluga za razvoj srpskog i jugoslovenskog pozorišta; oslikavanja, iz više uglova, dugog perioda u prošlosti našeg pozorišta, naše umetnosti i kulture, naše istorije...

Oslonjen na mukotrpno prikupljenu, sačuvanu a teško dostupnu građu, često oskudnu pa i nedostajuću, Zoran T. Jovanović u prvom delu ove knjige, „Prilozi za biografiju Milana Grola", rekonstruiše porodično stablo Grolovih, Milanovo detinjstvo, školovanje, službovanje (profesor, književnik, prevodilac, publicista, te sekretar, dramaturg i u više navrata

upravnik Narodnog pozorišta zahvaljujući kojem su osnovani Opera i Balet, autor zakona o pozorištu...), s posebnim osvrtom na upravljačke funkcije, osnivanje porodice, javni i politički angažman, stručno usavršavanje, dužnosti u oba svetska rata, te kratkotrajnu političku i javnu delatnost u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji koja se okončava neslaganjem sa novim režimom, posle čega se Grol povlači, jedno vreme u kućnu izolaciju a potom u miran porodični život.

Poglavlje „Pozorišni angažman", detaljno, hronološki, oslikava period od 1899, kada Grol kao pomoćnik dramaturga stupa u Narodno pozorište, do 1924. i njegove odluke o konačnom odlasku iz ove kuće, uz objašnjenje: „Održavanje na položaju upravnika čoveka koji ne bi imao svuda otvorena vrata, bilo bi na štetu same uprave." Iskusni teatrolog Jovanović analizira Grolovo delanje, značaj, rezultate i posledice, najpre kroz najvažnije elemente pozorišta, repertoar i ansambl, ali i na osnovu organizacione politike, odnosa sa Ministarstvom, međunarodne aktivnosti i svih drugih relevantnih faktora – pozivajući se na *Godišnjake Narodnog pozorišta*, izvornu arhivsku građu, službenu i privatnu prepisku, dnevnu i periodičnu štampu, ali i na beleške, studije, sećanja samog Grola i njegovih savremenika.

U poglavlju „Književni poslovi" i „Odjeci", autor ove vredne knjige upotpunjava sliku o Milanu Grolu – prevodiocu, pozorišnom kritičaru, teoretičaru, hroničaru, neprevaziđenom „portretisti" naših glumaca... da bi u poslednjem, koje nosi naslov „Odjeci", Jovanović omogućio zainteresovanom čitaocu da se upozna sa izborom iz bogate Grolove prepiske sa istaknutim ličnostima iz umetničkog i javnog života onog vremena, kao i sa odabranim izvodima iz brojnih tekstova posvećenih glavnom junaku ove knjige (novinski napisi, govori, nekrolozi, delovi studija, sećanja Grolovih savremenika i saradnika ali i današnjih teatrologa, istoričara, političara...). Na samom kraju, pre pedantne bibliografije i indeksa imena, autor navodi retke, diskretne i šture napise o Grolu u periodu između 50-ih i 90-ih godina prošlog veka, te dosadašnje pokušaje vraćanja u javnost ovog znamenitog čoveka, tokom poslednje dve decenije.

Kao što je rečeno, knjiga Zorana T. Jovanovića nosi naslov *Pozorišno delo Milana Grola*, ali iz nje saznajemo i da je Grol tokom Prvog svetskog rata bio cenzor državnih telegrafa, osnovao i vodio srpski Presbiro u Ženevi i Parizu, u međuratnom periodu bio ministar kulture, ministar prosvete, ministar socijalne politike i narodnog zdravlja, predsednik Srpskog PEN kluba, pokretač, saradnik i urednik brojnih listova i časopisa, član Odbora Kolarčeve zadužbine i upravnik Kolarčevog narodnog univerziteta, predsednik Demokratske stranke... čini se da spisku aktivnosti ovog pregaoca nema kraja. Ali saznajemo i da je na svim tim brojnim zadacima i položajima, uvek bio na polzu teatru, uvek na njega i o njemu mislio, zalagao se i pomagao koliko god je mogao. Da nam je više takvih..!

A sve to saznajemo zahvaljujući Zoranu T. Jovanoviću, koji se već decenijama predano bori protiv činjenice da je Srbija zemlja „dugog istorijskog trajanja, ali kratkog kolektivnog sećanja". Da nam je više i takvih!

**Razgovor sa Jagošem Markovićem objavljen u 25. broju Ludusa, marta 1995. godine, radio je Feliks Pašić**

# NEĆU DA LELEČEM

**Neću u hor narikača i proroka! Svi ili nešto proriču ili leleču. Neću! Hoću da živim! Da pojedem ovo vreme što je moje, što mi je dato, da ga proarčim, da ga popijem, da dam što imam da dam, da primim što imam da primim**

**Pričao si mi malopre kako te je posebno kopkalo poslednje pitanje iz Prustovog upitnika. Ono glasi: kakvo je sadašnje stanje vašeg duha?**

Stanje moga duha? (...) Moje stanje duha staje u Šekspirov sonet broj šezdeset šest:

*Sit svega toga, vapim smrt smirenje*
*kad gledam Vrijednost ko bokče rođenu,*
*i ništavnost u ruhu uzvišenja,*
*i tvrdu Vjeru sramno pogaženu,*
*i Čast predivnu sramotno izdanu,*
*i Savršenost grubo sramoćenu,*
*i djevičansku krepost prokurvanu,*
*i u krzmanju Snagu Razdrobljenu,*
*i Umjetnost od vlasti zauzdanu,*
*i Ludost kako nadzire Umnika,*
*i Istinitost Glupšću nazvanu,*
*i ropče Dobro gdje dvori silnika.*
*Sit svega toga ostavio sve bih*
*kad smrću ljubav napustio ne bih.*

Eto, to je stanje moga duha. A mislim da je to i stanje našeg društva. Da je samo moga duha, lakše bi nam bilo.

**Na kraju *Romea i Julije* – koliko je leševa?**

Uh! Sećam se masovke treće, nešto mi tiha. Pita: šta je ovo tiho? I shvatimo: pola ih je mrtvo, nema ko ni da govori. Mrtav Romeo, mrtav Paris, mrtva Julija, mrtav Merkucio, mrtav Tibald. Kad mi kažu – to romantičan komad, to lep komad, svetla tragedija, sunčana... Pa kako sunčana sa petoro mrtve dece, čoveče božji! Kako sunčana! Po toj cifri mrtvaca na kraju ja sam letos shvatio da je to jedan okrutan komad. To je, bre, ko neki rekvijem, bre, za tu mladost. Petoro mrtvih! Deca! Tačno kod Šekspira piše koliko imaju godina... Nisu ni počeli da žive. Oni se pokokaju pre nego što su počeli da žive. Lako im je tad da umru! A i ovi stariji ih nateraju. Više me od te mržnje boli... A i ta mržnja, to je toliko očigledno. To je naš život. Gledaj Dnevnik, pa ćeš da vidiš mržnju. Mržnju mi nije bio problem da izrežiram. Pa i tu ljubav Romea i Julije, i to il' znaš il' ne znaš. Više je mene tu od pitanja ljubavi i mržnje kopkalo i mučilo pitanje života i smrti. Ljubav se tu identifikuje sa životom, a smrt sa mržnjom. I ono što je najjezivije u komadu, to je da ta dva pala anđela podlegnu nesavršenstvu stvari. Uđe im virus mržnje u život. A šta boli? Boli kad se oni poubijaju... Moji profesori, Borjana Prodanović i Svetozar Rapajić, učili su nas radnji i protivradnji. Zvao sam to formularima. Tad sam bio mlad i nadobudan...

**Romeovih godina?**

Taman njegovih. Godinu dana stariji, kad sam upisao Akademiju. Ali i sad se setim tih formulara. I moje studente maltretiram s tim. Ako budu režirali Šekspira, i te kako će im to zatrebati... I vidim: ovo dvoje se presele sa mesta radnje u protivradnju. Pređu, čoveče, u protivnički tim. Oni sami, što kaže pop, učine nasilje nad sobom. Kud ćeš veću mržnju naći nego mržnju prema samom sebi! To me boli. Boli me ta čežnja njihova za smrću. S kakvim merakom on ode u smrt! Ona nema vremena ni da merači. Ona se na brzinu ubije... Okrutan je komad, nije lep komad. Gledao sam Zafirelija, i Leslija Hauarda, gledao sam beogradske *Romea i Juliju*, gledao sam dubrovačke... Ja tada to nisam tako video. Šekspir je zato to što je: trpi sve nas, sva naša tumačenja, i diktate svih vremena... Ali ta čežnja za smrću. Pa i taj Merkucio, samo Boga moli da ga neko ubije! Pa i onaj Tribald! Tako mlad, a mrzi. On mrzi, a ne zna što mrzi. Pa ni ovi idioti, roditelji, oni ne znaju uopšte što se mrze. Nije slučajno da se ne zna što se mrze, ni od kada se mrze. Ali se mrze... Što više prolaze dani od premijere, sve više prepoznajem koliko čežnja za smrću i, isto toliko, čežnja za životom, i višak života, koliko tutnje tim mikro i makro kosmosom koji je Šekspir u toj drami konstruisao. Znao sam ja to, naravno, i pre, zato sam i režirao... Ali, evo, pokušavam da se odmaknem od tog našeg dela. I ovi intervjui dosta pomažu. Jer, dok radiš komad, nemaš vremena da se na ovaj način baviš sobom. Naglas u stvari razmišljam i uviđam neke stvari.

**Da li publika reaguje baš onako kao što si predvideo ili želeo da reaguje?**

E, pa, sad ću vrlo iskreno da odgovorim, uz rizik da se to protumači kao moja oholost.... Sve te emocije koje se tako strašno vrate iz gledališta na scenu ja sam projektovao. Svaki put je to doživljaj za publiku i za nas, s ove strane rampe. Tresemo se od zajedničkog trenja, od katarze, od tog orgazma emocionalnog. Ja to jesam konstruisao, ja to jesam projektovao, priznajem. To je sve bilo svesno. To je meni posao, i to mi je dužnost. To se meni nije omaklo. Kao što u komediji konstruišem gde želim da se narod smeje, tako sam i ovde ciljao: tu ima da plaču, ovde ima da se odmore, tu ima da se malo nasmeju da bi mogli opet da plaču... Vulgarno pričam, ali to je tako. I ispalo je tako. No, iznenadilo me jeste... Generalna proba je bila, petak, puna sala, strašno mnogo kolega. Puna sala, čoveče, nema mesta da ja sednem. Iznenadilo me je, prvo, što je taj prvi naš kontakt sa publikom, to stvarno gubljenje nevinosti bilo tako burno. Tako su potersno reagovale moje kolege, i bili potreseni. A u svojoj kući, u svojoj familiji najteže je postići efekat iznenađenja.

To mi i najviše znači... Bio sam istinski šokiran, tako da su se izdrali na mene ovi moji bliski, rekli su: Prestani više da se iznenađuješ sopstvenim uspesima, to ti uopšte ne stoji!... Ne, to nisam očekivao. Ali suze jesam. Ta mesta i jesam režirao. Dužnost mi je da znam gde će da se plače. I *Hekubu* kad sam režirao, isto tragediju, isto sam znao gde će da se plače. Za *Elektru* ne znam, jer je to bila TV drama, išla je po kućama. Taj kontakt mi nije bio pod kontrolom. Jesu ljudi posle zvali telefonom, do kasno u noć, ali nisam ja mogao da uđem u dnevne sobe da vidim kad ko plače. A nisam baš mogao da ih pitam telefonom: je li bogati, gde si plak'o?... Meni se sviđa što smo ovako spustili loptu i na ovu temu ovako prizemno što ja pričam. Ceo taj život u pozorištu, tehnologija pozorišna, to je puno patetike. Hoću k'o kuvar da pričam o tome, da depatetizujem tu stvar, da je, pre svega pred sobom, demistifikujem i da na ovaj način pojednostavljeno govorim o tome. Ja, u stvari, hoću da ostanem nemušt. I kad bih hteo, ne bih umeo istinski da se izrazim. Kad bih umeo, ne bih bio reditelj. Bio bih nešto drugo. Ovo je samo moj pokušaj da nešto kažem... Lako se digne u ovom poslu, naročito do uspeha, a ja ga, hvala bogu, nisam bio lišen. Zato svesno spuštam loptu.

**Čini mi se da je vrlo važna za razumevanje tvog odnosa prema *Romeu i Juliji*, toj temi tragičnoj, ta završna scena pomirenja, scena u kojoj se dve porodice mire, a zapravo niko nikog i ne čuje...**

Po tekstu se oni, kao, pomire. Pomire se, i katarza: „Sumoran mir jutro donosi nam ovi/sunce od tuge ne može da sine..." Muzika, oni onako samleveni... Međutim, ja – prvo – shvatim da takva goveda od likova ne mogu da se istinski pomire. Drugo, život koji živimo, ova nesreća jugoslovenska nam govori da se ne miri ne preko pet detinjih leševa, nego... broja im se, evo, ne zna... Čudo je ta prva lopta, čudno je to iskustvo u pozorištu. Ja sam navikao da se pomire, zna se da se pomire. Piše to divno Tovstonogov u svojoj knjizi: kako se čovek, da počne da režira, leči od tih naslaga... Mnogo mi je pomogao, kako da se operem od tih naslaga... I ja pogledam pažljivo stihove. Neću da silujem. Ako je čovek napisao pomirenje, nekako će se pomiriti. Međutim, tamo piše: ovaj, Kapulet, kaže to što kaže, da će da joj napravi spomenik... Što je već vulgarno, što je već jedna seljačka priča. I kaže: to i to ću da uradim, ne mogu dati više. Pazi, a sad ovaj, Montagi, iznad mrtvog deteta kaže: „Al' ja mogu dati i više;od čista/zlata dići ću joj lik, pa dok Verona/nosi ime svoje, neka uvek blista/Julije verne skupocena bista." I ja shvatim da je pitanje intonacije. Kažem mom asistentu, divnoj Ravi Lešić: Ravo, trči, vidi original, je l' stvarno piše – Al' ja mogu dati i više. Kaže Rava: Piše baš to – Al' ja mogu dati i više. Pa, rekoh, to je onda u ovom vremenu. Sebi ću onda dozvoliti da to intoniram onako kako to Panić i Komnenić igraju... E, posle, da bih to pojasnio, napravim onu graju, ono svađanje. A posle, na probi, pošto takođe negujem taj demistifikatorski rečnik, sećam se da sam rekao: Vi ste one majke i očevi što – bože me oprosti – u grobnicu prave spavaće sobe, kuhinje, robne kuće što sele, sa strašno mnogo ljubavi, sa strašno mnogo bola... Oni su nesrećni za svojom decom, a šta ćeš kad su takvi! Govedo ostaje govedo, a nesrećno je užasno, kao govedo. Do neba i nazad je nesrećno, ali je govedo! To je naša priroda. Zašto Knez kaže: „Idite, pričajte to naše zlo novo..."?

**Da li si potpuno siguran da Montegi i Kapuleti iskreno žale za svojom decom?**

To ti je kao kad me pitaš: šta je ljubav? Ja sam premlad uleteo u to da budem stvarno reditelj, profesionalno. Imao sam dvadeset godina. Dar za dar, zanat za zanat, iskustvo za iskustvo, ali – dvadest godina je dvadeset godina. A reditelj mora da razume. I stao sam pred tim pitanjem: Bože, da li oni stvarno žale? Da li oni stvarno vole? I shvatio sam da nisam vlasnik istine, da ne određujem ja ko koga voli, ko koga žali, a ko to ne čini. Shvati sam, i na sceni i u životu, da taj voli onako kako voli, on ne može ni manje, ni bolje, ni više, i to se za njega zove tako. A što to mojim kriterijumima ne odgovara, to je ono što nas čini različitima. Oni žale, oni ne mogu ni bolje ni više. Oni vole Juliju, Kapuleti, vole nju i otac i majka, oni to zovu ljubav, oni to prepoznaju u sebi kao ljubav... Što su malo autistični, što su malo felerični, što oni i ne znaju da je mrze, što oni i ne znaju da ona njima smeta, što ni ne znaju da su oni dovoljni sami sebi... A iz ugla tvog ili mog to izgleda drugačije. Silne sam godine potrošio da sebi razjasnim: je li to ljubav, je li to mržnja? Ja to zovem, recimo, ljubav. A što to nekome izgleda kao mučenje, šta ću! Neko je vuk, neko lisica, neko je jagnje. Razne smo rase, razni smo krugovi, i tu je negde tuga velika, i u tome je negde tragedija komunikacije, u tome. Nije problem što nema ljubavi na ovome svetu, nego je problem u načinu pokazivanja, u načinu voljenja. Tako i u *Romeu i Juliji*. Juliju je otac oterao u samoubistvo, i to iz najbolje namere – da je učini srećnom. Čovek priča: ceo život samo mislim da te udam... To što on nju ukoka tim snom svojim, to je već nešto drugo. Mnogo ljubavi ima u tom komadu, 'ajde da kažem pod znacima navoda, felerične. Dadilja voli Juliju, pop voli Romea, Julija voli dadilju, Romeo voli popa, roditelji vole svoju decu, Merkucio i Romeo se vole, Tibald se sa svojom porodicom voli... Kad pogledaš, svi se vole. Samo se mrze, u dva tabora. A nije tako. Julija sama ostane, bez dadilje, bez oca, bez majke, bez Tibalda, bez Romea. Je li tačno? A ima ljubavi. Svi nešto žale jedan drugog da samo lanac ubistava nastavljaju. I veći je motor za kasapnicu koja nastane ljubav nego mržnja. Ljubav pokrene više nego što pokrene mržnja.

**Misliš da je to tako samo u pozorištu?**

Nikad ja to ne razdvajam. Ma, isto ti je to. Samo što u pozorištu mi to damo zgusnuto, sublimno, stilizovano. Mi nakrkamo ceo život u dva sata. Najlepša mi je u pozorištu ta paralelna stvarnost. Sad, da me pitaš: koliko traje *Romeo i Julija*? Po tekstu, događaj ide u dva dana. A nije tačno. Vodoravno kad čitaš, to traje dva dana. Uspravno kad čitaš tu ukršenicu, to traje čitav život... Velika je priča oko tog vremena. Mi se u pozorištu sa pitanjem vremena srećemo intravenozno. Stalno smo, svi, u borbi sa vremenom. Uložiš to što uložiš u tu predstavu, pa bar podsvesno misliš: promenićeš svet. Moraš to da misliš da bi mogao da izdržiš. Naravno, znaš da tako neće biti. Pa napraviš predstavu. Pre toga robijaš onom terminu kad su probe. Devet osmina svoga života, svoje snage, nerava, čak – mislim – i emocija odvajaš za tu probu. Skače ti adrenalin, luči ti se lični heroin, da bi mogao da zaraziš sebe i druge. I, tako mobilisan, živiš. Onda dođe premijera. Sudarimo se sa publikom. Onda to prođe. A organizam navikao na jaram. 'Ajde onda, skidaj se s droge!... Onda ta predstava ide, živi, onda se skine. Ostanu dve-tri slike, ostane koja kritika, sećanje, najčešće bolno. Ove video-snimke očima ne mogu da vidim. To je laž, to je jedna gnusna obmana najčešće. Zna se na čemu pozorište počiva – na fizičkom kontaktu... Dakle, ostanu na sve jade naše još i ovi video-snimci, najčešće lažni. Gde si bio, šta si radio? Bio sam, znači, *onda*. Pozorište je, znači, samo *sada*, i ja sam samo *sada*.

**Verovatno nije slučajno što upotrebljavaš medicinske termine povodom pozorišta: intravenozno, anestezija...**

Pa, pozorište jeste anestetik.

**Za tebe ili za publiku?**

Samo za publiku. Za mene nije. Ni za mene, ni za moje saputnike i sapatnike. Za nas je samo utoliko što... Pa,

Jagoš Marković, 1995. godina (Foto: Vesna Pavlović)

umre mu otac, umre mu majka, a on to veče ide na predstavu. 'Ajd što ide, nego što igra. I igra do daske. I pod temperaturom od četrdeset. Pa, meni je Mićko (Dragan Mićanović – Romeo) igrao pod temperaturčinom onolikom, popio ne znam koliko vakcina dečko tog dana! Mogao je da otkaže. Na pamet mu nije palo!... Oholost je to što ja sada govorim: mi smo i robijaši. E, to što smo robijaši, to nam je u ovakvom vremenu možda i spas. Imaš, dakle, svoju crkvu, svoju paralelnu stvarnost, imaš si svoje ostrvo... Kad ti je teško, pobegneš tamo i živiš jedan, 'ajd da kažem, drugi život... Ali ima dana kad je robija. Ima dana kad neću da budem prikopčan na moje drage pijavice, da mi izvlače moj višak života, ili život.

**Koliko su ti kilograma izvukle za ovu premijeru?**

Lako ćemo za kilograme. To je dobro... Nego u duhovnom smislu koliko tamo ostaviš... Gledam ove glumce moje u *Romeu i Juliji.* Gledam ih – posle onoliko aplauza oni razdrobljeni, potrošeni. I došao sam do zaključka da mi nismo tašt svet. Da smo tašt svet, posle tolikih aplauza bili bismo zadovoljni, bili bismo srećni, mi bismo bančili, bre, do jutra, ne bismo znali gde smo od sitosti. Napili bismo se od onog „bravo", pa bismo zadovoljni trčali Beogradom. A mi stalno nezadovoljni.

**Govorimo o pozorištu kao anestetiku. Ti si, kao anestetik, uzeo *Bogojavljensku noć* i *San letnje noći*, a nisi, recimo, uzeo *Ričarda*.**

Ja sam hteo da uzmem *Ričarda*, ali mi ga nisu dali. Druga je to priča oko *Ričarda*. Hteo sam *Ričarda* da uzmem ne kao anestetik, nego možda kao ogledalo... Pa, nije ni *Romeo i Julija* publici nikakav anestetik!... Ljoljneš ono ogledalo: vidi majmun sebe u ogledalu. Zato je bol... Nisam ja za eskapizam u svakoj prilici. Izrežirao sam se ja eskapizma u *Bogojavljenskoj noći,* u *Snu letnje noći,* čak sam se bavio njime i u *Učenim ženama.* Njih tri nesrećnice hoće neku lepšu stvarnost, neki izgubljeni raj, nešto ganjaju... Dojadio je meni taj eskapizam. *Lukrecija* nije nikakav eskapizam. Nije ni *Hekuba*, nije ni *Elektra*, o *Romeu i Juliji* da i ne pričamo. Anestetik za publiku je kad joj daš *Bogojavljensku noć*. Tad je to imalo smisla. Tad je tek počela ova nesreća. Tad nam je, možda, bilo i teško. Sad smo se navikli. Ko sad pada u nesvest kad vidi snimke krvoprolića u Dnevniku? Džukela se, čovek, navikne na sve! Kad je počela ta klanica, samo smo pričali o tome da li da igramo ili ne igramo. Ko sad priča o tome? Divno kaže Duško: pozorište potkazuje život. Naruče mi *Hekubu* Euripidovu za otvaranje Kraljevskog pozorišta „Zetski dom". Beše Jutel tad, trči uveče, gledaj Jutel. Kako počeh *Hekubu* da radim – uh, ona prva scena, dovode Grci kćerku zarobljenici na klanje, pa rat, pa sve – poče ono u Hrvatskoj. Ljiljana Mrkić je kao i uvek, na moju sreću, radila scenski govor. Kažem: Šta je ovo, Ljiljana, ko ovo dosluti kome? *Hekuba* – samo klanje, i samo rat. Počnem *Bogojavljensku* – poče Sarajevo. „Koja je ovo zemlja, prijatelju. Ilirija je ovo, gospođo. A šta da počnem ja u Iliriji?" Tako počinje komad. Režiram *Bogojavljensku*, a ruše Sarajevo, ruše nam sadašnjost, prošlost, budućnost, zemlju, zavičaj. Pitam se: kako ću ja ovu *Bogojavljensku*? I stavim onu kupolu – unutra da bude čarobni vrt, sve ono cveće i drveće, a napolju nek pada sneg, Grenland... Onda *Elektra.* „Ubi me, ubi osveta..." Kao i *Romeo i Julija...* Trči, reži, režiraj *Lukreciju* – da se odmorim od života, da se odmorim od samoga sebe... Znaš šta, lepo je to – publici ovo, publici ono, te nalog vremena, hoću ja i meni da bude lepo. Meni je to život, te probe... Riknuo bih kad bih radio samo ovo što je ogledalo života. Kao što bih riknuo kad bih samo bežao u eskapizam... To, to je bila jedna živa agonija. Sećam se, tad smo pili, strašno smo tad pili u pozorištu. Nije to bilo ono: da li da igramo, da li da ne igramo? Što god da uradiš, pogrešio bi. Onoliku dramu čovek napisao o tome, *Šopaloviće*! Obrni-okreni, kurva si, bre! Pozorište je i samostan, i hram, i istinska uzvišenost, ali ima i jedan čudan, ambivalentni odnos sa vlašću, u svakom vremenu, neku čudnu nezavisnost od nje i, isto tako, čudnu zavisnost. I sad kad gledam na taj period naših dilema i muka... Pa, kud se sve prokurvalo u ovoj zemlji, pa kud se sve svelo, gde se svelo, kako to Šekspir opisuje u sonetu koji sam pročitao, pa što bi, pa, pozorište moralo da bude devičanski kreposno? Pa, ako je pozorište ogledalo društva, kako može pozorište da bude drugačije? Kako može pozorište bezgrešno da bude u grešnom vremenu? Kako može?... Dosta, bre, više i po tom pozorištu. I mi sami – dosta, bre više da se pljujemo! Najlepše je bilo posle *Bogojavljenske noći...* Mlada ekipa, pjani od uspeha, pjani od viskija, pjani od nesreće koja šišti oko zvona naše *Bogojavljenske noći*, pevamo, šta ne radimo, a Miloš Žutić sedi u jednom uglu. Predak naš veliki, Miloš Žutić, dobri duh. I on nama priđe. A tad je bilo glavno: hoće li da bombarduju ili neće da bombarduju Beograd. I priđe Miloš Žutić, to je bilo negde pet ujutro, još nije počelo da sviće, i održi nama jedan govor, predavanje jedno. Tad je taj salon postao sveučilište, postao je neki univerzitet istinske umnosti. I Miloš Žutić, sa istinskim metafizičkim osećanjem za stvari, za protok vremena, kaže nama šta kaže, nedostojno bi bilo da ja to mojim rečima prepričavam, objasni nam zapravo taj princip rušenja i izgradnje, prosto tu genetiku ovog prostora. Kad je završio taj svoj božanski monolog, već je svanulo – u tišini smo ga pobožno slušali – čujem ja one zvuke, saobraćaj počinje... Pomislim: idu ljudi na posao, žene na pijacu, a mi se vraćamo. Je l' se s posla vraćamo? Ne. Nisam ja bio na poslu. Gde sam ja bio, ne znam, ali znam da sam mnogo naučio te noći... Znanje se u pozorištu prenosi s usta na usta, s koleno na koleno, k'o narodna pesma. Postoje neke stvari koje ne staju u pisanu reč... Zapamtio sam za ceo život kad mi je moja profesorka jugoslovenske drame Mirjana Miočinović rekla: Forma ne samo da zrači, ona i znači. Upisao sam to u deset zapovesti pozorišnih. Dakle, način na koji ćeš nešto reći, počev od intonacije do obrve, ne samo da zrači nego i znači... Ne mogu ja da prepričam šta je nama Miša rekao. Ne mogu ja glas njegov da prepričam, tu intonaciju, i taj autoritet. To je, jednostavno, moj kapital te noći. Nešto se ne može izraziti rečima... Uh, sećam se tog perioda, kad svakakvi dođu u pozorište! A mi? Mi u ćošak. Tad su počeli svakakvi da dolaze u naše salone. Ko smo, rekoh, mi ovde? Stranci li smo? Domaćini nismo. Tako se desilo: došli divlji, isterali pitome. Može da se desi i u kuću da ti dođu. Šta možeš... Navikneš se.

**Onaj *Ričard* te je preskočio...**

Jeste, dosta stvari me je preskočilo, i dosta će me stvari preskočiti. Shvatio sam da su to dečje bolesti svakog pozorišnog čoveka, i to me je prošlo. Ozdravio sam, i ta patnja mi više ne preti. Moje želje više ne staju u naslove. Nisam ja vlasnik dela, niti ta dela čekaju da dođe Jagoš da ih režira. Obezbeđen sam od nepravde, ili pravde, tako što imam neke sadržaje koje ću kroz nešto izrežirati. Možda sam, recimo, već pola *Dunda Maroja* izrežirao kroz neke komedije. U svakom tekstu živi njegova izvođačka matrica, ali i mnogo značenja, mnoga sazvežđa, a moraš se odlučiti samo za jedno. Ja neću da robujem naslovima... *Ričard* jeste jedna ogromna stvar, ali ne znači da će me uvek zanimati. Malo je stvari koje ja vukljam kao svoj bagaž. *Lukrecija* je, recimo, bila takva stvar. Vuklj'o sam je, čini mi se, deset godina... Rekao mi je jednom Belović: Neke stvari radi dok si mlad, jer ih, dok si mlad, samo tako možeš režirati. To je istina. Evo, sad imam koliko-toliko fore da se setim tog doba *Romea i Julije*. Bolje se sad sećam nego što ću se sećati kroz dvadeset godina. Još sam režirao sećajući se tog stanja duha i tog stanja hormona... To je ono *sada* pozorišno, koje igra presudnu ulogu... *Ričarda* sam se onda gnušao i plašio. Možda sam zato i hteo da ga radim. Sad se ne plašim, sad bih ga radio k'o komediju. Valjalo bi *sad* napraviti jednu veliku sprdačinu i od onih hronika, i od *Ričarda*. Sprdačinu! Nigde dostojanstva nema u ovoj stvarnosti. Kod Šekspira bar govore u stihovima. Daleko smo mi od stihova i od stilizacije! Ne čuješ ti stihove na ulici, nego čuješ više podrigivanje.

**Koliko godina imaš?**

Dvadeset osam.

**Pitao sam Svetozara Cvetkovića da li se oseća stariji od svojih godina.**

Pa, iskren da budem: ne znam ja kako to treba da se oseća neko s dvadeset osam, da bih mogao u odnosu na to da kažem da sam stariji ili mlađi. Ja sam celog života u nekom neskladu sa ciframa. Imam ja mali jedan rat s vremenom. Stalno sam nešto nakazno ispred cifre. S dvanaest izrežira', s dvaest diplomira'. Sve to obavih kad mu vreme nije, po tim nekim formularima... Posle *Romea i Julije*, te predstave s kojom sam, stvarno moram da kažem, zadovoljan, rekao sam sebi: E, sad si, Jagoše, izbegao sudbinu vunderkinda! Bio sam vunderkind, a zna se kako vunderkindi najčešće prođu. Posle budu bivši vunderkindi... Tu sam bitku s vremenon, izgleda, dobio... A ko je to u skladu sa svojim godinama? Gledam ovu Isidoru Minić. Pa kol'ko ona ima godina? Pa ona ima dvesta godina! Šta sve ona zna, šta sve ona oseća, šta sve ona nosi! Koju sve epohu nema u sebi! Ja pojma nemam koliko ona ima godina. Koliko je Rahela imala godina? Otkud ja znam koliko je Rahela imala godina? Ona je uvek imala sve godine ovog sveta... Izvinjavam se ako sam mističan. Nije mi, stvarno, želja da to budem. Ali kod mene je stalno prisutno to osećanje i realnosti i paralelne stvarnosti, vremena ovog što se meri satom i kalendarom i onog drugog vremena, unutrašnjeg, duhovnog... Pitanje je to koliko ko ima godina. Toliko sam bio mlad kad sam došao da režiram tolikim glumcima ozbiljnim: ovaj može da mi bude otac, ova može da mi bude baba, ova može da mi bude majka, a niko ne može da mi bude sin... Niko ne može da mi bude ni vršnjak, bre. Kad sam počeo, nisam ni vršnjaka imao, sve je bilo starije od mene. I nisam, veruj mi, imao nikakvih problema zbog svojih godina, zbog svoje mladosti, zbog svoje gluposti. Tad sam ukopčao da godine nisu važne. Kad pomislim da sam *Učene žene* režirao s dvadeset dve godine, Molijera, u onakvoj podeli onakvog pisca, u onolikoj kućerini, hramu naše kulture, tek sad se uplašim. Dvadest dve godine! Ništa nisam znao. Ali znao sam šta hoću na probi.

Jagoš Marković, 1995. godina (Foto: Vesna Pavlović)

***San letnje noći* si radio pre rata?**

Jeste, ali opet je bilo ono što Duško kaže: pozorište potkazuje život. Strefi nas usred rada deveti mart! A mi k'o zavod za umobolne, probamo na onoj voljenoj rerni od scene: kresnuše li se Lisandar i Hermija, i kresnuše li se Helena i Demetar? Opet paralelna stvarnost... Suzavac bacili, ona gužva, a mi se probijamo da idemo na probu. Deveti mart, već veče pada, već se, kao, stišalo, trčim na probu, šta znam možda neko i dođe, ja moram da budem. Idem Knez Mihailovom, a Knez Mihailova pusta, prazna, kao sa De Kirikovih slika, neko smeće po njoj... Pičim ja, idem na tu probu, radno mi mesto takvo, kad – došli, svi došli. Došli tog dana, i došli sutradan. Svi zaraženi *Snom letnje noći*... Posle, sećam se, na Trgu Republike malo-malo nešto: drži govor onaj, drži govor ovaj... A mi probamo. Stalno sam nešto u „Buhi" režirao, a stalno nam se nešto na Trgu Republike krojila sudbina. Naravno, mene jako zanima šta se dešava na Trgu Republike, ali ja njima ne dam da trče na prozore. Izgubiće koncentraciju... Uloga reditelja je takva. Stalno, bre, moram da ja nešto moram, i da ne dam, da držim konce u svojim rukama... 'Ajd kad treba da ih zarazim, to mi lako padne. Al' teže mi pada kad moram da sam tata, kad moram da sam vredan i radan. Jer, ja sam vrlo lenj, a moram biti oličenje vrednoće. I baš zato što sam u borbi sa sobom, i jesam vredan, štreber, drilujem ih, baš zato ih toliko ganjam... To je stara fora. Ali umorim se nekad, i kad mi to dođe, ja to i pokažem. Kad god kriziram, ja to i pokažem. I nikad ne budem, hvala bogu, pogrešno shvaćen. I uvek se nađe neko ko loptu šutne. Uvek se nađe neko ko mi ne da taj trenutak slabosti... Naročito ova zadnja premijera. Ovo se radilo pet meseci. Čoveče božji, to je elementarna nepogoda! Nikad kraja! Hoću li, rekoh, izrežirati peti čin, hoću li doći do one grobnice? Nek se, rekoh, poubijaju jednom, da ih smandrljaju u one grobove – da bedu s vrata smaknem! Tad sam tek razumeo onu čuvenu priču o Zoranu Radmiloviću koji nije hteo da igra predstavu. To stanje duha sam prepoznao: Ne mogu više, neću više, hoću da živim!

**Evo nas opet kod tog stanja duha. Šekspir je rekao to što je rekao. Tvoje stanje duha je neodvojivo od opšteg stanja duha u kome živimo...**

E, kratko i iskreno rečeno – to stanje jezivo osećam. A to već traje... Rekao sam već: na svašta se navikne stvor ljudski. (...) Ali 'ajd... tako je, kako je.

Što da lelečem? Neću u hor narikača i proroka! Svi nešto ili proriču ili leleču. Neću! Hoću da živim! Da pojedem ovo vreme što je moje, što mi je dato, da ga proarčim, da ga popijem, da što brže prođe, da dam što imam da dam, da primim što imam da primim... Ja taj ormar sa sećanjima uopšte ne diram. Bio sam u prilici da vidim jedan film turistički, koji je svojevremeno rađen, o Jugoslaviji. Bolje da ga nisam gled'o. Košta to, mnogo košta! Ove pesme kad čujem, kad puste... Imam tajni jedan lokal u Beogradu, u koji idem. Tamo nema nikoga preko dana, skoro nikog. A i kad ima, nije niko poznat. Lepo mesto, kulturno. Uvek puštaju pesme k'o nekad. Tu je ostalo sve k'o nekad. .. Ako sad nastavim da pričam o tome, odoh u hor jugonostalgičara. A od toga nema niko ništa. Ne vredi mi da pričam o tome. Ne možemo mi da premostimo ono što se ne da premostiti... Ja, onda, uzmem pa čitam *Dunda Maroja.* Pa ću ga i izrežirati, ako bog da... Sve je to lepo kad smo u ovim kategorijama duhovnim, meditativnim, filozofskim. Pa ta paralelna stvarnost, pa letimo kroz vreme, kroz prostore, kroz epohe... Pa moj je Držić, naravno, kao što je moj Nušić, i Cankar, i Krleža, i Bora Stanković, i Nastasijević, sve je to moje... Luksuz je to što ja imam, i veliki kapital. Ali šta ćemo sa onom gradovima, sa onim zidovima, da o životima i ne pričamo?

(Reprint intervjua Jagoša Markovića objavljenog u 25. broju Ludusa neznatno je skraćen na nekoliko mesta obeleženih (...), znakom za ispust.)

# POZORIŠNA ISKAZIVANJA AUTO-PUTEM E-75

Spasoje Ž. Milovanović

**1.0.** POZORIŠNA ISKAZIVANJA

Zajednički imenitelj 7 premijera i jednog javnog čitanje drame, te 47 predstava na 6 festivala, na kojima sam prisustvovao, jeste težnja da se, naravno različitim prosedeima, usmeri gledaočeva percepcija, od fokusiranja i struktuiranje perspektiva gledišta koje likovi imaju o svetu i drugim likovima, do raznih vidova obraćanja publici (narator, songovi, korišćenje mikrofona, projekcije dokumenata itd.). Tokom tih uzastopnih prekida, glumci, postavši piščevi i rediteljevi saučesnici, skreću pažnju publike i primoravaju je da zauzme stav kritičkog posmatrača. Time savremeno pozorište svesno ili ne, voljno ili ne, zaziva tendencije političko-dokumentarnog pozorišta, optužujućeg i potresnog, koje se na taj način iznova javlja u svom najčistijem obliku. Utoliko su zanimljivije disproporcije stavova programskih knjižica predstava, selektorskih obrazloženja festivalskih repertoara, koja, sve odreda, eksplicitno i implicitno pozivaju na estetsku i etičku odgovornost institucija pojedinca i društva, i društvene dezorijentisanosti i lične apatije i nespremnosti za ličnim angažovanjem i društvenom žrtvom kojom isijavaju akteri (pisci, reditelji, glumci, kritičari itd.) u javnim obraćanjima, posebno na razgovorima o predstavi ili na tribinama na temu društvene odgovornosti pozorišta. U oba slučaja valjalo bi se zamisliti nad tim pojavama: u prvom, budući da se već duže vreme svaka forma istorijske i političke totalizacije smatra sumnjivom; u drugom, posledice gubljenja društvene odgovornosti pozorišta (institucija i pojedinac) su bazične, „jer, ako to više nisam 'ja', ko je taj 'drugi'?" (uporedi: Jean-Pierre Sarrazac (ured.), *Leksika moderne i savremne drame*, (prev.) M. Miočinović, Književna opština Vršac, Vršac 2009), čime se neposredno otvara mogućnost totalizaciji društva.

**2.0.** *AUTOPUTEM*

*Autoputem* je višestruko podsticajna predstava. Nastala je iz saradnje Ane Đorđević i vranjskog pozorišta tokom realizacije javnog čitanja dramatizacije romana Bore Stankovića *Nečista krv* u okviru pratećeg programa 30. „Borinih pozorišnih dana". Ovaj model saradnje pokazao se više nego plodotvornim, te je i u okviru pratećeg programa 31. „Borinih pozorišnih dana" priređeno javno čitanje teksta *Narodna drama* Olge Dimitrijević, režija Snežana Trišić. Na ovaj način je princip radikalne modernizacije vranjskog Pozorišta „Bora Stanković" i publike dobio punu satisfakciju.

*Autoputem* svoje izvorište pronalazi u dramskim tekstovima koji tematizuju pozorište njime samim. Ipak Ana Đorđević izmešta fokus iz ustaljene strukture metadramskih modela, koja se po pravilu očitava u mešanju likova koji iz nepozorišne sredine ulaze u pozorište sa likovima koji to isto pozorište definišu. Njeni likovi, naime, od prvog do poslednjeg pripadaju pozorištu: direktor – Boriša, rediteljka – Snežana, tri glumice – bivša primadona/Nadežda, sadašnja primadona/Anđelka, početnica/Milica, dvojica glumaca – glumac srednje generacije/Zdravko, bard/Strahinja, i jedan pozorišni potrčko – Mali. Iako ih individualizuje imenima i godinama, oni ne izlaze iz zadatog horizonta očekivanja tipova i funkcija, u kojima imena imaju opisno ironijsku funkciju, niti imaju mogućnost menjanja tokom komada. Oni svojim zadatim dominantnim tipskim elementima ulaze u svaku od jedanaest scena.

Tema se razvija iz „spoljne" perspektive „stranca", svojevrsnog rezonera – rediteljke, pozvane da pripremi predstavu, koja, kako probe odmiču prelazi u „untrašnju" perspektivu zainteresovanog člana, pri čemu se te dve perspektive od trenutka prve probe mešaju u jednu, sve do činjenice da predstava koju pripremaju jeste zapravo ono što se odvija pred stvarnim gledaocem. Na ovaj način se „život" i „umetnost" dovode u stanje analogije, s tim što se u prvom slučaju umetnost pojavljuje kao model kojim se spoznaje život (sa svim opštostima o egoizmu pozorišnih poslenika, njihovim surevnjivostima i zađevicama, hroničnoj besparici i problemima kako svakog pojedinca, tako i institucija kulture), a u drugom život se spoznaje kao model kojim se objašnjava umetnost. Istovremeno, mešajući ove dve perspektive u jedinstveni narativni glas „sveznajućeg pripovedača", pretpostavlja se da je to stvarni autor komada koji omogućava stvarnom gledaocu da sazna šta svaki lik misli i oseća, ono što pojedini lik može videti i znati, Ana Đorđević do pretposlednje scene stvara iluziju pretpostavki dramaturgije „četvrtog zida", u kojoj publika, udobno zavaljena u svoje fotelje, sa više ili manje zainteresovanosti prati ono što se pred njom odigrava. U toj sceni, iako iz diskursa likova, razbija se fikcija direktnim obraćanjem publici, postavljajući joj pitanja o samo/konstruisanju identiteta i utemeljenosti u nasleđu. S jedne strane se, dakle, direktno nadovezuje na prvobitnu zamisao da inscenira *Nečistu krv*, sa svim mogućim iščitavanjima koje roman u sebi nosi na temu nasleđa, dok s druge odustajanjem od te zamisli i proigravanjem i poigravanjem „nasleđem" zapravo postavlja direktno pitanje gledaocima o njihovoj samo/identifikaciji koja se kreće između frenetičnog samo/isticanja neobuzdanosti i umešnosti uživanja, senzualnosti i egzotike „Borinog Vranja" i samo/potcenjivanja siromaštva i zaostalosti tzv. „Južne pruge". Ipak ovde valja ispisati jednu ogradu – prethodna opaska proizašla je iz saznanja koje imam kao „povlašćeni" gledalac istorijata nastanka komada i činjenice da mi je nekoliko godina za redom, na moju veliku radost i zadovoljstvo, omogućeno da budem saradnik Festivala i saznam načine na koji Vranjanci definišu svoj identitet. Sam komad, naime, ne daje bilo kakvu informaciju o geografskoj utemeljenosti, osim što jasno stavlja do znanja da je to pozorište u gradiću izvan centra, negde na auto-putu. Na ovaj način se uzdiže na višu simboličku ravan, dodatno problematizujući antagonizam između unutrašnjih i spoljašnjih određenja. Krajnji domet tog dobro odmerenog mešanja jeste slika stvarnog stanja društva koje se batrga u osećanjima svojih prethodnika.

Scena iz predstave *Hiperbolični paraboloid* Kraljevačkog pozorišta

**3.0.** POZORIŠTE IZA KULISA

Razgovor vođen sa Sašom Spasojevićem, vatrogascem u leskovačkom Narodnom pozorištu. Na predstavi *Paviljoni* M. Marković, režija V. Lazić, radi kao ispomoć tehničkoj ekipi.

1. Šta je za vas pozorište?

Pa pozorište je kompleksna stvar... Ovaj... tako da... šta ja znam... U suštini... znači... to je stvar koja je potrebna, znači, u današnje vreme, znači, ljudima... u smislu da se... ovaj... od ovih briga kojih imamo... svakodnevnih... da se malo... opuste... takoreći... ovaj, u pozorištu, tako da ja smatram da... pozorište kao pozorište, znači, mora da postoji...

2. Šta je funkcija pozorišta danas?

Funkcija pozorišta je da kulturno deluje na ljude... da ih malo... ovako... kako bih sad ja... to... da.

3. Da li je kreativan posao dekoratera?

Vrlo... u smislu da se uvek, znači, neke nove stvari dešavaju u tom poslu... Jeste, znači, težak posao... Težak je u tom smislu što... ovaj... na primer je... scenografija kao scenografija je... mislim, bukvalno ogromna... Predstavu koju ćemo da radimo večeras, *Paviljoni*, koja će da bude... znači, scenografija je baš velika... znači, ali, ujedno i interesantna...

4. Kakva je saradnja sa kolegama?

Pa, ovaj, kao i što, znači, i u kući ljudi ne mogu da se slože, znači, u nekim momentima, tako, znači, i pozorište... svako ima, znači, svoje neko drugačije gledanje na predstavu... Da li treba ovako, da li treba onako, da li treba na ovaj način, da li treba, znači, na onaj način... Znači, uvek ima nekih nesuglasica, ali nisu, znači, to nesuglasice, znači, to je da bi se došlo do, znači... ovaj, kolegijalna, znači, svađa. U stvari.

5. Da li je neka glumica ostavila na vas poseban utisak?

Danica Maksimović! Pa mislim tako mi deluje seksualno... figuru neku lepu ima...Mislim... mislim, i lepa je kao žena, znači, ne kao glumica samo, znači, i kao žena, mislim, isto... Mislim, stvarno je obožavam... Ovaj, mislim, slučajno sam se, znači, zadesio kad je gostovala sa predstavom... Mislim, i bio sam oduševljen s njom i morao sam da priđem, da se upoznam s njom... I tako me oduševila, znači, normalno, popričali smo malo, znači, žena je, iako je glumica, popričao sam... znači... sa nekim kao sa komšijom, znači... iako je poznata glumica, ne usteže se... da misli da je neko i nešto...

*Autoputem* u Pozorištu „Bora Stanković"

Mislim, oduševljava me ovako kao tip ljudi... pogotovu kod glumaca.

6. Šta je za vas gluma?

E pa sad, znate šta je – ja to gledam iz drugog aspekta, glumci to gledaju sa drugog aspekta... Tako da to ja jednostavno mogu da kažem da li mi se sviđa ili mi se ne sviđa njegova uloga i da li je dobro odradio tu ulogu ili ne... Pa sad... Šta je gluma?... Ne znam sad kako da ga objasnim... Stvarno ne znam...Pa, umetnost... Umetnost, da... Ne znam sad kako da se izrazim, kako da kažem, ovaj... Dakle, u tom smislu sam hteo da kažem... Pa za mene je ovaj gluma, znači, u suštini posao, ali umetnički posao... Transformacija iz privatnog života, ovaj, u profesionalizam, iz privatnog lika u profesionalni lik. Znači, jednog trenutka si nešto drugo u životu.

**4.0.** *HIPERBOLIČNI* IDENTITET

Prošlogodišnji zemljotres onemogućio je Kraljevačko pozorište da svoju novu premijeru odigra na matičnoj sceni. Otuda je ovo pozorište bilo prinuđeno da drugu premijeru u sezoni odigra na sceni Kruševačkog pozorišta, 22.12.2011. Loše stanja u kom se nalazi objekat dodatno je nedavno još više pogoršeno kada je, tokom probe, pao deo tavana zgrade. Iako su i premijera i sutradan prva repriza naišle na nepodeljeno dobar prijem kod kruševačke publike, iako se saradnja ova dva pozorišta podrazumeva i više puta je pokazana, ostaje nejasno kako je moguće da grad Kraljevo ne učini dodatne napore da se zgrada pozorišta privede svojoj nameni. Direktor Vladan Slavković uspeo je do sada da obezbedi svu potrebnu dokumentaciju za rekonstrukciju, da ostvari kontakte sa velikim brojem ambasada i fondacija spremnih da pomognu obnovu zgrade, ali i da svima njima da neodređene odgovore o spremnosti Grada i države Srbije da ovu rekonstrukciju pomognu kako određenim sredstvima, tako i preciziranjem početka datuma sanacije. Bilo kako bilo, predstava *Hiperbolični paraboloid*, po tekstu Milice Konstantinović i adaptaciji i režiji Borisa Todorovića Tandora, odigrana je sa punim uverenjem da će ubrzo biti prikazana na matičnoj sceni. Ovo je ujedno bila i praizvedba ovog teksta, nagrađenog 2007. godine na internacionalnom dramskom takmičenju „Govoriti o granicama" u

organizaciji austrijskog Ministarstva za evropske i međunarodne poslove i PEN kluba iz Austrije.

Todoroviću, ovaj više-manje uzorno realistički vođen komad, poslužio je kao podsticaj za ozbiljno scensko promišljanje.

Početak sižea pomeren je u vreme kada Muškarac započinje svoju priču u kupeu voza na povratku kući nakon 15 godina odsustva. I svi događaji koji potom slede su zapravo dati iz njegove sadašnje vizure, vizure nekoga ko priča priču. Reditelj poseže za scenskim uprizoravanjem svih reminiscencija koje tekst nudi. Na ovaj način likovi Muškarca i Žene nasuprot su udvojeni na Mukarca Sada i Ženu Sada. Tako podeljeni njihovo Pre postaje alter ego Sada, savest Sada, istovremeno suparnik, sudija, tužitelj i branitelj, suparnički narativni glasovi, da bi se na kraju, samoubistvom Žene, Muškarac Sada vratio u prvobitnu ulogu nekoga ko priča.

Takva destabilizovanost nije posledica nesigurnosti u ispravnost izrečenog stava, već poziv na igru, dijalog, misao i zamisao: ljubav kao potraga za ličnom slobodom i samospoznajom, kao izraz duhovnih i emotivnih potreba bića, ali i kao izraz njene čulnosti, igra zavođenja i lični hir, kao ne/mogućnost usaglašavanja dve individualnosti ili kao društvena konvencija koja je u tesnoj vezi sa izvanumetničkom stvarnošću. Iskustvo izvanumetničkog referenta u predstavi se raspada, razlaže, raščlanjava u tolikoj meri da prelazi u irealno. Likovi, zapleteni u svoja lažna obećanja, likovi po sredini, u svojoj grotesknoj simboličnosti samo ponavljaju naše kolebljive identitete, našu večitu želju za raspravama o granicama, koji su ništa drugo do stvaranje definisanih identiteta – željenih i pretrpljenih, pojedinačnih i kolektivnih – nad ili pod tankom ljuskom hiperboličnog paraboloida, na kome je moguće odrediti polje rotacije i polje beskonačno malih deformacija.

**5.0.** KRUŠKA – KRUŠEVAC

Kruševačko pozorište, kao jedino pozorište u Srbiji koje prekida tzv. novogodišnju i božićnu pauzu, četvrtu godinu zaredom, organizovalo je božićni festival predstava za decu „Kruška", koji je održan od 9. do 15. januara. Tri predstave sa domaćeg repertoara (*Tajna čarobne muzike*, *Krcko Oraščić* i *Mačak u čizmama*) i pet gostujućih (*Dugonja, Vidonja i Trbonja* NP Užice, *Princeza na zrnu graška* Pozorište za decu Kragujevac, *Ružno pače* Kraljevačko pozorište, *Čudesno magarence* NP Pirot i *Mogli* Pozorište lutaka Niš) igrane su pred prepunim salama u dva termina dnevno. Tako se još jedanput ispostavilo da je ovo više nego dobar repertoarski potez uprave pozorišta. Odmah po završetku Festivala, u Kruševačkom pozorištu krenulo se sa pripremanjem nove predstave *Ludilo udvoje* Joneska, u postavci reditelja Vladimira Popadića. Početkom marta kreće se u realizaciju *Pinokija*, u režiji Zorana Lozančića, dok se za kraj sezone najavljuje saradnja sa Anom Đorđević.

# SVEOPŠTA SUMNJA U ZDRAV RAZUM

U Šabačkom pozorištu, 28. januara – premijera *Đavolijade* po delu Mihaila Bulgakova u režiji Nikite Milivojevića

Govoreći o tome zašto je radio *Đavolijadu* Nikita Milivojević kaže: „Ako poznajete bar malo Bulgakovljevo delo, njegov život, vreme u kom je pisao, kako je pisao, na neki način već bi on sam po sebi mogao biti dovoljan razlog da se bavite njime danas, i napravite predstavu. Bulgakov je bio nemir za tadašnji Sovjetski Savez, nekakva savest društva. Njegova borba da bude nezavisan, slobodan pisac, bila je gotovo potresna... Razmišljajući o tome dok sam radio *Đavolijadu*, i ponovo čitao neke njegove pripovetke, drame, pisma... činilo mi se da je često bio hrabriji i časniji kao umetnik pod Staljinom nego mi danas. Bio je namerno prećutkivan pisac, emigrant u vlastitoj domovini, potpuno prognan iz književnog života! Ovo sve govorim, naravno, više da nas podsetim na Bulgakova, a i zbog toga što je jedan od mojih omiljenih pisaca, ali pre svega jer on to zaslužuje, mada to nije dovoljan razlog za stvaranje predstave. Izbor *Đavolijade* je stara želja... Mogao bih, naravno, da kažem da mi se sve češće čini, baš kao i glavnom junaku, da je naša stvarnost samo nekakva *Đavolijada*... Ali ako bi trebalo da izvučem neku misao u kojoj je sadržan odgovor na vaše pitanje onda bi to bila jedna rečenica iz same priče: *'Ali, molim vas, šta pričate?' – uplašeno je uzviknuo Korotkov, osećajući da i ovde, kao i svuda, počinje nešto besmisleno.* Za mene je ovo osnovni ton, seme iz kog može da nikne čitava predstava. U toj rečenici sam pronašao dovoljno razloga da radim danas i ovde *Đavolijadu* i Bulgakova."

Milivojević napominje da veoma voli kod Bulgakova njegovu maštu prepunu detalja, opažanja... „Kod njega sve krene nekako normalno i logično, lako (kao kod Gogolja – gotovo od šale), realistički na neki način, a onda malo-pomalo, kako priča odmiče, njegova misao dobija najneverovatnije oblike, sve se pretvara u nekakvu fantazmagoriju, iracionalno, neprestano se mešaju tragično i groteskno! Onda tu negde, po pravilu, uvek vreba i nekakav mangupski podsmeh... i sve više imate utisak da je to što se dešava obična lakrdija, 'nadrealistička šala'. Radeći dramatizaciju, sve ovo imao sam na umu kao nekakvo osnovno 'uputstvo za upotrebu Bulgakova'. Što se tiče samog teksta, u narativnom smislu, na nivou priče, dramatizacija sasvim prati pripovetku. Naravno, mi našu *Đavolijadu* pričamo 'scenskim jezikom', što je, kao i uvek, svojevrsna alhemija pretvaranja reči u neko novo dejstvo."

Po rečima Nikite Milivojevića *Đavolijada* je tragična farsa. A govoreći o svom viđenju pozicije srpskog pozorišta na svetskoj pozorišnoj mapi, s obzirom na to da radi i u Srbiji i u inostranstvu, napominje: „Mislim da je kod nas pozorište trenutno vrlo nedefinisano, kao i tolike druge stvari uostalom; to je izgleda postala glavna karakteristika čitavog društva. U poslednje vreme primećujem izraženiji kompleks 'male sredine' u odnosu na svet. Otprilike kao odnos Šapca, ili bilo kog drugog grada iz 'unutrašnjosti', prema Beogradu... što ne razumemo, uglavnom smatramo orginalnim, pa onda to hvalimo, pokušavamo da kopiramo i sl. Uopšte, čini mi se da je sve manje ljudi koji zaista imaju svoje mišljenje. Kao da im treba tuđe, da bi uopšte imali svoje. Ovde se decenijama nažalost razvijala 'istost', a svaka različitost kažnjavala – to je strašno loše nasleđe. Istovremeno ponekad kod mlađih reditelja vidim vrlo poseban, zanimljiv način promišljanja, koji mislim da treba podržati... čak i ako to nije sve do kraja dobro izvedeno! Jer mnogo toga zavisi da li vas neko podrži, prepozna to što radite, ohrabri ili ne... Mi kao da se plašimo jakih pojedinaca, i u pozorištu i u društvu."

**Jelena Popadić**

## Šest i po decenija rada zaječarskog pozorišta „Zoran Radmilović"

# TEATAR SA RAZLOGOM

Anđelina Petrović Marjanović

Današnje Pozorište Timočke krajine „Zoran Radmilović" kroz šesdesetpetogodišnje postojanje više puta je menjalo ime, a sredinom 50-ih godina 20. veka umalo nije zatvoreno. Mnoge od zaječarskih umetnika pamtiće teatarska istorija ne samo timočkog kraja, a posebno Krstomira Milovanovića, kao jednog od vrsnih srpskih scenografa, te reditelja Vladimira Lazića, čije su predstave donele zaječarskom pozorištu najveći broj festivalskih priznanja. Danas ansambl ovog teatra broji 12 glumaca, koji godišnje premijerno izvedu do šest premijera, među kojima su i dečje predstave.

Oblasno pozorište u Zaječaru je 2. februara 1947. godine započelo svoj profesionalni život premijerom predstave *Žita cvetaju* Jurija Mokreva, u režiji Mome Stankovića. Kako je u monografiji *Pozorište uprkos svemu* zabeležio novinar Vuksan Cerović, ovaj teatar je našao utočište u Esnafskom domu, gde se i danas nalazi, a koji je teško stradao u borbi za oslobođenje Zaječara. Da bi novo pozorište moglo da počne sa radom neophodno je bilo renovirati zgradu, a taj posao je bio poveren slikaru i prvom scenografu zaječarskog teatra Živku Gavrilloviću. Ružica Kovačević, pristigla iz Narodnog pozorišta u Prizrenu, bila je prva profesionalna glumica koja je **potpisala** ugovor sa zaječarskim Oblasnim pozorištem, koje je te sezone izvelo sedam premijera i 82 reprize.

Zaječarsko pozorište je prvih godina rada intenzivno gostovalo u fabrikama, selima i na radnim akcijama. Glumci su putovali u starom kamionu, spavali na slami u školama i domovima kulture, ponekad su nove predstave spremali na proplancima tokom gostovanja, a te prve turneje obeležili su Nušićevi komadi *Ožalošćena porodica* i *Gospođa ministarka*, Cankarov *Kralj Betajnove*, Gogoljova *Ženidba*... Već u sezoni 1952/53. na repertoaru je bilo 16 naslova. Najgledanija postavka zaječarskog teatra bila je Kamelotijev *Boing Boing* u režiji Milana Bogosavljevića, koja je igrana čak 160 puta, i nagrađivana je na „Danima komedije" 1980. godine.

Prvi Susreti profesionalnih pozorišta Srbije „Joakim Vujić" održani su u zaječarskom pozorištu, 2. maja 1965. godine, prvi amblem i katalog jednog od najstarijih teatarskih festivala u Srbiji uradila je Slavica Lalicki, a na ovim susretima Zaječarci su do sada osvojili 76 nagrada. Od 1992. godine u Zaječaru se organizuju „Dani Zorana Radmilovića", posvećeni glumačkoj umetnosti, čime je, između ostalog, apostrofirano ime ovog značajnog glumca, poreklom Zaječarca. Prvoj pozorišnoj svetkovini u Zaječaru prethodilo je preimenovanje dela Zagrebačke ulice u Ulicu Zorana Radmilovića. Pored nagrade za najbolje glumačko ostvarenje, od 2007. Festival dodeljuje i nagradu „Krstomir Milovanović" za najbolju scenografiju.

Od 2008. godine zaječarski teatar je preimenovan u Pozorište Timočke krajine „Zoran Radmilović", koje baštini tradiciju dugu 65 godina, a ovaj jubilej se obeležava 2. februara 2012. godine. Vladimir Đuričić, koji se nalazi na čelu Pozorišta već sedam godina, kaže da je u tim turbolentnim dešavanjima najvažniji cilj bio opstanak.

„Zeječar je imao veliku sreću što je u talasu gašenja profesionalnih pozorišta u Srbiji, koji je 60-ih godina prošlog veka zahvatio značajne gradove koji ni danas nisu u mogućnosti da obnove svoje izgubljene teatre, uspeo da sačuva pozorište. Uprkos brojnim pritiscima, a zahvaljujući tadašnjoj politici kuće i podršci lokalne vlasti, uspeli smo da opstanemo, da izvedemo više od 400 premijera, koje je odgledalo nekoliko stotina hiljada gledalaca. Tokom mog mandata pozorište je prošlo jednu bitnu transformaciju. Gradska skupština je donela formalnu odluku o gašenju pozorišta u junu 2008, a zatim u septembru izglasala odluku o osnivanju novog regionalnog teatra. I to rešenje, bez obzira što smo prošli kroz medijsku harangu i ja, i gradonačelnik, i gradska vlast, pokazalo se kao jedini izlaz, a uzrok toj haranzi se, ubeđen sam, krije i u tome što je naš primer mogao da se primeni i na neka druga pozorišta, u kojima još vlada odavno prevaziđen duh socijalizma i samoupravljanja. Više nije dopustivo da trećina glumaca dolazi na posao i da radi, a da se dve trećine ne pojavljuju, a na kraju meseca dobiju platu. Mi smo ovom transformacijom pre tri godine rešili i finansijski problem, jer smo gašenjem jednog pozorišta koje je imalo višemilionski dug, finansijske obaveze prebacili na osnivača, tako da je novo pozorište počelo da radi rasterećeno dugova. S druge strane, došli su novi, mladi glumci koji su akademski obrazovani, u početku ih je bilo deset, danas ih je 12, a radimo na tome da imamo glumački ansambal od 15 članova. Imamo kostimografa, scenografa, a krajnji cilj nam je da zaposlimo i reditelja. Bez obzira na besparicu, godišnje uradimo pet do šest premijera. Pre nekoliko godina bili smo jedini srpski predstavnici naPrvom balkanskom pozorišnom festivalu u Tirani sa predstavom *Soko zove orla* koja je oduševila publiku. Prošle godine smo gostovali u Herceg Novom, Kotoru, gde smo obnovili poslovnu saradnju, a radimo i sa kolegama iz Sarajeva i Banjaluke. Predstava *Karolina Nojber* osvojila je brojne nagrade na pozorišnim festivalima, a snimljena je tokom gostovanja na Velikoj sceni Narodnog pozorišta i emitovana na nacionalnoj televiziji."

Scena iz predstave *Boing Boing* iz 1979. godine

Zaječarci, povodom jubileja, sa nestrpljenjem očekuju novu premijeru, *Transilvanija*, koju kao tekstopisac i reditelj potpisuje njihov sugrađanin Dragan Nikolić. Premijera će biti izvedena krajem februara ili u martu. A Đurić tim povodom kaže: „Značajno je da je autor teksta i reditelj Zaječarac, a očekujemo da će ova predstava biti pravi hit i da će nas na najbolji mogući način zastupati na predstojećim festivalima. Inače, ovo pozorište ima blistavu budućnost bez obzira što je naš desetogodišnji budžet jednak budžetu za produkciju jedne beogradske predstave. Mi se trudimo da imamo kvalitetne produkcije, što dokazujemo iz godine u godinu osvajajući i nagrade. Naša misija je da stignemo do svakog grada i većeg sela što se poslednjih godina i ostvaruje. Gradska uprava nam je dala minibus koji nam je značajno olakšao putovanja."

Đuričić dodaje da je među prioritetima i održavanje visokog kvaliteta pozorišnog festivala „Dani Zorana Radmilovića" koji zauzima jedno od najznačajnih mesta na mapi pozorišnih dešavanja u Srbiji.

Pozorište Timočke krajine „Zoran Radmilović" pre četiri godine osnovalo je dečji festival „Čar" na opšte zadovoljstvo najmlađih Zaječaraca. Prošle godine prvi put su dodeljene nagrade dečjeg žirija, a ove godine ustanoviće se i druge nagrade, tako da će festival rasti. Prijatelj ove pozorišne svetkovine za najmlađe je Dobrica Erić. Zaječarsko pozorište pokrenulo je i dečju scenu, ali i dramsku radionicu za koju vlada veliko interesovanje među učenicima. Godišnje kroz ovu radionicu prođe stotinak dece, koja se upoznaju sa osnovama dramske umetnosti.

Đuričić naglašava da je do sada na planu infrastrukture pozorišne zgrade dosta toga učinjeno, a najavljuje i nove radove za ovu godinu.

„Ova zgrada je stara više od sto godina, a poslednja veća rekonstrukcija je rađena sedamdesetih godina. Mi smo pre šest godina, zahvaljujući donaciji italijanskog grada Molfakone koji nam je dao stolice, zavese, renovirali salu, rekonstruisali smo deo krova i foaje, a NIP je obezbedio 3 miliona dinara da se sredi još jedan deo krova, i nadam se da će ti radovi do proleća biti gotovi. Nakon toga nam samo ostaje da renoviramo žensku garderobu i fasadu zgrade, pa da pozorište zablista punim sjajem."

# NISKA ZONA – ALI SUMRAKA

## POLEMIČKE STRANE

Nesuglasica, neslaganja, nesporazuma je oduvek bilo. No sudeći po pismenim i usmenim reagovanjima članova UDUS-a, tenzije su u porastu. Od ovog broja Ludus otvara rubriku namenjenu autorskim polemičkim tekstovima u nadi i uverenju da će time doprineti razjašnjavanju i prevazilaženju spornih situacija i pitanja.

Napomena Redakcije: Tekstove, koji ne treba da budu predugi, slati na adresu Ludusa, a pristojnost, uvažavanje i poštovanje drugih se podrazumevaju.

Ne bi se, na prvi pogled, moglo protivrečiti konstataciji da je niško Narodno pozorište „jedan od lidera teatarskog života u Srbiji" (Igor Burić, novosadski Dnevnik). Angažovanje reprezentativnih autora iz zemlje i sa ex-yu prostora (Dušan Jovanović, Sašo Milenkovski, Andraš Urban, Olivera Đorđević), učešće na većini značajnih domaćih festivala, gostovanja u inostranstvu, ustanovljenje Međunarodnog balkanskog festivala glumačkih ostvarenja Glum bal, vratila su ovaj teatar na stupce rubrika kulture u medijima. Ovaj trend, doduše, započeo je i pre imenovanja sadašnje direktorke Biljane Vujović – izuzetnim uspesima predstava poput Edmond Kin, Je li bilo kneževe večere, Odabrani i uništeni. Reklo bi se da je niško Pozorište, posle različitih previranja krajem prošlog i početkom ovog veka/milenijuma, najzad počelo da opravdava svoju preko 100 godina staru tradiciju (osnovano 1887. godine). Na videlo je, međutim, krajem decembra izbilo nezadovoljstvo grupe glumaca (Dejan Cicmilović, Aleksandar Mihailović, Aleksandar Marinković, Jasminka Hodžić); oni su javnosti obelodanili ono što se odavno priča po teatarskim kuloarima. Povod je bio skandal oko načina na koji je upravnica Biljana Vujović prekinula rad na predstavi Poslednja bitka Konstantina Velikog Nebojše Ozimića u režiji Dejana Cicmilovića... Projekta, po komadu napisanom prošlog leta u dogovoru sa Upravom i glumcima, a koji je, inače, Upravni odbor podržao kao deo predviđenog repertoarskog plana za 2011. godinu, što je u medijima pred početak sezone i najavljeno.

Glumci su svoje probleme izneli u Otvorenom pismu predstavljenom novinarima u niškom Medija centru, tražeći smenu i sankcionisanje postupaka upravnice i u kome, između ostalog, piše: „Učinili smo sve da se problem koji je nastao reši unutar institucije, uz pomoć Upravnog i Nadzornog odbora, van očiju javnosti. Obraćali smo se mnogo puta pismeno, usmeno, čak i uz posredovanje predsednika UDUS-a. Poslednjom odlukom upravnice Narodnog pozorišta Biljane Vujović, koja je protivna odluci UO, prekinula rad na predstavi *Poslednja bitka Konstantina Velikog*. Šta su u stvari pravi razlozi za prekid rada na ovom komadu? U pitanju je naše višegodišnje neslaganje sa umetničkom i poslovnom politikom upravnice Biljane Vujović. Poražavajuća je činjenica da su, na primer, Nišlije u septembru mogle da pogledaju 5, u oktobru tek 4, u novembru 8, a u decembru samo 7 predstava Narodnog pozorišta. Reprizne predstave su potpuno u milosti i nemilosti same upravnice, pa tako neki naslovi igraju tek dvaput u godini.

„Debakl od gostovanja u Pečuju, gde je bilo 10 gledalaca, predstavljen je kao sjajan nastup u Prestonici kulture za 2010. Odlazak na Sterijino pozorje je podignut na nivo podviga, mada je žestoka polemika stručne javnosti obelodanila političku pozadinu celog proširenja selekcije za tri mesta, gde smo ušli i mi. Pored funkcije upravnika Pozorišta, sama je sebe promovisala u umetničkog direktora i reditelja Kuće, te direktora i selektora novoosnovanog festivala Glum bal. Takođe, vizuelni identitet Narodnog pozorišta definisan je kroz likove Betmena, Supermena... Citat jednog od slogana na ulazu u Pozorište sve govori: Ja sam Betmen, slepi miš i letim u Narodno pozorište Niš.

„O odluci da glumci čuvaju decu gledaocima dok su ovi na predstavi da i ne govorimo! Pre svega, za tako nešto se mogu angažovati samo stručni i ljudi, a drugo – prostor kojim defiluju deca nije nimalo predviđen za njihov uzrast. Kao dodatni vid pritiska i samovolje gospođe Vujović pojavila se i odluka o 'rentiranju' glumaca. Tako smo došli do toga da se glumci šalju na proslave opština i obeležavanje dana fakulteta – kao deo radne obaveze!

„Ko god nije zadivljen sposobnošću i umetničkim pogledima gospođe Vujović bio je izložen pritiscima i šikaniranju. Upravo su najbliži saradnici vrlo brzo iskusili svu snagu tog rukovođenja i danas je veći deo tih ljudi smenjen i uklonjen, a sa nekolicinom je imala ili ima sudske sporove za mobing." Potpisnici ovog pisma višestruko su nagrađivani dramski umetnici, koji se, uz obaveze u matičnom pozorištu, bave i pedagoškim radom na umetničkim akademijama, aktivno učestvuju na razvoju akademske i amaterske scene u zemlji...

Projekat *Poslednja bitka Konstantina Velikog* pokrenut je kao pokušaj prevazilaženja nesuglasica, svojevrsna „ruka pomirenja" između upravnice i ove grupe glumaca, na inicijativu Upravnog odbora. Tekst je naručen od niškog istoričara, pisca, profesora Nebojše Ozimića, a zamišljen kao uvod u jubilej – godišnjicu potpisivanja Milanskog edikta 2013. godine. Premijera je zakazana za kraj decembra 2011. Integralna verzija komada zahtevala je, međutim, određene zanatske intervencije. Adaptacija postojećeg teksta bila je neophodna, pa je angažovan dramaturg, a, zbog predviđenog skromnog budžeta – u dogovoru sa upravnicom, odustalo se od kompozitora, kao dela autorske ekipe. „U junu prošle sezone upravnica je predložila rezervni repertoar, što znači da članovi pozorišta režiraju predstave, zbog uštede. Jedan od tri komada bio je *Poslednja bitka Konstantina Velikog* koji bih ja režirao", rekao je Dejan Cicimilović. Prva proba održana je 1. novembra, na dan otvaranja Glum bala – gotovo krišom, bez odštampanih tekstova ili obezbeđenog prostora za susret, mada je bila ranije najavljena i ugovorena. Sednica Upravnog odbora na kojoj je raspravljano o budžetu predstave održana je tek po završetku Festivala (zbog organizovanja manifestacije nisu mogli da se usklade termini), i predviđena kalkulacija je (po zapisniku) odobrena. Narednog dana – ekipa projekta, bez ikakvog suvislog obrazloženja, obaveštena je SMS (!!!) porukama da se rad obustavlja „zbog neslaganja Upravnog odbora"... Upravo ovakav potez Biljane Vujović ponukao je glumce da, najzad, javno iznesu sve svoje primedbe na njen dosadašnji rad. „Posle svega, obratili smo se Upravnom odboru, Nadzornom odboru, gradonačelniku, pokušali smo da stvar rešimo unutar sistema. Nismo dobili odgovor ni od koga, a na poslednjem zasedanju UO naš zahtev (za smenu upravnice) nije razmatran ni pod tačkom razno", kaže Aleksandar Mihailović.

Biljana Vujović je novinarima, ovim povodom, dala izjavu, konstatujući da ona kao upravnica ima pravo da oceni šta zaslužuje da se pojavi na pozorišnoj sceni: „Imala sam razloga da posumnjam u taj projekat i povukla sam ga, što je moje pravo, naročito u situaciji kada u pozorištu nema dovoljno para. Predstava o Konstantinu biće pripremljena za sledeću godinu, ali to će biti ogroman, kvalitetan projekat u kom će učestvovati ceo pozorišni ansambl. Moramo da obezbedimo dobar budžet (...) i to će biti predstava za sve glumce u Narodnom pozorištu, a ne samo za jednu grupu. Želela sam kompromis, složila se sa ekipom da sama radi projekat, ali ja još nisam dobila tekst te predstave", rekla je Vujovićeva. Postavlja se pitanje kako je projekat mogao da se nađe u repertoarskom planu koji je usvojio Upravni odbor, a koji je najavljen u medijima početkom sezone? Biljana Vujović je iskoristila priliku da ovu grupu glumaca optuži za nerad i neposlušnost. „Tvrdnja da su oni izopšteni je lažna. Oni primaju najviše plate i očekuju da budu moljeni da igraju. Njihova praksa je da pozorište i predstavu u kojoj igraju pljuju na društvenim mrežama. Reditelji ne žele da rade sa njima", rekla je Biljana Vujović. Po svemu sudeći – sujeta je okončala *Poslednju bitku Konstantina Velikog*, pošto se poslednja primedba odnosila na komentare na privatnim profilima na Fejsbuku o reditelj-sko-spisateljskom poduhvatu Biljane Vujović *Isti-na*, koji je otvorio Glum bal. Ostale primedbe Vujovićeve o probijanju kalkulacije zbog honorara dramaturga i putnih troškova, neistinite su – pošto je sve bilo odranije dogovoreno, uključujući obavezu Pozorišta da spoljnom saradniku obezbedi prevoz, smeštaj i ishranu tokom proba, ne novčanu naknadu za iste potrebe.

Niškim glumcima i njihovim saradnicima sad ostaje da se oslone na mere koje nadležni organi mogu da preduzmu i na privatne tužbe protiv rukovodioca zbog neistina koje su izrečene, odnosno validnih pismenih i usmenih do(u)govora koji nisu ispoštovani. Aleksandar Marinković, koji je i član Nadzornog odbora Narodnog pozorišta, istakao je da ovo telo nema uvida u poslovanje Pozorišta. „Svaki naš zahtev da vidimo dokumenta o poslovanju pozorišta je odbijen. Tražili smo da vidimo koliko upravnica troši na reprezentaciju i na putovanja, ali uzalud. Samo smo nakon ovih zahteva bili još više šikanirani", navodi Marinković. Nadzorni odbor je, na zahtev predsednika, odmah nakon konferencije za novinare, održao sastanak i zatražio da se pod hitno sastane Upravni odbor i raspravlja o „uzavrelim strastima". Nadzorni odbor je predao pisani zahtev upravi Pozorišta da se do 27.12.2011. godine dostavi kompletna dokumentacija o pripremanju komada *Poslednja bitka Konstantina Velikog*, kao i dokumentaciju o gostovanjima Pozorišta u inostranstvu. Nadzorni odbor je do sada, što je dokumentovano, nailazio na prepreke i da uprava Pozorišta gotovo nikada nije dostavljala traženu dokumentaciju bilo pojedinačno članovima ovog tela, bilo Odboru kao izabranom organu od strane Skupštine grada. Podsećanja radi, Biljana Vujović bila je direktor Lutkarskog pozorišta u Nišu, i sa te funkcije je smenjena 2005. godine na zahtev zaposlenih i tada veoma aktivnog SINGLUS-a (Sindikata glumaca Srbije).

Čitav slučaj otvara mnoga dodatna pitanja vezana za zakonske, profesionalne, ali i cefovske nepravilnosti u domaćim teatrima van i ne samo van centara: od pridržavanja repertoarskog plana koji je najavljen, te prihvaćen od Osnivača; samim time i rasporeda odobrenih sredstava (uključujući i učešće na lokalnim i republičkim konkursima); preko angažovanja umetnika (glumaca, kompozitora etc) na plati, a za platu da rade projekte u matičnoj kući koji im nisu u opisu radnog mesta; prihvatanja uprava da reditelji potpisuju i poslove dramaturga, scenografa, izbora muzike ne bi li dobili veće honorare; do ucene saradnika koji se angažuju sa strane. S obzirom na generalnu finansijsku krizu i nepostojanje funkcionalne zakonske regulative, u kojoj kultura (čitaj: pozorište) spada u kategoriju kolateralne štete moglo bi biti sve više ovakvih primera poput niškog.

**Maša Stokić**

PS dramaturg projekta *Poslednja bitka Konstantina Velikog*, koja je – zahvaljujući ishitrenim izjavama Biljane Vujović – postala i „kuma" nekim članovima ekipe


# LUDUS
## MOŽETE KUPITI...

**Beograd:**

U knjižarama: **„Beopolis"** (TC „Euro centar", Makedonska 30), **„Stubovi kulture"** (Trg Republike 5), **„Aleksandar Belić"** (Studentski trg 5) i **„Plavi krug"** (Majke Jevrosime 2).
U **„Supermarketu"** (Višnjićeva 10).
U **Muzeju Narodnog pozorišta** (Francuska 3).
U pozorištima (na mestima gde se prodaju programi predstava).

**Novi Sad:**

U **„Dućanu" Srpskog narodnog pozorišta** (Pozorišni trg 1) i u knjižari **„Solaris"** (Sutjeska 2).


## SKICE KOSTIMA IZ PREDSTAVE VAŽNO JE ZVATI SE ERNEST

Autor skica: Bojana Nikitović

# TELO KAO MEDIJUM

**U Beogradu je krajem novembra održan festival „Limit", a u okviru njega Noć performansa koju je otvorila poznata performerka iz Hrvatske Vlasta Delmar. Svojim dugogodišnjim radom ona je usmeravala pažnju na umetničku odgovornost svakog pojedinca prema društvu i sebi**

Radmila Đurica

Poseban program prvog izdanja „Limita" – *live art* festivala – održanog 25–27. novembra u Beogradu, festivala posvećenog izvođačkim umetnostima, u potpunosti se realizovao u saradnji sa zagrebačkim festivalom Perforacija koji se svake godine odvija u tri grada u Hrvatskoj: Zagrebu, Dubrovniku i Rjeci. Spektakularno je nazvan Noći performansa, u kojoj su iz Hrvatske učestvovali Željko Zorica sa nastupom *Digitalizacija kulturne baštine i njegove komercijalne eksploatacije*, i Siniša Labrović sa svojim performansom spaljivanja kultne knjige *Filozofija pokrajinskih* nedavno preminulog Radomira Kosntantinović, pred publikom ispred Doma omladine. Par iz Srbije – Ljiljana Tasić i Dušan Broćić– izveo je predstavu *Usko grlo*, a provokativni performans *Kampanje P* prikazala je nova autorka Biljana Kosmogine.

Noć performansa u Domu omladine otvorili su hrvatska kraljica performansa Vlasta Delimar i njen partner izvođač Milan Božić izvedbom prvog kruga performansa iz *Ciklusa Erszebet Bathory* koji Delimar opisuje kao poetski performans posvećen istorijskoj ličnosti i krvavoj kraljici. U pitanju je erotičan i provokativan performans u kom učestvuje publika, i to na vrlo konkretan način. Temom je posvećen ženi koja se po legendi tereti za smrt brojnih devojaka u Mađarskoj krajem 16. i početkom 17. veka – u Vlastinoj viziji Batori je snažna likovna jedinica i senzacija: boja i emocija, estetika i želja, odnosno težnja za vanjskom lepotom glatke kože i večne mladosti, kritika savremenoj potrošačkoj kulturi i masovnoj konzumerskoj politici.

Stvaralaštvo hrvatske konceptualne umetnice Vlaste Delimar datira još iz perioda kasnih 70-ih prošlog veka i bavi

Vlasta Delimar

se razotkrivanjem i rušenjem tabua vezanih za žensko telo i seksualnost između muškaraca i žene. A posebno njegovim kodifikovanjem kroz stereotipne uloge i društvena očekivanja. Vlasta Delimar okarakterisana je kao prva dama hrvatskog performansa koja već 30 godina svojim umetničkim delovanjem radikalno razbija lažni građanski moral. Ova kontroverzna umetnica je ona o kojoj se uvek raspravlja. Umetničko fizičko telo je fokus svih njenih performansa i fotografskih radova, a najjčuveniji primer je performans *Šetnja kao lady Godiva*, gde Vlasta Delimar citira srednjovjekovnu legendu o ženi koja je u 13. veku gradom jahala gola na konju da bi njen muž vladar grada oslobodio građane prevelikih poreza. Izvodeći ritual jahanja konja ulicama Zagreba Delimar je stvorila odmak od svakodnevice, i zauvek usmerila pozornost na umetničku odgovornost svakog pojedinca prema društvu i sebi. Prema teoretičaru Mišku Šuvakoviću, „produkti Vlaste Delimar jesu fetiši pola u preobražaju u rod, u biopolitici u kulturi, sa svim povratnim spregama ka jeziku, slici, ideologiji, religiji. Na mahove ona je religiozna, na mahove šokantna, na mahove materijalistična i uvek retorična. Njena vizuela retorika je retorika mašina jezika pola."

Termin žive umetnosti ovde se odnosi na umetničku formu ili žanr u cilju promovisanja principa u toku eksperimenta u umetnosti procesima i dugogodišnje prakse Vlaste Delimar. I u ovom performansu u Domu omladine *Ciklus Erszebet Bathory* Delimar je pokazala transformativnu moć u izvođačkom političkom performansu i svom hrabrom umetničkom delovanju, gde je u potpunosti rasterećena od društvenih konvencija i moralnih ograničenja.

I kao što je to bio slučaj sa šetnjom na konju, Vlasta Delimar se poigrava sa istorijskom ličnošću *kroz* politički performans, ali se i kroz ovaj performans provlači tematika erotike i seksualnosti. Eržebet Batori je ubijala mlade devojke, sluškinje, da bi se kupala u njihovoj krvi? Metaforički gledano, umetnica ovde posmatra sopstveni odnos prema telu, odnosno prema svom sopstvenom telu jer, prema Vlastinim rečima, ubijanje tih devojaka nije ništa strašnije od današnje kozmetičke industrije koja žene na jedan perfidan način uvlači u beskrajno konzumerstvo kozmetičkih proizvoda.

Njen performans je stvar interpretacije u kojoj učestvuje publika praveći intervencije na njenom telu, oslikavajući ga. „Ovaj performans se čita na drugačiji način: to što snimam publiku koja prilazi i radi intervencije na mom telu, to je odnos pojedinca prema sebi. Takođe, svako ko stane pred kameru ima neki svoj odnos prema svom telu, odnosno sebi. Prema davanju sebe. A te fotografije skupljam, jer su one dokaz intervencije publike", objasnila je Vlasta.

Drugi performans Delimar i Božića zatvorio je Noć perfomansa: *Apsolutni umjetnik (sjećanje i osjećaj) Antonio Gotovac Lauer* izveden je u Zagrebu kao završnica velikog projekta posvećenog upravo velikom jugoslovenskom sineasti i pioniru performansa Gotovcu. U pitanju je video-projekcija i performans u kom učestvuje publika, što je zapravo omaž umetničkom delovanju jednog od najutiцajnijih savremenih umetnika sa ovih prostora, čije će se delo prepoznavati kroz prizmu dugogodišnjih saradnika i bliskih prijatelja umetnika Vlaste Delimar i Milana Božića. Važno je pomenuti da je video-rad kao deo ovog performansa bio poslednji nastup Toma Gotovca u javnosti. Film je nastao na bazi prijateljstava, druženja i zajedničkih umetničkih iskustava i svega onoga što su za vreme života Gotovca, Delimar i Božić kao umetnici zajedno napavili. Sva tri umetnika imaju jednu stvar zajedničku; to je korišćenje sopstvenog tela. „Milan Božić i ja smo svakako imali performanse gde smo koristili nago telo, a Tom nam je bio nekako blizak kao muškarac i performer – imao je čvrsto muško prijateljstvo sa Milanom, i govorio je da je Milan onakav muškarac kakav on nikada nije mogao biti. Naravno u umetničkom smislu, jer je Tom imao dosta ženskog principa u sebi. Tako da je Tomu uvek jako imponovalo to naše prijateljstvo."

U performansu *Apsolutni umjetnik (sjećanje i osjećaj) Antonio Gotovac Lauer* slični senzibiliteti sva tri umetnika pionira savremene umetnosti i performansa Delimar, Gotovac i Božić su došli do izražaja, spojivši se u, kako su ga nazvali, jedan *privatni perfomans*. Privatni performansi su oni koji nisu za javnost a mogu biti, jer su se odvijali u javnosti; što je filmska kamera s početka performansa i zabeležila.

Performans Vlaste Delimar u Domu omladine

**LUDUS**

**„Ludus" ne može bez Ministarstva za kulturu Republike Srbije, a verujemo da ni Ministarstvo ne može bez „Ludusa"**

**Glumac Aleksandar Bogdanović, zvezda osiječkog HNK-a**

# U NOVOJ POZORIŠNOJ GEOGRAFIJI

**Zrenjaninski Čičikov bio mu je odlična preporuka da zaigra u osiječkim predstavama *Leda* i *Vedri duh*, da postane deo čuvene glumačke družine Histrioni, pa i da prebije Ivana Hercega u megapopularnoj seriji**

On je rođeni Osiječanin koji je glumu završio u Novom Sadu kod profesora Branka Pleše. Njegova klasa, u kojoj su između ostalih bili i Jugoslav Krajnov, Nebojša Ljubišić, Lena Bogdanović i Nađa Ilin, bila je najlepše lice novosadskih studentskih protesta onih burnih devedesetih godina kada smo još mislili da postoje njihovi i naši, i da se oni – njihovi i ovi „naši" vrlo, vrlo razlikuju. Predstava *Ženidba i udadba* koju su igrali ovi klasići, uz *ZOO priču* u režiji Nikole Vukčevića ali izvođenju jedne druge klase, i danas se pamti kao retko čestiti glas razuma u tim sramnim godinama.

Bogdanović je po završetku školovanja igrao po vojvođanskim pozorištima, u Novom Sadu, Vršcu, a svoju stalnu pozorišnu adresu našao je u zrenjaninskom pozorištu „Toša Jovanović". Bio je veoma hvaljen za ulogu Gogoljevog Čičikova u *Mrtvim dušama* koje je režirao Ljuba Majera... a evo ovih dana velike pohvale dobija i u susednoj Hrvatskoj, gde je briljirao u Osijeku u predstavi *Vedri duh* Noela Kauarda koji je u tamošnjem HNK-u režirala perspektivna Aida Bukvić.

Bogdanović se, uporedo s osiječkim uspehom pojavio i u efektnoj epizodi u najgledanijoj hrvatskoj sapunici ikada – *Larinom izboru* (u kojoj se pojavljuju i takve glumačke face poput prvaka Drame dubrovačkog „Marina Držića" Frane Perišina i Sanje Vejnović, koju ovdašnja publika pamti po izvanrednom umetničkom filmu *Sto minuta slave* Dalibora Matanića). O svom novom pozorišnom životu u sus(j)edstvu glumac je Ludusu napisao kratku razglednicu...

„Radio Robert Raponja u Zrenjaninu predstavu *Kron – (P)lutajuće glumište* prema tekstu Borisa Senkera, nekako odmah posle naših *Mrtvih duša*. Ja bio u formi posle Čičikova, bili neki ljudi iz Osijeka na premijeri i dopalo im se. Poklopi se da je jedan osiječki glumac snimao, pa nije mogao da igra u *Paralelnim*

Aleksandar Bogdanović u *Mrtvim dušama Narodnog pozorišta „Toša Jovanović"*

*svijetovima* Mire Gavrana, sete se oni mene, te me pozovu. Odigram ja i to, pola godine kasnije radi se u Osijeku Krležina *Leda*, dobijem ulogu Urbana, a za nju i nagradu na *Marulićevim danima* za glavnu mušku i tako ja sa njima potpišem ugovor. Potom su me zvali da snimam prvo seriju *Najbolje godine* a evo i najnovije *Larin izbor*. Kažu, treba neko ružan da tuče Ivana Hercega :). Meni super. Sad sam u Zagrebu dobio ulogu u Histrionima, u predstavi *Hrvatska Antigona* a u Osijeku sam iz predstave u predstavu. Hrvatski mi maternji, pa ide. Razlika po meni nema. Postoje dobri i loši glumci, sve ostale podele su lažne."

**S. Miletić**

**Deseti međunarodni festival glumca – Nikšić 2011**

# GRAN PRI JOANI POPOVSKOJ

Željko Hubač

U Nikšiću je krajem prošle godine, od 19. do 24. decembra, održan jubilarni 10. međunarodni festival glumca, na kojem su učestvovale predstave sa ex-YU prostora: *Jedan Pikaso* Džefrija Hačera, u režiji Ljiljane Todorović, u produkciji Sarajevskog ratnog teatra SARTR, *Profesionalac* u režiji Bogdana Diklića i izvođenju Kazališne družine „Glumci u Zagvozdu" i Satiričnog kazališta „Kerempuh" iz Zagreba, *Stolice* Ežena Joneska, u režiji Ljupča Georgijevskog, a u produkciji Malog dramskog teatra iz Bitolja i *Lasice* Bojane Mijović, u režiji Stevana Bodrože, predstava Crnogorskog narodnog pozorišta iz Podgorice. Iako je najavljena u zvaničnoj selekciji, *Ines de Kastro* užičkog Narodnog pozorišta, predstava rađena po tekstu Džoa Kliforda, a u režiji Nemanje Rankovića, nije izvedena zbog iznenadne bolesti glumice, pa su Užičani u Nikšiću izveli jednu od svojih najdugovečnijih duodrama, koju je po tekstu Mome Kapora režirala Lilijana Ivanović, *Kraj vikenda*, a u čast nagrađenih, van konkurencije, Hercegnovsko pozorište je izvelo izuzetno zanimljivu predstavu *Plan B*, Marije Čolpe u režiji Slobodana Milatovića.

Gran pri za najbolju predstavu Festivala u Nikšiću: *Lasice* Crnogorskog narodnog pozorišta

Najznačajnije karakteristike ovogodišnjeg Festivala su uistinu veliko interesovanje publike, koja zbog oskudne produkcije lokalnog pozorišta nema priliku da često ide u teatar, nekoliko sjajnih glumačkoh kreacija (pored nagrađenih tu posebno treba izdvojiti Nadu Vukčević iz CNP-a, Bobana Ljubičića iz Užica, te Juliju Milačić iz produkcije Hercegnovskog teatra), kao i pojava izuzetno talentovane mlade dramske spisateljice, studentkinje odseka Dramaturgije cetinjske Akademije umetnosti Bojane Mijović. Kuriozitet Festivala je svakako bio i taj što je, i pored izuzetnog nevremena, ceremoniji otvaranja prisustvovao sam vrh političke elite Crne Gore, od premijera Lukšića, preko Mila Đukanovića, pa do ministra kulture Branislava Mićunovića, što je za naše festivalske prilike i odnos srbijanske političke elite prema teatru uopšte, posebno u poslednje vreme, svakako nesvakidašnja pojava.

Inače, na ceremojiji otvaranja, koja je trajala neuobičajeno dugo, Dragici Tomas, dugogodišnjoj prvakinji drame CNP-a, uručena je Nagrada „Veljko Mandić", priznanje koje se dodeljuje za izuzetan doprinos pozorišnoj umetnosti u Crnoj Gori, čiji su dosadašnji laureati bili, između ostalih, Mira Stupica i Goran Bulajić.

Žiri 10. međunarodnog festivala glumca Nikšić 2011, koji je radio u sastavu Željko Hubač, dramski pisac iz Beograda, predsednik Žirija, Jelena Nenezić Rakočević, glumica, i Draško Đurović, filmski reditelj i profesor Akademije umetnosti na Cetinju, na završnoj konferenciji za štampu, koja je 23. decembra održana u prostorijama KUD „Zahumlje", institucije koja je pored Nikšićkog pozorišta bila suorganizator Festivala, istakao je kako su uprkos ekonomskoj krizi na ex-YU prostoru, koja je dovela do pada produkcije u kvantitativnom i kvalitativnom smislu, organizatori uspeli da održe nivo koji ova značajna manifestacija međunarodnog karaktera zaslužuje. Potom su saopštena imena dobitnika nagrada: Specijalno priznanje je dodeljeno je Branki Stanić, za ulogu Anice u predstavi CNP-a *Lasice*, dok je ova produkcija ponela i Gran pri za najbolju predstavu Festivala. Gran pri za najbolji partnerski odnos na sceni dodeljen je Selmi Alispahić i Metu Jovanovskom, za tumačenje uloga Gospođe Fičer i Pikasa, u sarajevskoj predstavi *Jedan Pikaso*, nagrada za epizodnu ulogu nije dodeljena, dok je glavno priznanje Festivala otišlo u Bitolj, i to sjajnoj Joani Popovskoj, za ulogu Starice u predstavi *Stolice*.

Inače, nikšićki Festival, ma koliko bio podržan od strane crnogorskog Ministarstva kulture, kao i samog grada domaćina, boluje od hroničnog problema nedostatka pozorišne infrastrukture. Jer nakon rušenja stare zgrade teatra, kao i monumentalnog Doma revolucije, jedini prostor u kom mogu da se igraju predstave jeste stara i prilično neuslovna sala sindikata nikšićke železare, koja svakako nije adekvatan teatarski prostor za festival ovog renomea.

## Milan Mihailović Caci

# Iz „Uspomenara 212"

### DŽENTLMEN

U garnizon, preko puta Miloševog konaka, otišla grupa glumaca. Napravili program da olakšaju vojničke dane kolegi Erolu Kadiću. Bili su tu: Mira Banjac, Gorica Popović, Aljoša Vučković, Milutin Butković, Feđa Stojanović i pisac ovih redova Milan Mihailović. Posle uspelog programa, posle odličnog vojničkog pasulja, uz koji se, bogami, i popilo, posle „uvlačenja" Erolovim starešinama, grljenja, ljubljenja i fotografisanja, povezem kući Goricu i Buleta. Zbog svakodnevnih restrikcija struje, Gorica me zamoli da je dovezem do samog ulaza u soliter jer se, kako reče, strašno boji: „Neko je tu skoro napao neku devojku..."

Tako i učinih. Dođoh do samog ulaza, upalih duge farove – nema nikoga. Mislim, dovoljno s moje strane. Priznajem, nije mi palo na pamet da je pratim na 18. sprat po mrklom mraku... ali...

Stari džentlmen, gospodin Milutin Butković, reče:

– Sine, idemo da ispratimo Goricu!

Ne rekoh ni reč, sklonih auto sa ulaza i – krenusmo. Ja krešem upaljač, a Butković šibicu. Posle nekoliko minuta upaljač se usijao, Bule kreše li kreše, ali kako napravi korak, šibice se gase. Idemo polako kroz mrkli mrak, ne znamo gde smo, dokle smo stigli, šibice ponestaju, upaljač izdiše, duša nam u nosu...

U jednom trenutku plamen se pojača, valjda pred totalno gašenje i ja ugledah Buleta naslonjenog na zid.

– Gorice, sine, sad ti idi, mi ćemo ovde da budemo, a ako te neko napadne – viči – reče Butković, a iznad njegove glave ugledah broj sprata – IX.

Pošto smo odmorili otprilike toliko koliko je Gorici bilo potrebo da prevali još devet spratova, klizeći niz gelender, nekako se dokopasmo izlaza iz solitera na Crvenom krstu. Ne pitajući, odvezoh Buleta svojoj kući da predahnemo uz domaću rakiju.

Predahnjivali smo dok ne ugledasmo zoru. Sada je bilo bezbedno ulaziti u stambene zgrade i ja krenuh da odvezem Milutina Butkovića na Palilulu, Palmotićeva, br. 17, prizemlje levo, stan br. 2.

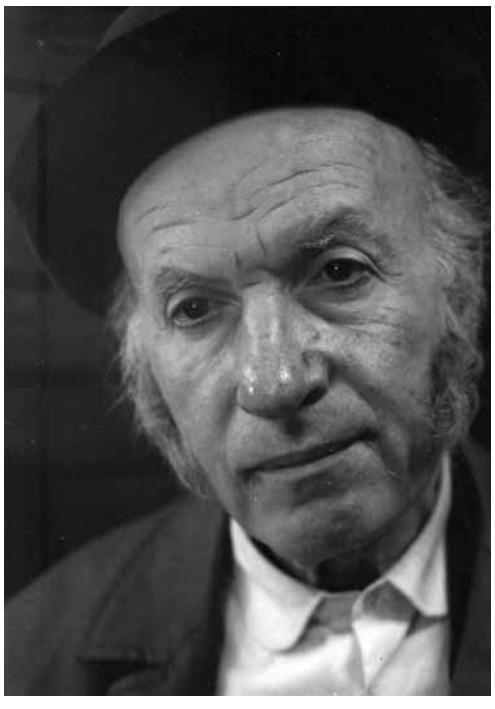

Glumac Pozorišta Atelje 212 Milutin Butković (1.12.1930 – 11.1.1997); Foto: Vukica Mikača

# POZORIŠNI ALBUM SATKAN OD ESEJA

## O knjizi *Tragom srpske drame i pozorišta* Đorđa Đurđevića (Pozorišni muzej Vojvodine, Novi Sad, 2010)

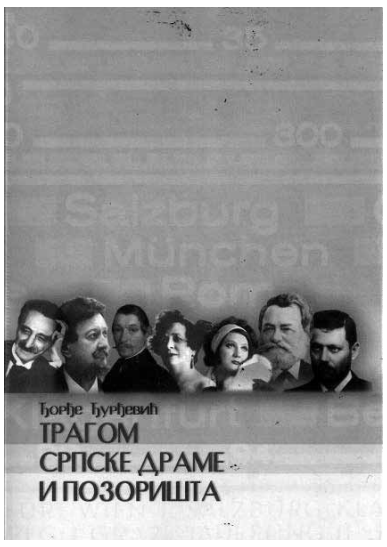


Teatrolog, reditelj i publicista Đorđe Đurđević (1931) jedan je od predanih i istrajnih hroničara pozorišnog, televizijskog i radijskog života u nas. Objavljivao je osvrte, članke, kritike i eseje u književnim listovima i časopisima, a pozorišnu kritiku u „Republici", „Borbi" i „Večernjim novostima". Objavio je nekoliko hiljada kritika o radijskim i televizijskim programima, praktično prateći razvoj televizije od njenih početaka, kao i u vreme njenog stasavanja. Najzad, treba reći da je Đorđe Đurđević kao reditelj postavio i stotinak premijera u srpskim i jugoslovenskim pozorištima, a nagrađivan je i kao dramski pisac.

U knjizi *Tragom srpske drame i pozorišta* Đorđe Đurđević objavio je preko dve stotine napisa posvećenih razmatranju pojedinih pitanja vezanih za istoriju, teoriju, praksu i budućnost pozorišne umetnosti. Reč je o malim esejima pisanim za radijski program, od kojih nijedan ne premaša dopuštenu dužinu radijske emisije od deset minuta. Od ograničenja Đorđe Đurđević načinio je vrlinu, tako da su njegovi eseji jezgroviti, sadržajni, lišeni praznoslovlja i uvek usmereni ka razjašnjenju pozorišne teme ili pojma kojim se tekst bavi.

Treba reći da Đurđevićevi napisi nisu enciklopedijske jednice i da njihov zadatak nije bio da naučnim pristupom doprinesu osvetljavanju pojedinih teatarskih pitanja; on piše za slušaoce radija koji su pripravni da u vreme emitovanja emisije – u ranim jutarnjim satima – posvete nekoliko minuta saznavanju novih pojedinosti o dramskim delima, glumcima, rediteljima ili celim pozorišnim epohama od kojih se rađala domaća pozorišna tradicija. Autor je, drugim rečima, nastojao da populariše pozorišnu umetnost i da one njene delove koji pripadaju prošlosti predstavi živopisno i zanimljivo, kao živu građu koju vreme pretvara u teatarske mitove. Nikad ne gubeći iz vida smisao i namenu evoje emisije, Đorđe Đurđević je našao sklad, punu ravnotežu između njene edukativne svrhe i njenog zabavnog dela.

Kao osvedočeni poznavalac prirode medija kojim se obraća javnosti, Đurđević za svaki napis priprema i odgovarajući scenario za njegovu radijsku prezentaciju. Drugačije rečeno, autor u didaskalijama daje potrebna uputstva za realizaciju emisije, a izborom muzike kojom započinje istu a koju potom podvlači pod tekst, pruža ili sliku epohe važnu za ilustrovanje teme, ili pak daje poetsko-simbolički podtekst svome iskazu. Sam Đurđević, nepretenciozno, zaključuje da „ova knjiga pisanom i govornom rečju nije ništa drugo do svojevrsni album za prelistavanje". Autor, razume se, ima pravo na skromnost, ali čitalac ne bi trebalo da podeli ovo stanovište sa piscem, budući da neki Đurđevićevi napisi – bez obzira na neveliku dužinu – predstavljaju jezgrovite enciklopedijske jedinice koje na novi način osvetljavaju značajne trenutke srpske pozorišne prošlosti. To se u prvom redu odnosi na medaljone o glumcima i operskim pevačima kao što su Bogoboj Rucović, Nevenka Urbanova, Ljubiša Jovanović, Miroslav Čangalović, Laza Jovanović ili Žarko Cvejić. Ali takvu vrednost poseduju i mali ogledi o pojavama ili epohama u istoriji srpskog teatra, i među njima treba izdvojiti eseje o putujućim pozorištima Fotija Iličića, o srpskoj pozorišnoj kritici druge polovine prošlog veka, o srpskoj drami od 1918. do 1941. godine, kao i o savremenim zbivanjima kakvo je osnivanje pozorišta Dadov.

Đorđe Đurđević ispisao je, može se reći, niz dodataka korisnih za dopunu istorije srpske drame i pozorišta. Pisani jasnim stilom, bez želje za samodopadanjem, mali ogledi Đorđa Đurđevića i u književnom pogledu nadovezuju se na tradiciju esejista „beogradskog stila", što će reći da su napisani pregledno i tečno i da uvek ispunjavaju svoju namenu bez dileme.

**Radomir Putnik**

# PORTRETI ZA KULTURNU ISTORIJU

## O knjizi *Predstava pozorišta* Dejana Čavića (Albatros plus, Beograd, 2011)

Pre dve godine doajen našeg glumišta Dejan Čavić izdao je svoju knjigu *Upotreba glasa*, svojevrsni udžbenik o domenu izučavanja koji u našoj pedagoškoj praksi pre toga skoro da nije ni postojao. Još je zanimljivije da se u knjizi nalazi nekoliko veoma detaljnih analiza i studija pojedinih uloga i literarnih tekstova sa stanovišta njihove glasovne interpretacije, ali i sa šireg pozorišnog i književnog aspekta, među kojima posebno izdvajamo analize solilokvija u *Hamletu*. Na osnovu ličnog iskustva izvođenja lika Hamleta još iz 1960. u Sarajevu, Čavić mikroskopski analizira opsege i mogućnosti intonacije svakog stiha, konsultuje više prevoda *Hamleta* i savremenih tumača Šekspira, ostvarujući zanimljiviju, obuhvatnu analizu koja bez zamerke spada u rang onoga što su kod nas o najpoznatijoj Šekspirovoj tragediji pisali Veselin Kostić ili Jovan Hristić.

Nova knjiga Dejan Čavića *Predstava pozorišta* donekle se razlikuje od prethodne, iako njen završni deo obuhvata osvrt na pozitivan prijem *Upotrebe glasa* od strane kolega i stručne javnosti. *Predstava pozorišta* je pre svega memoarska knjiga, napor pisca da dočara portrete koji već pripadaju našoj kulturnoj istoriji, pre svega Čavićevih profesora, saradnika i uzora – Raše Plaovića, Huga Klajna, Mire Trailović, Meše Selimovića, kao i kolega iz Atelja 212 – Slobodana Aligrudića, Bate Stojkovića ili Zorana Radmilovića. U ovoj svojevrsnoj „autobiografiji o drugima" predstavlja nam se neobičan životni i profesionalni put Dejana Čavića, počevši od školovanja na beogradskom FDU i *Šekspirovom institutu* tokom pedesetih godina, pa do glumačke karijere koju je započeo u Sarajevu i nastavio u Ateljeu 212 gde je jedno vreme bio i upravnik. U prikazivanju savremenika Čavić otvoreno i na više mesta naglašava „posve lični pogled unazad", što ovakvoj vrsti štiva i njihovim portretima daje specifičnu boju, sa punom svešću autora o izukrštanim profesionalnim i ličnim odnosima, kao i o ustaljenoj slici koju o njima poseduju čitaoci. Tako portrete svojih profesora on nastoji da opiše što plastičnije, svestan dragocenosti svojih neposrednih utisaka i događaja koje prenosi iz „prve ruke", poput onoga, veoma živopisnog, o načinu na koji je čuveni Hugo Klajn birao glumce za svoje uloge, smeštajući ih na svoj „psihijatrijski kauč" i razvrstavajući ih na „introvertne" i „ekstrovertne". U opisivanju kolega pak Čavić nastoji da ih osvetli pre svega kao celokupne umetničke pojave, na način na koji se većina glumaca oseća manje-više prikraćeno u oblasti pozorišne kritike. Iako često i umesno citira pozorišne kritičare, Čavić oseća i priviliegiju da skicira obuhvatnost glumačkog, ličnog talenta svojih kolega, pa se u tom smislu naročito izdvaja tekst o Slobodanu Aligrudiću, sa

ukazivanjem na neke sasvim konkretne osobenosti ovog neobičnog glumca. Takođe, posebna zanimljivost knjige nalazi se i u opservacijama autora o onome što često nazivamo „pozorištem iza kulusa", tj. o oblasti teatarske politike i njenim paradoksima, kroz anegdote i impresije o Miri Trailović, Ljubomiru Draškiću ili pak ironične opaske na tekuće pojave komercijalizacije i pozorišnog „marketinga" u svojoj nekada matičnoj kući.

Pored navedenih preporuka, jedina zamerka može da se uputi primetnoj disperzivnosti, tj. različitosti tema kojima se knjiga bavi, kao mešavini memoarske strukture, analize procesa rada na pojedinim predstavama u Ateljeu 212 ili kritičkih komentara povodom bivših ili tekućih teatarskih trendova. No i pored toga, *Predstava pozorišta* je dragocena iz više razloga, kao slika koja svedoči pre svega o impozantnoj karijeri, pređenom životnom putu i retkoj erudiciji njenog autora u vremenu koje naizgled nije imalo sve one tehničke i materijalne pogodnosti današnjeg doba, ali i o velikim promenama kroz koje je naše pozorište prolazilo poslednjih decenija, tokom kojih su nestale čitave oblati teatarskog rada, pre svega one o kojima Čavić živopisno svedoči a tiču se dinamičnog literarnog zaleđa, kako na tlu anglosaksonske drame gde je imao privilegiju da radi i školuje se, tako i kod nas, u vremenu najvećeg razvoja naše posleratne drame i pozorišta.

**Petar Grujičić**

Autor skica: Bojana Nikitović

# PROCES I REZULTAT

## O knjizi *Moj pedagoški metod* Vladimira Jevtovića (Omladinsko pozorište Dadov)

Andrej Tarkovski veli da je njegovoj klasi profesor filmske režije na prvom času rekao da ih ne može naučiti kako se režira film... Salvador Dali je, kao mladi student slikarstva, odlučio da „natera svoje profesore da ga nauče da slika"... Ovo mi uvek padne na pamet kad god razmišljam o umetničkoj pedagogiji bilo koje vrste... Kako naučiti nekoga nečemu što se ne može naučiti, a da se ipak pruži pomoć na putu onome ko želi da se bavi tim nečim nenaučljivim. Zbilja, to je velika tajna... Stoga je svaki opis traganja od velike važnosti jer je kakva-takva svetiljka na tom tajanstvenom putu...

Knjga Vladimira Jevtovića destilat je znatnog pedagoškog i glumačkog iskustva i svakako će biti od koristi mladima koji žele da se posvete glumačkom zanatu. Znam da će se sada namrštiti oni koji kažu da gluma nije zanat. Ali ja mislim da jeste jer sam uverena da reč zanat u sebi krije značenje zanetosti, zanosa, zanimanja za nešto i zanimanja nečim. Zanimanje, zanat, zanetost i zanos imaju zajednički sastojak i sigurno je najveća sreća za čoveka ako uspe sve to u sebi da objedini i pretoči u uspešan rezultat... Umetnički pedagog je ličnost koja treba da pomogne u procesu nastajanja takvog rezultata... Da li je malo ili mnogo bitan u tome, neka svaki student proceni za sebe. Da li bi Leonardo bio to što jeste bez faze šegrtovanja kod Verokija, ne znamo. On zna.

Volim da čitam knjige koje daju profesionalnu biografiju, ne onu spoljašnju koja je vidljiva drugima i koju konačno drugi i treba da pišu, već onu unutrašnju, razvojnu, onu koja osvetljava traženje puta, dileme na raskrsnicama profesije, rešavanje jednačina sa više nepoznatih, primere iz prakse, jedinstvenost ličnih rešenja i postignuća... Ova knjiga spada među takve. Ona nosi autorski pečat pre svega u jezgrovitosti i tempu. Ne rasplinjava se u objašnjenjima, a to je svakako posledica pozorišne prakse jer pravi pozorišni čovek obično zna i u knji-

zi, kao i na sceni, da umakne zamkama dosade. Dopadaju mi se esejčići o pojedinim temama kao što je onaj o kontaktu, otvorenosti za kontakt (str. 15), o glumi kao vatri u kaminu (str. 98)...

Zanimljivo je i „Pismo mojim nekadašnjim studentima". Treba da ga čitaju svi budući studenti glume kao i „Pismo mladoj glumici Gastona Batija".

A rečenicom iz poglavlja „Kako sam postao profesor", o iskustvima sa prvom generacijom studenata, mislim da je skicirana sudbina dramske pedagogije: „To nije bila idila, bila je koncentrisana drama, često nezaboravna komedija."

**Zorica Simović**

**In memoriam Marina Čuturilo (1956–2011)**

# VELIKA SCENOGRAFKINJA

Marina Čuturilo Hellmann rođena je u Brusu 1956. godine. Diplomirala je na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu kao jedan od najboljih studenata. Osamdesetih godina 20. veka Marina se pridružuje alternativnoj sceni Studentskog kulturnog centra gde realizuje svoje prve scenske ideje i počinje svoj ozbiljan, umetnički radikalan, apsolutno samostalan i vrhunski pozorišni put. Tokom deset godina rada na svim važnim jugoslovenskim scenama Marina je sarađivala sa najboljim rediteljima jugoslovenskog prostora. Sa Ljubišom Ristićem, Paolom Mađelijem, Harisom Pašovićem, Tomažom Pandurom, Vidom Ognjenović, Slobodanom Unkovskim, Dejanom Mijačem, Egonom Savinom i drugima. Realizovala je preko sto scenografija.

Umetnički rad Marine Čuturilo predstavljao je estetsku revoluciju u tadašnjem scenskom izrazu, kako po načinu mišljenja tako i po realizaciji. Tada, kao i sada, u našoj kulturnoj sredini, njen rad ostao je nedovoljno shvaćen i priznat. Ali ako mi nismo imali kapaciteta da njen estetski i etički sistem vrednosti razumemo, imala ga je najjača pozorišna sila – Nemačka. Na poziv nemačkog reditelja Roberta Ćulija 1990. godine Marina odlazi u Milhajm, zatim u Vupertal, a potom prelazi u Hamburg, gde počinje pozorišni život iz početka. Radila je na mnogim uglednim nemačkim scenama od Talija teatra u Hamburgu preko pozorišta „Maksim Gorki" i Dojčes teatra u Berlinu. Poslednjih godina Marina se najviše bavila operom, najradikalnijim savremenim pozorišnim izrazom koji se trenutno neguje u Evropi, što je za nas i dalje nerazumljivo.

Profesor na Akademiji za muziku i pozorište u Hamburgu postaje 2009. godine.

Marinu sam upoznala na radionici CENPI (Centra za novo pozorište i igru) koju je 2001. organizovala rediteljka Iva Milošević. Ana Tomović, Bojan Đorđev, Siniša Ilić, Iva Milošević, još nekoliko mladih kolega i ja imali smo čast da nam Marina bude profesor. Barem na pet dana. Nakon toga, pozvala sam je da radimo zajedno. Na moje veliko iznenađenje, ona je poziv prihvatila, prihvatila je da radi scenografiju za moju prvu profesionalnu predstavu *Everyman/Svako* po tekstu Gorana Stefanovskog u Ateljeu 212, pomogavši mi tako da započnem svoj umetnički put. Imala sam tu čast i privilegiju da sa Marinom radim i da joj postanem prijatelj.

Marina Čuturilo bila je najznačajnija srpska scenografkinja sa relevantnom evropskom karijerom. Bila je takođe i žena bez podrške i priznanja sredine iz koje potiče. Žao mi je ako smo je povredili svojim podrazumevanjem. Žao mi je što nismo umeli da uzvratimo poštovanjem, žao mi je što ne postoji adekvatna studija (ili bar tekst!!!) o njenom radu, što je nismo zvali da nam bude profesor, što smo je prosto pustili i napustili računajući da je to tako normalna stvar biti i raditi kao Marina.

Sada je ona napustila nas. Iznenada, hrabro, tiho, trenutno, zauvek i na sceni.

Naša Marina.

Naša učiteljica.

Naša Mara.

**Đurđa Tešić, rediteljka**

# KAZALIŠNI DOGAĐAJI U HRVATSKOJ

*Prolazi sve* u zagrebačkoj Gaveli (Foto: Ante Magzan)

Aleksandra Jakšić

Posle oko 40 različitih izvođenja teksta ***Profesionalac (ili tužna komedija po Luki)*** Duška Kovačevića, došla je na red i zagrebačka premijera. U Kerempuhu ga je na scenu postavio Bogdan Diklić, koji je svoj reditelјski posao opisao kao onaj „nižeg savetnika za glumačka pitanja". Ako neko već ne zna, glavni lik *Profesionalca*, penzionisani policajac Luka Laban, „tipični je komunistički špijun balkanskoga tipa". Promenom vlasti postaje nepotreban i odbačen, pa se daje u izdavaštvo, gde uredniku, bivšem nepodobnom piscu, nudi brdo knjiga koje su zapravo sastavljene od svojevremenih policijskih dosijea....

***Fortinbras se napio*** Januša Glovackog zanimljiva je parafraza Šekspirovog *Hamleta*, koja 'otkriva' navodni 'stvarni' mehanizam koji je doveo do zbivanja u pomenutom klasiku, a u kom glavnu ulogu ima u inscenacijama često štrihovan lik. Glovacki svoj komad smešta u susednu Norvešku kojom vladaju ministar unutrašnjih poslova Sternborg i njegov asistent Osmooki, iako cela nacija misli da je na vlasti kralj. Istina je, međutim, da je pomenuti dvojac ubio kralja, čiji leš dve godine drži na prestolu. Kako bi se održali na vlasti, Sternborg i Osmooki smišljaju kompleksne smicalice, uključujući i plan kako da vlast prošire na susednu Dansku u kojoj se polako, ali sigurno sprema ustanak. Režiju ove drame takođe na sceni Kerempuha potpisuje Vjeran Zuppa.

Reditelj, koreograf, vizuelni umetnik, performer i autor Jan Fabre napisao je krajem 90-ih godina 20. veka trilogiju monologa: *Car neuspeha*, *Kralj plagijatora* i *Sluga lepote*. Sada tu trilogiju postavlja u Zagrebačkom kazalištu mladih, gde će svake sezone režirati jedan od pomenutih delova. ***Car neuspeha*** govori o klovnu koji tvrdoglavo želi da demonstrira nešto 'originalno', vežba do savršenstva, ali svaka njegova izvedba je potpuni neuspeh. „Mogu zaboraviti sve osim odbijanja", kaže on, kroz čija usta Fabre zapravo progovara o položaju umetnika – osuđenog na neprestano ponavljanje, ali i na neuspeh.

***Prolazi sve*** Dubravka Mihanovića u režiji Olivera Frljića nova je predstava u zagrebačkoj Gaveli. „Dete s kockastom glavom koje potiče svađu nalik onima iz italijanskih filmova, ljubavna scena s mladim ustašom, partizansko pozorište i strastveni susret u kupiništu, političke optužbe i mučenje, bračni brodolom, a zatim starost, i jedna dvorana u kojoj se pleše... Starački dom kao 'idealni kamp svih naših ksenofobija, a opet tako dirljivo i mlačno mesto' na koje 'odlažemo starce', pomalo poput isluženih starih baterija ili iskorištenih plastičnih boca, ogledalo je društva u kakvom živimo, društva gde teško prihvatamo druge i drugačije, a slabije sklanjamo u stranu jer nam smetaju, jer nemamo vremena za njih...", stoji u najavi premijere. A kritika kaže: „Moćna priča o starosti, ali i našoj sudbini. (...) Tekst Dubravka Mihanovića neverovatno zrelo govori o putu u smrt. (...) Frljić je danas ne samo potentan reditelj neverovatnih scenskih rešenja već i svojevrsna platforma za stvaranje glumačkih veličina" (Večernji list).

Šekspirovi ***Romeo i Julija*** premijerno su izvedeni u HNK-u Split u režiji Nenni Delmestre.

Ivo Vojnović je tekst ***Maškarate ispod kuplja*** odine i njime se vratio tematici rodnog grada. Već naslov precizno ukazuje na radnju koja se zbiva pod krovom plemićke porodice sestara Nikšinica u Dubrovniku, u kojoj polovinom 19. veka, tačnije u vreme maškara, umire mlada sluškinja Anica. Jednako kao i Nikšinice, koje nose breme neostvarenih ljubavi, tako i umirućа Anica čezne za aristokratom koga ne može imati... U HNK-u Zagreb ovu dramu je režirao Ivica Kunčević.

A na sceni varaždinskog HNK-a premijerno je izveden komad Marijusa fon Majenberga ***Ružni*** u režiji gosta iz Slovenije Jerneja Kobala. Radnja ove savremene nemačke drame prati inženjera koji, suočen sa zastrašujućim otkrićem da je svima ružan, odnosno da je poslovno diskriminisan zbog svog izgleda, rešava da ode na plastičnu operaciju, te doživljava totalnu transformaciju u lepotana.

U Histrionskom domu premijera drame Dubravka Jelačića Bužimskog ***Stanari izgubljenog doma*** u režiji Zlatka Viteza. Drama sa devet lica odvija se u prostoru jedne kuće, tj. četiri odvojena stana. U njoj stanuju starica Greta, poslednja pripadnica plemićke porodice koja živi u siromaštvu, Toni Tigelin, bahati, samouvereni konceptualni umetnik, Luka bolesnik, čovek koji je prestao da govori zbog ratnih trauma i o kome brigu vodi medicinska sestra Ana, te ostareli, ali još dobro držeći penzioner Zvonko, opsednut erotskim uspomenama iz mladosti. Svakom od pomenutih neko pristiže u goste i kuća, po rečima autora, „tako postaje transpozicija šire društvene celine, a oni svojim pojedinačnim pričama reprezentuju teskobnu sliku kolektivne nacionalne sudbine".

Ansambl drame osiječkog HNK-a premijerno je izveo Šekspirovog ***Mletačkog trgovca***. Reditelj Robert Raponja izjavio je da je u ovom Bardovom tekstu oslikana čitava galerija likova koji se bave trgovinom i sticanjem imetka i društvenoga položaja. „Šekspir je tako aktuelan i tako precizan kada piše o problemima ljudi i patologiji svoga vremena i društvene zajednice, da ga i dalje možemo smatrati najsavremenijim piscem. Očigledno su vremena bila jednako teška tada, kao i danas. Ljudska muka nije ublažena tehničkim novotarijama, jer inače nam pisac više ne bi imao šta reći. A ima i te kako: malo ko nam još tako mnogo govori o nama samima", smatra Raponja.

# ŠTA SE DOGAĐA U POZORIŠTIMA BIH

Predstava ***Zečija rupa***, koju je po tekstu Dejvida Lindzija-Abera režirao Robert Raponja, premijerno je izvedena sredinom novembra na sceni Sarajevskog ratnog teatra – SARTR. Dramaturg Dubravka Zrnčić-Kulenović izjavila je da je „dramski tekst tematski vrlo jednostavan i da govori o tome kako pronaći utehu nakon tragičnog gubitka deteta; dramska struktura zadire duboko u sferu intimnog i psihološki neočekivanog i, neretko, racionalno neobjašnjivog stanja".

Na sceni istog teatra krajem godine premijeru je imala adaptacija Orvelovog romana ***1984*** u režiji Benjamina Bajramovića i Jasenka Pašića. Pašić je na konferenciji za novinare istakao na Orvelovu neprevaziđenu sposobnost da uoči univerzalne i večne političke probleme društva, te otkrio da ova predstava govori kako orvelovska vizija sveta konotira s našim vremenom.

Od 17.11. do 25.11.2011. održani su **28. Susreti kazališta/pozorišta BiH** u Brčkom na kojima se takmičilo osam predstava iz Beograda, Zagreba, Osijeka, Tuzle, Sarajeva, Banjaluke i Zenice. Pobedila je predstava *Otac na službenom putu* Abdulaha Sidrana u režiji Olivera Frljića i u produkciji beogradskog pozorišta Atelje 212.

Koprodukcijski projekat tuzlanskog Teatra „Kabare", Kazališta Virovitica i Narodnog pozorišta Užice ***Prokleta avlija*** u dramatizaciji i režiji Nebojše Bradića nastao je povodom 50 godina od dodele Nobelove nagrade Ivi Andriću. „*Prokleta avlija* je velika Andrićeva novela i pripada vrhu srpske književnosti. Radeći na ovom delu davnih devedesetih godina i danas, u njemu prepoznajem metafore i sudbine koje su vezane i za ovo vreme. Svet kao tamnica i prostor za definisanje sloboda, problem tolerancije i definisanje čoveka kao pojedinca, sve su to pitanja koja nas i danas zanimaju. Andrić je klasik, ne zato što piše o davnim vremenima već što piše o stvarima u kojima lako možemo da se identifikujemo i po tome je on bio i ostao veliki", izjavio je Bradić povodom izvođenja u banjalučkom Narodnom pozorištu Republike Srpske.

Treća ovosezonska premijera Narodnog pozorišta RS je ***Putujuće pozorište Šopalović*** nastalo po tekstu Ljubomira Simovića u režiji Vladimira Lazića. Radnja predstave je smeštena u Užice u period Drugog svetskog rata, kada glumci predvođeni Vasilijem Šopalovićem stižu u okupirani grad. Građani ih ne dočekuju raširenih ruku, već povicima: „Baš ste mi našli vreme za pozorište!" „*Putujuće pozorište Šopalović* je ne samo antologijski komad srpske dramaturgije, već i tekst koji, iako se radnja dešava četrdesetih godina u Užicu, kao da je napisan devedesetih godina i na ovim prostorima i kao da je tekst pisao tim autora koji su doživeli strahote rata", rekao je Lazić. Još je i napomenuo da Simovićev tekst ima izuzetno tematsko idejno jezgro i lirsku dimenziju. „Mislim da smo uspeli da otvorimo još neka pitanja, s jedne strane govorimo o surovosti rata i surovosti ljudi u ratu, odnosno animalnoj želji za preživljavanjem, a s druge o magičnoj privlačnosti, odnosu muško-ženskih osećanja", zaključio je reditelj.

Poslednjih dana decembra u istom pozorištu ali na maloj sceni „Petar Kočić" premijeru je imao komad ***Odumiranje međeda*** po tekstu Branka Ćopića i u režiji Aleksandra Pejakovića. Ova zanimljiva komedija počinje već u holu NP RS, gdje CKUDM „Veselin Masleša" izvodi gluvo glamočko. „Ćopić je više posmatran kao pisac koji zabavlja narod, međutim on piše o ozbiljnim problemima u društvu. Zahvaljujući sjajnoj adaptaciji teatrologa Radeta Simovića, koji je povezao tri njegova dela i to *Odumiranje međeda*, te pripovetke *Koza* i *Izbor druga Sokrata*, dobili smo celinu u kojoj sve funkcioniše s igrom i pesmom", rekao je Pejaković, koji je kroz ovaj komad prvenstveno želeo da ukaže na „kruženje međeda" u politici koji kod nas zapravo nikada ne odumiru. Ovo delo Branka Ćopića dugo je bila zabranjeno za izvođenje na pozorišnim scenama SFRJ. „Današnjem duhu ova Ćopićeva satira deluje pretiho, ali, zahvaljujući adaptaciji teksta, u centar zbivanja priče došli su mito i korupcija u politici, bez štednje ijedne vlasti koja je prošla ovim prostorima od 1945. godine do danas", istakao je Pejaković.

Premijernim izvođenjem predstave ***Norway.tod@y*** Igora Bauersima u režiji mladog Banjalučanina Duška Lončara, Bosansko narodno pozorište Zenica zaključilo je 2011. godinu. U predstavi, koja je rađena u koprodukciji sa Centrom za kulturu Zavidovići, autorski tim se bavi problemima mladih ljudi, njihovim svakodnevnim nedoumicama i snalaženjem u svetu kada je, zbog prisutnosti interneta i društvenih mreža, sve veća opasnost od asocijalizacije.

*Šopalovići* u banjalučkom NP RS

Predstava ***Uloga života***, koju je režirala Mirela Treparić, a koja je rađena po motivima drame *Imitacija života* Mirjane Bobić Mojsilović, premijerno je izvedena u Centru za kulturu u Sarajevu u produkciji eksperimentalne teatarske grupe „Face". Predstava na komičan način govori o životu umetnika danas, te o teškoćama s kojima se susreću u potrazi za poslom – mlade glumice pronalaze posao na hot-lajn telefonima...

Novu 2012. godinu Narodno pozorište Sarajevo započelo je premijerom drame ***Zločin na kozjem otoku***. Režiser, scenograf i kostimograf je Damir Zlatan Frey. *Zločin na kozjem otoku* (1950) je najizvođenija drama Uga Betija, koja pri tome pruža različite perspektive tumačenja, od duhovnog plana (borba između dobra i zla), psihoanalitičkog (oslobađanje nagona kod likova), ili egzistencijalističkog (u poetici italijanskog neorealizma). „Tekst temeljno govori o muško-ženskim odnosima, emocijama, manipulaciji ljubavlju i nekontrolisanju posledica te manipulacije, tako da se ovde, na neki način, radi o emotivnom kriminalu, kada se ljubav koristi kao sredstvo za uništavanje, raslojavanje ličnosti, razaranje nečijeg života. Ta me je tema posebno intrigirala", izjavio je reditelj za potrebe afiše predstave.

# TEATARSKE VESTI IZ MAKEDONIJE

Zabavnom predstavom ***Ju kabare*** u režiji Blagoja Micevskog bitoljsko Narodno pozorište proslavilo je u novembru svoj 67. rođendan. Tema kabarea u kom je učestvovao veći deo ansambla je izvučena iz života bivše Jugoslavije. „Pridružili smo se trendu koji vlada u ostalim bivšim republikama. U Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji mnogo je predstava na sličnu temu... Period od 20 godina od raspada bivše zajednice dovoljan je za distancu, takođe da ne budemo jugonostalgični a da uključimo i dnevnu politiku", izjavio je Micevski. Ova izvedba treba i da opipa puls publike zarad rada na predstavi slične teme, tekst piše Biljana Krajčevska.

Postavka dramskog teksta ***Večnata kuka*** (*Večna kuća*) Jordana Plevneša otvoriće novoizgrađeni Stari teatar, objavilo je makedonsko Ministarstvo za kulturu. Ova drama, pobednik konkursa raspisanog za otvaranje pomenutog pozorišta, temelji se na apstraktnoj a istovremeno duboko humanoj ideji za kućom kao idealnim domom, makedonskim domom, aktuelan je, afirmiše nacionalni identitet bez tradicionalnog patosa.

Životna drama ***Parite se otepuvačka*** (*Novac je ubistvo*) Riste Krlea bila je inspiracija Bojanu Trifunovskom da napiše istoimeni tekst i režira ga u Makedonskom narodnom teatru u Skoplju. Ideja vodilja bila je potreba da se definiše lični identitet, kao posledica dešavanja u prošlom veku na ovim prostorima. „Delo ozbiljno zadire u potrebu za koegzistencijom u prošlosti. Obraćamo se novoj generaciji koja komunicira sa duhovima drugog vremena, dajemo joj putokaz kako bi se samodefinisala. Živimo u vremenu haosa informacija koje svaki dan primamo i čoveku je teško da odvoji važno od nevažnog", rekao je Trifunovski.

Retko ko je od makedonskih glumaca je uspeo da u jednoj godini osvoji dve najprestižnije nagrade za pozorišno ostvarenje. Doajenu Bitoljskog narodnog pozorišta Borisu Čorevskom je to pošlo za rukom – laureat je glumačke Nagrade za životno delo „Petar Prličko". Odigrao je 150 uloga na sceni svog pozorišta, te desetine u drugim teatrima i na filmu. Mesec dana ranije primio je i Nagradu „Risto Šiškov" za najbolju ulogu u predstavi *Obična prikazna*.

Gostovanjem Makedonskog narodnog teatra sa predstavom *Svadbata na Figaro* posle 15 godina je ponovo otvorena scena Narodnog pozorišta Đevđelija. Rekonstrukciju teatra iz 1953. godine koji funkcioniše kao poluprofesionalan podržala je Evropska unija.

*Novac je ubistvo* u MNT-u Skoplje

# POZORIŠNE NOVOSTI IZ CRNE GORE

Crna Gora se prvi put ozbiljnije priključila međunarodnoj manifestaciji **Noć pozorišta**, čiji je cilj da se tokom jednog dana i noći, 19. novembra, odvijaju teatarska dešavanja u što većem broju gradova (organizator je CNP). Međutim, zbog lošeg odziva javnosti, ovogodišnja Noć pozorišta u Crnoj Gori značajna je samo kao začetak jedne, moguće sa godinama uspešnije i bogatije pozorišne tradicije. Ipak ostaće upamćena po promociji prvog broja obnovljenog, ali i izmenjenog pozorišnog časopisa Gest (časopis za pozorište, izvedbene umetnosti i kulturu).

Priča molijerovskog duha iz pera dramskog pisca Marka Kavaje ***Gospodska krv*** premijerno je izvedena u drugoj polovini decembra na sceni dvorane „Park" u Herceg Novom. Treće „iščitavanje" ovog teksta (NP Nikšić 1950. u režiji Veljka Mandića i CNP 1982. u režiji Branislava Mićunovića), povodom 120 godina od rođenja autora, potpisao je glumac Petar Božović. Predstava je realizovana u saradnji Matice srpske – Društva članova u Crnoj Gori, beogradske UK „Vuk" i Herceg-festa, uz finansijsku pomoć opštine Herceg Novi.

Jagoš Marković se poduhvatio treće režije renesansno-barokne komedije ***Lukrecija iliti Ždero*** nepoznatog Kotoranina. Posle postavke u Pozorištu na Terazijama pre skoro 20 godina (devet Sterijinih nagrada), te one 2007. za Hrvatsku dramu HNK Ivana pl. Zajca, sada je reč o viđenju za podgoričko Gradsko pozorište, kojim ovaj teatar završava proslavu 60 godina postojanja (premijera je održana sredinom decembra). U dramatizaciji i režiji Markovića priča koja oslikava nesrećnu ljubav dvoje mladih utemeljena je u crnogorski mentalitet i teme koje ih se tiču. „Komad je sastavljen od naše depresije, euforije, mentaliteta, viška života koji vodi u razularenost, a potom u smrt. Pa opet ta ljubav koja vraća iz te smrti u život... Reč je i o komediji, tragediji i groteski, kao što je i život sam. Danas nema čistih žanrova, jer i u životu nema jasnih situacija. *Lukrecija iliti Ždero* nije nikakva literatura, to je običan predložak. Tu onda može da se svašta kaže. Mene raduje što nema sakrivanja iza teksta, replika, literature i što moraju da izađu 'gola' režija i gluma", rekao je Marković za Pobjedu.

Od 19. do 24. decembra u Nikšiću je održan **10. međunarodni festival glumca** (*vidi* tekst Ž. Hubača). „Nagrada za glumu najviše je priznanje za mene. Kada idem na neki festival ne razmišljam o nagradama, nego jedino o tome da što bolje odglumim i plenim na sceni. To kako je publika prihvatila predstavu i veliko priznanje koje mi je žiri dodelio obogatili su mi život i 50 godina rada. Sa ovom predstavom sam, inače, obišla celu Evropu i dobila četiri prve nagrade, a svuda je pozitivna reakcija publike", izjavila je Joana Popovska, dobitnica gran prija za ulogu u *Stolicama* (Mali dramski teatar Bitolj).

Na Velikoj sceni Crnogorskog narodnog pozorišta poslednjih dana januara izvedena je praizvedba komada ***Dobra smrt***, priče o potrazi za smislom patnje u svetu u kom više nema utehe u Bogu, crnogorskog pisca Vaska Raičevića, u postavci beogradskog reditelja Filipa Grinvalda. Prema rečima pisca, komad govori o mladiću Ivanu koji ima mističnu sposobnost da ljudima donese smrt, bezbolno i bez tragova ubistva. „Mogućnost da iz sveta odstrani fizički bol dovešće ga u dodir sa ljudima čiji je izvor patnje različit – sa bračnim parom čiji se život raspada nakon smrti deteta i sa devojkom koja, pod teretom društvene nepravde, razmišlja o samoubistvu. Problemi krivice, patnje i ljudske borbe sa svetom (i za svet) čine egzistencijalistički niz motiva koji se prepliću u formi sa naglašenim elementima klasične dramaturgije", kazao je za podgoričku Pobjedu Raičević. „Pitao sam se šta od toga može da se napravi, šta je tu istinito, šta je stvarno i kako da od tog komada, koji je neobičan u toj meri da ne znaš da li je moguć, napravim nešto što će nas ticati... Najviše me je zanimalo pitanje krivice, jer je to ključ u čitanju problema glavnog junaka, pa i svih ostalih. Dakle, reč je o osećanju krivice zbog nečega za šta glavni junak nije kriv. Iskustvo naše sredine je takvo da mi, možda još od detinjstva, vučemo određena osećanja krivice za nešto što nismo skrivili i na taj način postajemo zločinci", zaključio je Grinvald u Pobjedi.

*Lukrecija iliti Ždero* u Podgorici

# NOVITETI SLOVENAČKOG GLEDALIŠČA

Mestno gledališe Ljubljansko je u novembru izvelo dve premijere. Dramu Ostrovskog ***Nevihta*** (*Oluja*) režirao je Jernej Lorenci. Radnja prati mladu, udatu ženu Katarinu koju teroriše svekrva a muž je tretira kao nužno zlo, tešeći se votkom. U malom gradu na Volgi, u kom vlada dvoličnost, verbalno nasilje i verski fanatizam, Katarina sreće mladog Moskovljanina Borisa i posle nekoliko susreta zaljubljuje se u njega. Rastrzana između osećaja krivice i šanse za sreću, na velikom je iskušenju kada joj muž otputuje na dve nedelje... Ostrovski je pre nego što se pomirio sa ruskim režimom prvo pisao drame u kojima je ismevao predstavnike nekulturne, samozadovoljne trgovačke klase, koje je portretisao i u *Oluju* – tokom celog teksta vlada tenzija nadolazeće nesreće, a u širem smislu dolazi napredni društveni sloj.

Poetsku dramu o smrti, praštanju, tuzi i o (be)smislu života ***Rekvijem*** Hanoha Levina, najpoznatijeg izraelskog dramatičara, postavio je Matjaž Župančič. Tekst je inače nastao po motivima tri Čehovljeve pripovetke, *Rotšildova violina*, *Tuga i Željna sna*, a pisac ga je oboleo od raka stvarao pred kraj svog života. Levinov stil je unikatan, začinjen satiričkim okretima i poetskim metaforama. Originalni naslov drame *Aškavá* je pojam iz judejske religije koji označava verske obrede koji se izvode posle smrti. Radnja prati starca koji pravi kovčege u udaljenom selu „negde između Pariza i Šangaja". Tokom života je bio teško zlopamtilo, ali kada mu se žena teško razboli, otvaraju mu se oči. Ali smrt ne dolazi samo po stare, već uzima i kočijaševog sina i tek rođenu bebu... Inače ovaj tekst je pre dve godine postavljen i BDP-u u režiji Milice Kralj.

U Slovenskom ljudskom gledališču Celje premijeru je imao komad za decu ***Pikica i Tonček*** (*Annaluise and Anton*) Eriha Kastnera, tvorca poznate knjige *Emil i detektivi*, u režiji Jake Andreja Vojevca. Ovo je priča o ljubavi i iskrenom prijateljstvu, ali i novcu koji ne može da usreći ljude, ali im ipak može olakšati život. Pikica živi u bogatom domu ali bez ljubavi preokupiranih roditelja, dok Tonček mora da vodi računa o svojoj bolesnoj majci i da nađe načina da ih prehrani.

Slovensko mladinsko gledališče je novembarskom i decembarskom premijerom završilo 2011. godinu. ***Nickel Stuff*** Bernar-Marije Koltesa pisan je kao scenario, a na sceni ga je kao svetsku praizvedbu oživeo Ivica Buljan, reditelj većine dela ovog savremenog pisca. Predstava preispituje društvenu inkluziju manjina bez obzira na njihovo etničko poreklo, političko opredeljenje, socijalni status ili seksualnu orijentaciju. U londonskom baru *Nickel*, u kom većinski posetioci crnci, odigravaju se 'plesni dueli' poput onih iz *Groznice subotnje večeri*. Zapravo je Travolta bio inspiracija za nastanak glavnog junaka Tonija Alena.

A takođe hrvatski reditelj Borut Šeparović poduhvatio se sa kolegama rekonstrukcije i dekonstrukcije predstave iz 1982. godine – postavke ***Razrednog sovražnika*** (*Državnog neprijatelja*) Najdžela Vilijamsa u režiji Vita Taufera. Autorski tim preispituje u kojim okolnostima i sa kojim potencijanim efektima i dugoročnim posledicama nasilje može biti generator strukturnih promena u društvu.

A krajem godine i u januaru izvedene su čak četiri premijere u Slovenskom narodnom gledališču Ljubljana. ***Malu čarovnicu*** Otfrieda Preuslera i Andreja Rozmana Roze režirao je Dijego de Brea. Dokumentarni komad iz 2010. ***Bobby in Boris*** napisali su reditelj i pisac Dušan Jovanović, esejista Mitja Čander i dramaturg Eva Mahovič. Drama prikazuje legendarni šahovki šampionat održan u Rejkjaviku 1972. koji obuhvata uzbudljivu partiju između Spakog i Fišera, kao i dešavanja iza scene. Obojica šahista su pod velikim pritiskom zbog političke tenzije između Sovjeta i SAD.

Eduard Miler je postavio Brehtov komad ***Ustavljivi vzpon Artura Uia*** (*Zadrživi uspon Artura Uija*). Brutalnu i zabavnu parabolu o usponu Adolfa Hitlera, smeštenu u milje biznismena i mafijaša u Čikagu, Breht je napisao tokom svog egzila 1941, pre nego što će stići u SAD. Drama pokriva široko polje parodije i pastiša – od Ričarda III do Al Kaponea, od Marka Antonija do Fausta – bez umanjivanja horora stvarnih nacističkih prototipova. Ono što je u Brehtovo vreme bila alegorija, pojednostavljena i skoro groteksna slika delovanja mafije i političkih struktura danas je postalo aktuelano, stvarno stanje.

Takođe je, na maloj sceni ljubljanskog SNG-a, izveden i projekat kolektiva Via Negativa u režiji Bojana Jablanovca ***Mandić stroj***, najbolje predstave sezone 2010/2011. po mišljenju Društva pozorišnih kritičara i teatrologa Slovenije. Reč je o performansu jednog od najboljih slovenačkig glumaca Marka Mandića, u kom na osnovu izabranih poglavlja svog igračkog ciklusa preispituje dosadašnje iskustvo.

SNG Nova Gorica prošlu kalendarsku godinu završilo je premijerom teksta Iztoka Mlakara ***Sljehrnik*** (Svaki čovek), režiju potpisuje Vito Taufer. Piščev junak zna da su u životu sigurni samo smrt i porez. Inspirisan dramom Huga fon Hofmanštala, koji je pre celog veka napisao komad o smrti bogataša, motiva koji potiče iz srednjovekovnog engleskog moraliteta, Mlakarov lik je rastrgnut između dva sveta. U ovom on igra između žene, sirotana, žandarma, Kurve i 'svetog trojstva' advokata, političara i finansijera, dok ga s druge strane muče smrt, Bog, majka i Đavo.

*Oluja* Ostrovskog u MGL-u (Foto: Barbara Čeferin)

# ZLI DUSI NAŠEG TEATRA

## Putujem, mislim, osećam

Piše: Jovan Ćirilov

**Beograd, 15. novembar 2011.**

Balet *Aleksandar*, Narodno pozorište, Beograd

Ronald Savković, koji za sobom ima značajnu međunarodnu karijeru, postavio je balet *Aleksandar*, izjavljujući da je ovaj kasnorimski imperator značajan, između ostalog, zbog onoga što se danas kod nas dešava u društvenim i povesnim razmerama. Ali onda mi nije baš jasno zašto je u njegovoj postavci Aleksandar, u plesnom tumačenju, pre svega osvajač ženskih srca. Bilo bi čak bliže istorijskoj istini da osvaja tela svojih muških savremenika. A najbliže je istini i našoj predstavi o Aleksandru Velikom da je osvajač susednih i dalekih zemalja, makar to neki malo suviše savremeno tumačili kao jedan od ranih poteza svetske globalizacije.

**Beograd, 22. novembar 2011.**

Dostojevski: *Zli dusi*, Narodno pozorište, Beograd

Ne znam danas aktuelnije građe među klasičnim romanima XIX veka, niti duhovitijeg teksta, ni zanimljivijih likova, ni luđe fabule od *Zlih duhova*. Prosto je neverovatno kako je Dostojevski naslutio opasnost od usrećitelja čovečanstva. Mi smo tu lekciju u praksi doživeli, a sad je gledamo a posteriori i divimo se. Ne samo proročkom umu jednog neponovljivog genija već i stilu, dijalogu, apsurdima fabule. Tanja Mandić Rigonat sastavila je odličnu podelu. Svako je na svom mestu. Briljirala je Dušanka Stojanović Glid verovatno u najgrotesknijem ženskom liku romana čiju je grotesknost tako prirodno odigrala. Samo ne znam da li su oni koji roman nisu čitali ili ga se dobro ne sećaju uspeli da razaznaju sve tokove romana u scenskom obliku. Ali čak i oni su svakako shvatili suštinu i uživali u nesvakidašnjim likovima koji su i neobični i istovremeno uverljivi.

**Novi Sad, 23. novembar 2011.**

Miloš Crnjanski: *Seobe*, SNP

Vida Ognjenović nikada nije ni tvrdila da ima nameru da pravi eksperimentalne ili avangardne predstave. Čini mi se da kada bi je neko o tome nešto zapitao, pogledala bi ga istovremeno upitno i strogo: „A šta pod tim mislite?" A kada adaptira pripovedačku prozu za scenu onda se trudi i redovno uspeva da radnju jasno ispriča, naravno, baveći se istovremeno i dubljim smislom teksta, stilom epohe, kao i oblikovanjem karaktera likova, u pomalo strogoj ili bar odlučnoj saradnji sa glumcima. Vida mi je za vreme mog upravnikovanja u JDP-u bila predložila da režira *Seobe*. Imam utisak da je razlog tada bio jedan, a danas je drugi. Koliko se kroz maglu sećam moglo bi biti da su *Seobe* tada publici govorile o tragičnim kolopletima pojedinca u istoriji, a ovi današnji o večnim seobama našeg življa. Vida je to u izjavama za medije formulisala da se 1986. u JDP-u bavila totalom, a 2011. u SNP-u krupnim planom. Naravno, pored drugih tema kojima obiluje ova naša velika romaneskna građa, kod Crnjanskog je tu uvek i neka poetska izmaglica, toliko karakteristična za njega, a za pozorište privlačna. Setimo se kako njegov ispisnik Krleža u svom voluminoznom roman *Zastave* uopšte ne vodi računa o poetskoj dimenziji svoje proze.

**Beograd, 29. novembar 2011.**

*Zbogom SFRJ*, Atelje 212

Nama pozorišnim umetnicima kao da nije jasno šta nam je SFRJ. Predstavama kao da se pitamo da li nam je bivša zemlja nostalgija, ružan san ili promašeni projekat. Možda su ta pitanja koje lebdi nad predstavom  važna za stvaraoce da se prema njima opredele.

*Zli dusi* u Narodnom pozorištu u Beogradu

**Beograd, 14. januar 2012.**

Oskar Vajld: *Važno je zvati se Ernest*, Narodno pozorište, Beograd

Nikola Zavišić je za mene reditelj mlađe generacije koji u svojim predstavama pokazuje određen profesionalni nivo, koji znači pre svega jasan razlog zašto se poduhvatio jednog dela, zatim precizan stil pisca, ozbiljan rad sa glumcima i rečit mizanscen. Ovoga puta kao da je izneverio bar jedan od tih elemenata. Dosta je hrabar njegov pristup Vajldovom delu, koji zbog duga vremena (što je kasnije gorko iskusio u tamnici Reding, tako se izgovara, a ne Riding) samo odiše homoerotskom senzibilitetom, a nigde nije otvoreno tretirao gej sklonosti muških ličnosti. Zavišić je razgrnuo tu stranu dramskog štiva, ali nije uspeo da glumci tokom cele večeri tu grotesknu stilizaciju ostvare sa više mere. To nije lako. Ali časno je bilo pokušati i makar delimično ostvariti.

**Beograd, 15. januar 2011.**

Tanja Šljivar: *Pošto pašteta?*, Atelje 212

Zaista je rediteljka Snežana Trišić došla na srećnu ideju da pozove Zijaha Sokolovića da igra glavnu ulogu mesara Stojana, a da njegovu tužnu priču ispriča uz pomoć za Atelje karakteristično sposobnih glumaca, koji su njegov svet iz sećanja ili mašte ispričali koliko smelo, toliko organično i duhovito, uz kostime Maje Mirković koji su im na tom teškom poduhvatu tako bitno pomogli.

**Beograd, 17. januar 2011.**

*Play Popović*, Atelje 212

Čehovljeve *Sestre* kojima se nedavno bavila Ivana Vujić u Bitef teatru kao da su se presipale od mašte, te smo imali utisak da tu ima materijala za dve-tri predstave. Ali u svojoj najnovijoj predstavi *Play Popović* kao da se rediteljka uzdržavala od svoje poznate mašte. Inspirisana je bila naslovom komada *Play Strindberg*, koji je na istoj sceni 1972. godine varirao teme skandinavskog klasika u drami *Mrtvački ples* – kao da je tada moderna dekonstrukcija Fridriha Direnmata pozivala na igru na teme veoma ozbiljnog, čak za današnje pojmove preozbiljnog severnjaka. Ivana se naslovom *Play Popović*, bar se meni tako čini, obavezala se da se poigra sa Aleksandrom Popovićem. Međutim, ona se poigrala sa našim očekivanjima. Iznenadila nas je predstavom koja Popovićevu inspiraciju životom vraća sirovoj građi od koje je Popović pošao. A taj život nimalo nije veseo. Možda je to i želela da dokaže.

**Beograd, 18. januar 2012.**

Virtuelna Vlada Srbije po u izboru Blica

Kako je izbor Vlade specijalnog Saveta Blica igra ozbiljnih javnih ličnosti, i izbor je bio ozbiljan, ali ipak i igra. Kada ih je voditelj svakog pojedinačno prozivao da kao članovi Vlade Srbije (bez ikakvih ograda, kao da su zaista vlada) izlože svoj program, oni su morali da se užive u tu ulogu. A čim nešto igraš, ti si u sferi teatra. Zato se i ovaj dan nalazi u ovom mom 'pozorišnom' Dnevniku. Moram da konstatujem da su časni i zaista dobro probrani članovi ove virtuelne vlade, koja bi zaista mogla biti odlična vlada, svoje role odigrali odlično. Jer su se, i ne znajući, zapravo držali Stanislavskog i uživeli se u svoje uloge. Osim toga imali su šta da kažu svaki iz svoje struke. Bravo, umetnici, nije bilo amaterski!

PS: U podnaslovu ovog mog Dnevnika na poslednjoj strani Ludusa  pojavljuje se naziv jedne od predstava – *Zli dusi* – kojom je otvorena uspela rekonstrukcija Scene „Raša Plaović" Narodnog pozorišta u Beogradu. U daljem tekstu nema ni traga od vidljivih zlih duhova našeg teatra. Ima jedan koji nije i spomenut, a to je finansijska kriza, svetska i naša. Čujem od kolega da ove godine neće biti ni dinara za nove predstave gradskih teatra. Eto zlih duhova, koje ne umem da imenujem.

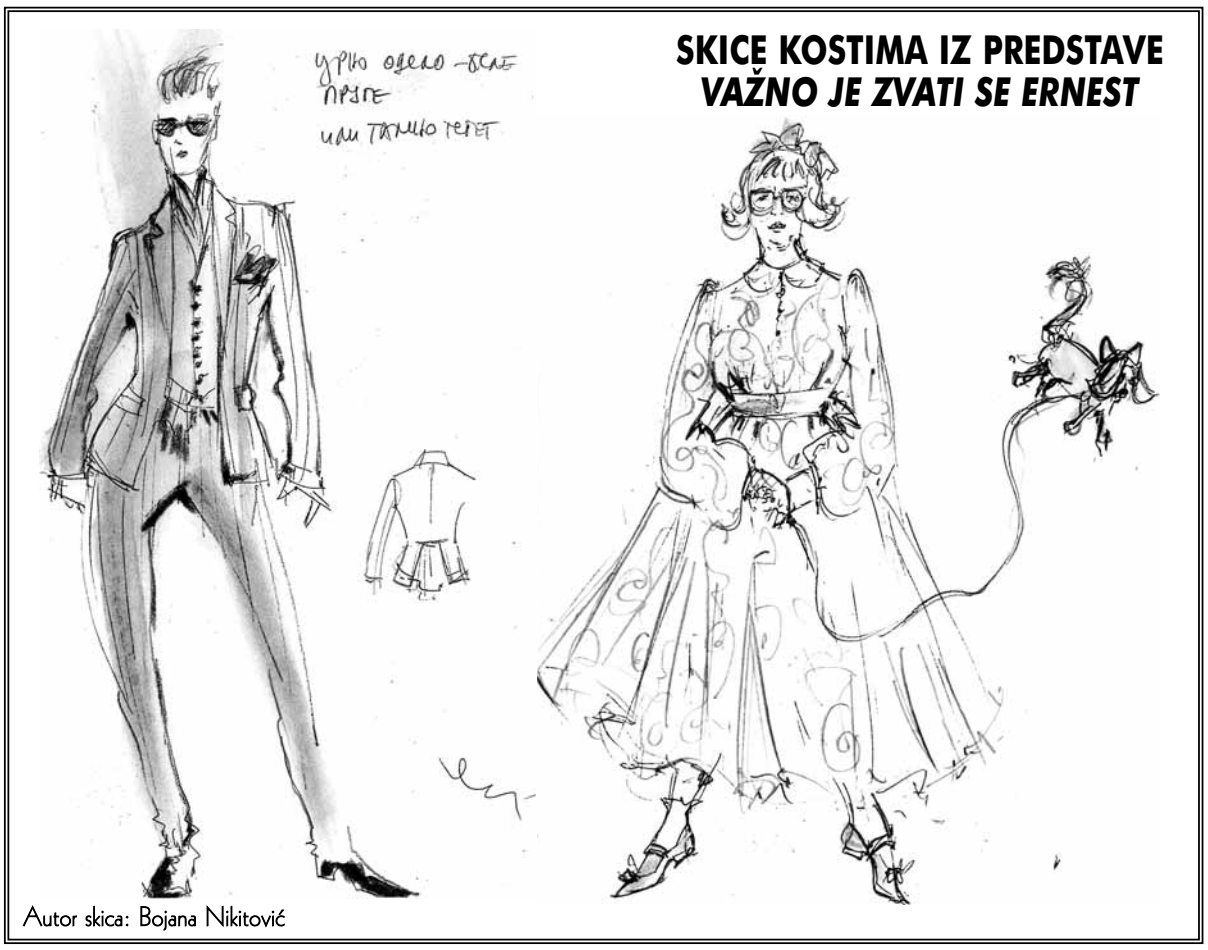


Autor skica: Bojana Nikitović

**LUDUS**
**Pozorišne novine**

YU ISSN 0354-3137
COBISS.SR-ID 54398983

Izlaze jednom mesečno
(osim u julu i avgustu)
Tiraž: 1500 primeraka

**Izdaje**
Udruženje dramskih umetnika Srbije
Beograd, Studentski trg 13/VI
Telefoni: 011/2631-522,
2631-592 i 2631-464; fax: 2629-873
http://www.udus.org.rs
e-mail: udus@udus.org.rs
PIB 100040788
Tekući račun: 255-0012640101000-92
(Privredna banka a.d.)
Devizni račun: 5401-VA-1111502
(Privredna banka a.d.)

**Predsednik**
Ljiljana Đurić

**Glavni i odgovorni urednik**
Tatjana Nježić

**Savet Ludusa**
Svetlana Bojković, Jovan Ćirilov, Goran Marković, Dejan Mijač, Gorica Mojović, Ljubomir Simović

**Redakcija**
Branko Dimitrijević, Petar Grujičić, Željko Hubač, Aleksandra Jakšić, Aleksandar Milosavljević, Olivera Milošević, Miroslav Miki Radonjić, Ana Tasić

**Lektura  i korektura**
Aleksandra Jakšić

**Sekretar redakcije**
Radmila Sandić

**Tekstove i fotografije slati na:**
ludus@udus.org.rs

**Grafički dizajn i priprema za štampu**
Tatjana Buha
e-mail: buhat@ikomline.net

**Dizajn *LUDUSA***
Đorđe Ristić

**Redizajn *LUDUSA***
AXIS studio

**Štampa**
Preduzeće za grafičko izdavačku delatnost i usluge d.o.o. BRANMIL, Beograd, Borisa Kidriča 24